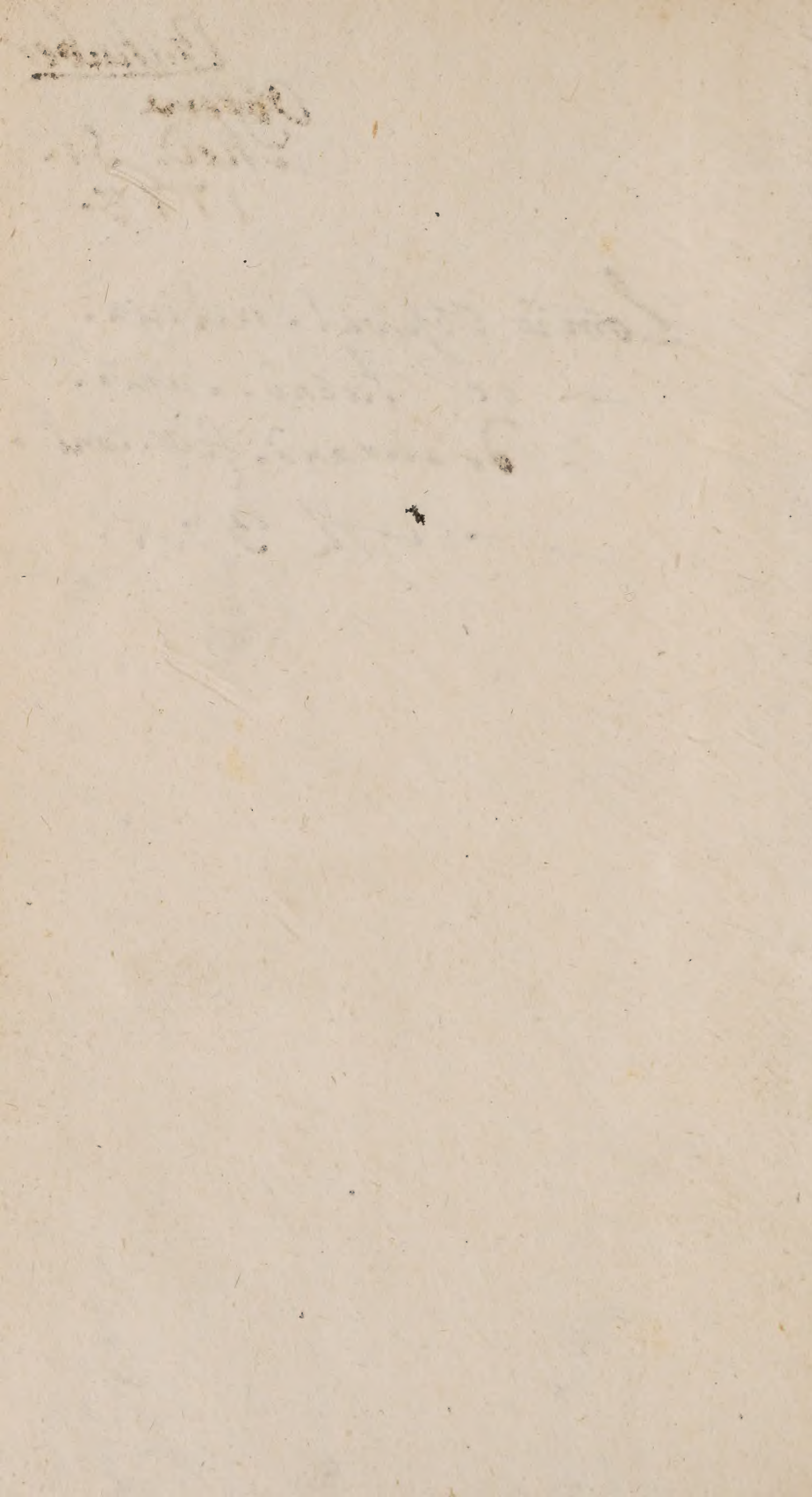

Bilhuber

~~Obser~~ Med. St.
1778.

Lomii Observat. medicin.
— de tuend. Sanit.
— de curand. febr. cont.
— 2 fl 30 x.

JODOCI LOMMII,

MEDICI CELEBERRIMI,

OBSERVATIONUM MEDICINALIUM

LIBRI TRES;

QUIBUS OMNIUM MORBORUM Signa, & quæ de his haberi possunt Præsagia, accuratissimè pertractantur,

OPUSCULUM AUREUM.

EDITIO NOVA EMENDATISSIMA.

AMSTELODAMI,
Sumptibus FRATRUM DETOURNES.

M. DCC. LXI.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

AMPLISSIMO
ORDINI SENATORIO
REIPUBL. BRUXELLANÆ
JODOCUS LOMMIUS.

S. D.

CUM omnes artium Professores liberalium has ipsas pro virili quisque sua parte diligenter versare, & in usus accommodare hominum, tum præci-

puè Medici debent. Hi enim ſalutarem illam ac propè divinam agitant artem, præſidem ſanitatis humanæ, ſine qua nihil in vita ſuave, ne magnis quidem eſſe Regibus poteſt. Id ego inſtitutum, Viri Ornatiſſimi, & ſpectavi ſemper maximè, & fui naviter ſecutus, tum curationibus ægrorum meorum, tum in publicum evulgatis ſcriptis; hinc adeò futurum arbitratus, ut ipſos etiam poſteros, non tantum ſuperſtites meo mihi beneficio demerear. Ergò modò (quoniam ſanitatis tuendæ præcepta abundè aliàs tractavi) ægrotantibus conſulere hoc opere

proposui, eam amplexus Medicinæ partem, quæ notas morborum omnium, itemque prædictiones, atque censuras, quæ de his haberi possint, continet. Videtur profectò ea meditatio potissimùm, cùm ad ægri salutem, rectamque curationem, tum ad Medici fidem atque dignitatem spectare. Primùm enim, quia novisse morbum proximus est ad sanitatem gradus; nemo sanè hanc aut præsagire, aut reddere affectis rectè potest, qui non animadvertere genus ægritudinis quod sit, non ejus eventum omnem prænuntiare, certis indiciis norit. Contrà verò

prudenter curationem insti-tuet, & admirabilis apud omnes homines gloriam consequetur, sed & ægri utetur in omnibus obsequio, quisquis signorum instructus adjutusque cognitione, primò morbum noscere, atque ægris, si videtur, exponere, dein ejus prædicere durationem, omnemque eventum potest: sic, ut convalescere posse homo videtur, reddita curationibus sanitate, laus Medico comparetur: sin minus præsagio vitetur calumnia. Sed est ea magni operis res, & ab uno, puto, Hippocrate ex professo litteris agitata. Itaque fit, ut, quemadmodum

libenter ea negligimus omnes præcepta, quæ ſedulitatem exigunt, ſic huic Medicinæ parti, quam proponimus, minimùm propè laboris à noſtris hominibus detur. Nam multis ſatius eſt compendia quædam medendi quærere, & his cumulare opes, atque miſerorum cædes miſcere, quàm longè ſudoribus, indefeſſaque mentis intentione morbos ſtudere, cognoſcere atque æſtimare, ac tum primùm his ipſis incolumi conſcientia auxiliari. Fit adeò ex ignoratione rerum harum, ut temerè illi vel in rebus deploratis ſalutem promittant, vel in ſecuris omnia metu ter-

roreque compleant. Memini ego complures me vidisse haud infirmæ notæ Medicos, qui per acutam febrem, etsi multa essent virium infirmarum, atque exitii signa verisimilia, magnificis tamen salutis promissis, (quoniam id fortè temporis urina utcumque maturuerat) miseros consolarentur. Verùm post ut morbi exitus ægro calamitosus, ita ignominiosus Medico erat. Plures his sunt, qui cùm febricitantem vident sub gravissima accessione desipere, & loqui aliena, simulque bràchia & pedes nudare ac variè spargere, tum è cubili magno impetu, magnisque vocibus

exilire, verberare proximos quoſque, neque neceſſarios, neque familiares agnoſcere, caloribus extorreri, acutiſſimis doloribus affici, ac ſiti propè enecari, hæc inquam, cùm vident, concoctâ quantumvis naturæ viribus eâ unde morbus eſt materiâ exterrentur, & more pavidarum mulierculārum ad extremam rem rediiſſe omnem, pronunciant. Verùm faceſſentibus per judicationem (κρίσιν Græcé dicunt) turbis his illicò reſolvi morbus incipit, ac vani metus levari, magno falſi præſagii contemptu. Atqui hinc ſciri poteſt, nullum operæ pretium in curationibus morborum fieri à Medico poſ-

ſe, ſine hac tam neceſſaria tamque plauſibili prædicendi arte. Eam nos, Viri ampliſſimi, tribus Libris, quâ potuimus brevitate, comprehendimus, ut communem rem ægrotantium, ac præcipuè Civium veſtrorum, hac in parte, juvaremus. In quo negotio quantâ uſi ſimus diligentiâ, atque induſtriâ, aliorum eſto judicium. Nos certè, quod licuit, præſtitimus. Nec diffitemur clarorum ſcriptorum Ingeniis maximè verò antiquiſſimi Hippocratis multum nos adjutos eſſe. Quæ res adeò vitio verti non poteſt, ut etiam dignitatem, fidemque noſtris monumentis pleniorem ſit allatura. Sed

quoniam morem apud ſcriptores ſæculorum omnium obtinuiſſe video, ut magnorum virorum patrocinium ſcriptis adſciſcant ſuis, eum ego ipſum quoque ſecuturus morem, haud aliunde rectius opem mihi hanc præſtari poſſe judicavi, quam ab ampliſſimo ſpectatiſſimoque conſeſſu atque Ordine veſtro, ſic ſanè ut quorum commodis hic meus ſerviet liber, eorum is fultus autoritate atque favore, in lucem, & in manus hominum exeat. Quos enim ego potius exoptem, mihi nunc, quibus hoc opus nuncupem, dari? Veſtri nominis dignitas atque ſplendor Civitatis, ſed & pri-

vata alioqui, quæ mihi cum multis veſtri Ordinis Viris Doctiſſimis intercedit amicitia, fecêre, ut ingens mihi inceſſerit cupiditas, imò animus exarſerit, lucubrationes has ſub Veſtri Nominis auſpiciis evulgandi, ſempiternæque (uti ſpes eſt) poſterorum conſecrandi memoriæ. Quamquam veniam mihi cupiam à vobis dari, ſi fortè nimium confidenter, ne dicam, licenter, tenuia hæc, ac parum ſpecioſa attuliſſe videbor. Quis enim neſcit non niſi maxima conſecrari tantæ Reipublicæ oportere, quantâ nihil eſt illuſtrius atque ſplendidius.

Dico hoc, Patres conſcripti,

ſummo jure, meritoque Civitatis Veſtræ, cujus ornamenta nunquam æſtimare animo pro dignitate, ſi velim, poſſim, nedum oratione conſequi. Attamen cùm undique hic quâdam occaſione ingens ſeſe ingerat laudis materia, non potui temperare egomet mihi, quin pleraque ſequerer ſcribendo tantæ Reip. decora. Et quidem laudes mittam, quæ ab antiquitate civitatis, à robore, à legibus, atque inſtitutis duci maximè poſſint. Id enim non hujus eſſe loci, ſed aliarum artium attinere poſſeſſores exiſtimavi. At quod noſtri magis inſtituti eſt, id ſequar, commoditatem & ſalubritatem lo-

ei hujus, ipſamque amœnitatis decoriſque plenam faciem ſcripto celebraturus. Toto Oriente atque Meridie montibus, non nimium altis, civitas inſidet, ſenſimque in Occaſum ſeſe, & in Septentrionem, donec tota fiat humilis, explicat, amœniſſimum contemplantibus aſpectum præbens. Nam altioribus locis ſunt, quæ undequaque videre eſt molimina ædificiorum atque templorum. Stat præcipiti colle magnifica D. Gudulæ ædes, duabus in fronte ſuperba turribus.

Paulò altiùs, ad Meridiem, Regis eminet palatium: quod ipſum omni dehinc parte tur-

ritis Principum ædificiis longè latèque ad ipſam uſque civitatem humilem cingitur: ubi hoc oculis ventum eſt, ante omnia ſeſe ſpectantibus offert publica civium domus. Ea modis omnibus ita abſoluta eſt, ut nullam tota provincia habeat ſecundam. Quid! quod limpidiſſimis numeroſiſſimiſque fontibus non ſolùm foris antè poneque circundatur, ſed interius etiam aliis inferius poſitis, aliis juxta Procerum cœnaculum ad triginta quaſi pedum altitudinem evectis, adornatur. Jam autem mediis domus tectis turris exurgit prodigioſæ excelſitatis, ſaxis ad ipſum uſque pyra-

nem penè regionem montes non nimium alti, neque ullis molesti crepidinibus excurrunt, frumentorum omnis generis feracissimi lætissimarum vallium interstitio latè dissiti. In his vallibus armentorum greges, & piscibus refertastagna ut contemplantibus faciem voluptatis plenam, ita summos oppidanis usus præbent. Quid verò sylvam commemorem, quæ modò à Civitate milliari ad Meridiem vastissima densissimaque occurrit. Summa hîc civibus lignandi facultas, summa venandi principibus aulæ datur. At contrariâ parte, quæ extra muros ad Septentrionem est, quanta amœnitas prato-

rum, paſſo æquore ad ipſius uſque Vilvordiæ portas ſeſe explicantium! Medius in his humili alveo Zinnalabitur fluvius, & juxta hunc novarum viſuntur foſſionum molimina, firmo utrinque ſepta aggere. Pulcherrimum mehercle ſpectaculum, virentiſſimam planitiem duplicibus aquarum ductibus interſectam adornatamque videri. Hæc iſta civitatis veſtræ ornamenta non ſine cauſa jam inde ex tam longo ævo primùm impulereBrabantiæ Duces, atque hinc Imperatores potentiſſimos Orbis Monarchas, ut hunc ſibi locum,totius Belgii noſtri amœniſſimum, atque commodiſſi-

mum, commorandi causâ, delegerint: ſimulque ſuum hîc quoque eſſe Cancellarium, ſupremum Brabantiæ Magiſtratum dicendi causâ voluerint, ut quæ modis omnibus eſt florentiſſima, hoc quoque nomine florentior Civitas eſſet. At una res vobis, Patres Conſcripti, ad cunctam felicitatem viſa eſt defuiſſe. Nam cùm Antverpiæ, nominatiſſimi Europæ Emporii, frequentatio penitus ſit neceſſaria, conſtat tamen hanc nequaquam facilem eſſe poſſe. Scilicet veſtri fluminis nimium anfractuoſi, ac magis locorum ſpatiis hâc illâc ſe intorquentis causâ factum eſt, ut non niſi pluſculis diebus,

molestissimoque itinere ultrò citroque liceat navigare. Itaque cum cæteris partibus floreatis omnibus, hac sola laboratum à vobis fuit. Ergò ingens opus, & apud omnem posteritatem memorabile aggressi, iter vobis ad ipsum Schaldim, altissimis latissimisque fossionibus, incredibili sumptu, atque solertia, quinque grandium milliarium longitudine patefecistis: quodque negare natura loci videbatur, vixque absolvi magnorum Regum thesauris posse, id vos industriâ vestrâ, vestrisque opibus prudenter incœpistis, constanter promovistis, fœlicissimè jam totum propè confectum

dedistis. Sentiunt profectò virtutum æmuli vestrarum, sentiunt, inquam, & oculis jam nunc cernunt rectis consiliis institutas has fossiones esse. Reputate, quæso, nunc, Patres Conscripti, apud animos vestros crescentem ex hac re opulentiam, celebritatemque Civitatis hujus vestræ, quam brevi videmus mercibus frequentari ab omni Oceani nostri littore advectis posse. Quantæ verò voluptati omnibus fuerit navibus has aquas onerariis & ratibus perpetuò sollicitari, & intrà & extrà mœnia cernere. Ergo vestri facti hujus sempiterna in animis civium fuerit collaudatio, dulcisque memo-

ria, florebuntque eminentissima hæc vestri nominis insignia, quæ adeò non potuerunt ulla vetustate obliterari, ut spatio majus in dies incrementum apud posteritatem sint consecutura. Sed modum finemque facio, Viri Amplissimi, Vestræ Civitatis atque virtutis commemorandis ornamentis, quæ sic jam laudibus florent suis, ut nostra prædicatione parum videantur acceptura splendoris, disertioribus hominibus, à quibus plenè celebrentur, digna. Quapropter vestræ etiam fuerit humanitatis condonare, si parum pro tanti Ordinis dignitate præstitisse videbor. Æquitas animo-

rum veſtrorum valebit, noſtramque boni conſulet tenuitatem, magna animi erga vos fretam promptitudine. Quod ſi factum, uti confido, à vobis erit, majorem nobis alacritatem, ſtudiumque ſcribendi majus injicietis. Nam ut modò notas atque præſagia proponimus morborum, ita fortè & cauſas horum, & curationes olim dabimus. Valete.

Bruxellis, 26. Maii.

V. C L.

JODOCI LOMMII

MEDICI CLARISSIMI

MEDICINALIUM OBSERVATIONUM LIBER PRIMUS.

QUO MORBI, QUIBUS TOTA occupantur corpora, animadvertuntur.

Bſervationes ſcripturus medicinales in noſcendis æſtimandiſque morbis neceſſarias, rectè ab iis incipere vitiis poſſe videor quæ totis corporibus inhæreſcunt. Ex horum ordine vitiorum frequentiſſimum, & generi hominum inimiciſſimum, febris eſt; adeo, ut quorandam litteris proditum ſit nunquam quemquam, niſi violenta morte raptum, ſine eo morbo vitam amiſiſſe. Ergo à prima origine rem aggrediar, primumque id genus febris ponam, quæ, quia uno die finitur, Græcis ἐφήμερα, nobis diaria appellata eſt. Ea autem his ſeſe notis profert.

Febris diaria. Mitis toto in corpore calor est, qualis in iratis hominibus percipi, aut vino fartis solet. Pulsus arterarium (quod profectò huic febri proprium est) protinus à magnitudine incipit, idemque ut modicè celer ac frequens, ita æqualis & mollis, & justi ordinis pro modo naturæ est. Nihil etiam aut certè parum urina demutatur. Ipsum verò morbum non cibi antecedit fastidium, non spontanea corporis lassitudo, sed neque gravior somnus, multave oscitatio, neque horror: verùm repente totus semel is accedit, nulloque graviore incommodo, ubi jam esse cœpit, molestus est; dolorem intelligo capitis atque ventriculi, itemque nauseam, æstum, corporis inquietudinem, & hujusmodi. Solvitur malum interdum latenter sine sensu manifestæ inanitionis, sæpius per copiosos tum halitus, tum madores, aut certè per sudores ut suaves, sic minimè multos. Scire etiam licet diariam febrem semper ferè à causis movèri evidentibus, vigilia, sollicitudine, mœrore, ira, æstu solis, lassitudine, temulentia, inedia, & similibus, eandemque unico finiri die consuesse, quem diem si transit, tertiumque superat, jam tum diariam esse desi-

xere, in putridamque, quæ mox proponetur, abire. Sub eo casu si vehementer corpus siccum est, timeri etiam hectica febris potest. Diariam omnem curasse quàm novisse facilius est. Itaque ferè sequitur, ut hæc ipsa prius nocere possit, quàm sciri. Eadem biliosum hominem negotiis deditum, & promptius, & majore periculo afficit.

Ad hunc quoque locum pertinere ea febris videtur, quæ diariæ servans naturam propter sanguinis non putrefacti fervorem, multum ardoris, ruborisque corpori exhibet. Græcorum nonnulli σύνοχον dixerunt, nos continentem non putridam. Hæc quidem easdem quas putrida notas, at paulo evidentiores exhibet. Quanquam hic etiam caput vel dolet, vel grave est, corpusque omne, ac præcipuè facies vehementer rubet, caletque. Ad hæc altior occupat somnus, multùm arteriæ in temporibus moventur, ipsa spiratio molesta est, pulsusque magnus, & plenus, & frequens, & velox, totum denique corpus segnescit, & quadam veluti lassitudine occupatur.

Febris continens, non putrida.

Venio nunc ad eas febres quæ succorum implicitæ sunt putredini, ex quibus

Continens putrida.

primum ea proponetur, cui causam putrefactus sanguis dedit. Græcis ea perinde atque superior σύνοχος, nobis autem continens putrida appellata est. Signis quidem hæc febris, quibus ea quam proximè dixi, iisdem, sed manifestioribus sese profert. Verùm acrior subest calor putredinis comes, guttur, & quæ juxtà sunt loca exturgescunt æstuantque, unde præpedita ægro oratio est: adhæc oculi calentibus implentur lachrymis, venterque nonnullis intumescit, & percussus, ut tympanum, sonat. Ipse pulsus, magnus, vehemens, celer, & frequens, ut in priore Synocho est, at hic etiam est inæqualis, in priore non est. Urina crassa mejitur, rubra, turbida, sedimento carens. Non rarò etiam exanthemata per corporis summa efflorescunt, ut aliàs alia, sic frequentissimè vel livida, vel nigra. Id malum ferè post quartum diem esse desinit, & si quidem continenter increscit, periculum afferre vitæ potest, utique si jam aspera lingua, nigraque est, si refugiunt oculi lucem, si urina ut nigrum vinum obscura est. In quo hæc non sunt, ipsaque febris magis magisque decrescens mitescit, is potius esse in tuto videtur. Quum autem

morbus æquali ſemper impetu fertur; ſecurior quidem is erit eo qui increſcit, gravior autem eo qui declinat. Quæ obſervatio in continente etiam febre non putrida habenda eſt. Scire autem licet utramque Synochum, non niſi temperatæ naturæ hominibus, & ſanguine non malo plenis, ſimulque carnoſis accidere conſueviſſe. Facilis quoque à continente non putrida in putridam, & ab hac rurſus in continuam tertianam tranſitio eſt.

Sequitur id genus putridæ febris, quæ Græcis συνεχὴς, nobis continua dicitur, Synocho putridæ acceſſionum continuatione affinis, ea tamen re diſſimilis, quòd hæc ab alterutra bile aut pituita profecta eſt, quodque pro horum natura atque motu humorum circuitus habet, quibus etſi non omnino ceſſat, remittit tamen, & quietiora tempora afflictis præſtat. Synochus verò ex ſanguine oritur putrefacto, nec ullam remiſſionem ad morbi uſque judicationem præbet. Porro continuam febrem neque horror aliquis, neque rigor, neque frigus antecedit, sed tota ea repente calore hominem adoritur, quamquam non raròrigorem aut horrorem corruptus humor circa præ- *Febris continua.*

cordia consistens, tantisper movet, donec totus quoque à febre incensus sit. Semper autem calor acris atque asper est, idque magis increscente accessione atque consistente. Ipsa respiratio itemque pulsus inæqualis est. In eo enim velox contractio, distentio tardior est. Idem pulsus modò celer, modò tardus est: itemque modò validus, modò languidus: ut primùm incipit accessio, velox is atque parvus: in vigore supra velocitatem etiam, egregiè magnus est. Urina initio crassa, rubra, ac turbida est, ac neque nubem, neque suspensum quid, neque sedimentum habet. Eadem interdum tenuis quoque, sed rubra & minimè perspicua est. Quicquid denique aliqua parte corporis vacuatur, sive sudor id fuerit, sive alvi proluvies, vel urina, ferè gravi odore molestum est. Continua, tum quotidiana, tum quartana ferè incerta, atque ordinis expers esse solet, sic ut alio die bis, terve effervescat, alio id non nisi semel, aut certè prorsus non incidat. Continua quartana rarissima est, hac minus rara quotidiana. Tertiana quæ nobis ardens febris, Græcè καῦσ· dicitur, omnium est frequentissima. Ea his signis noscitur. Summo in-

Febris ardens.

cendio corpus extorretur, idque intus magis quàm foris. Accedit pertinax vigilia, & profundior interdum somnus. Lingua arida, & crassa, & aspera, subnigraque & amara est. Spiritus difficillimè trahitur, incipit affici morsu stomachus, cibique cupiditas perit, vehemens tum sitis, tum æstus præcordiorum est. Alvus aliis soluta, aliis compressa est. Ipse æger penitus inquietus morbum malè sufferet, frequenterque subinde delirio premuntur. Hoc febris genus, quoniam summè vehemens est, brevi finitur. Itaque si protinus ab initio signa exhibet bona, plerique omnibus quarto die solvitur, nullis post septimum manet. Tum verò aut vomitio fit, aut alvus profluit, sudorve ex omni corpore, aut sanguis è naribus fertur. Senibus hic ipse morbus, ut infrequens, sic apprimè perniciosus est. Tutius & sæpius juvenes sic laborant. Febris ardens non rarò in pulmonis vertitur inflammationem, idque ubi fit, in propinquo exitium. Tum in hoc morbo, tum in aliis continuis febribus grave esse periculum significatur, ubi aurigo ante septimum diem oritur, aut ubi quis ante materiæ concoctionem inhorrescit, magisque si vis

Periculi signa in continuis febribus.

corporis admodum infirma eſt, ubi poſt rigorem æger non recaleſcit, ubi continua vigilia, vel ſopor, vel delirium eſt, ubi vox intercipitur, aut aures obſurdeſcunt, aut collum vehementer dolet, præcipuè in his quibus proclivis inſania eſt, ubi æger quid accepturus manibus tremit, ubi vehemens ſitis ſimulque ingens corporis ſqualor eſt, aut ubi lingua nigricante, totoque ore perſicco, nulla hominem ſitis urget, ſimul os præter conſuetudinem malè olet, ubi ſingultus incidit, præcipuè poſt citam alvum, aut poſt ſanguinem ſine modo effuſum, ubi puero venter nihil reddit, nulluſque accedit ſomnus, ſed & colorem is ipſe ſæpe mutat, continenterque plorat. Siquidem huic proxima diſtentio nervorum eſt. Ubi cum acuto capitis dolore præcordia revelluntur, neque tum ſanguis è naribus fertur, aut ubi hunc caſum bilioſa alvus, aut tormina, itemque coxarum, vel genuum dolor, neque comitantur, neque tollunt. Scilicet ſub utraque re promptiſſimum delirium eſt, ubi viſcera gravis dolor fatigat, ſimulque nervorum oritur diſtentio. Ubi ſimul præcordia dolent, ſimul ſomnus profundus tenet, aut ubi ventriculo gra-

vis ardor, aut morſus moleſtus utique eſt, ſi tum quoque alvus bilioſa eſt. Ubi dejectio penitus retinetur continuo dolore caput exercente. Ubi urina aquæ ſpeciem repreſentat, quo ferè tempore delirium comitatur. Hæc urina exitium etiam, ſi diu talis fertur, portendit.

Idem periculum eſt, ubi urina rubra, craſſa, confuſaque, & mali odoris eſt, eademque parvo temporum intervallo ſæpe pauca & cum difficultate mejitur, aut ubi ſine ratione matura eſt, aut præter voluntatem elabitur. Ubi vim febris ægrotus homo non ſentit, mentis errore præpeditus. Ubi primâ febris acceſſione protinus uber ſudor erupit, aut viciari mens cœpit, parsve aliqua corporis reſolvi. Ubi denique acceſſio tertio quoque die vehementiſſimè invaleſcit. Proximum nunc eſt ea ſigna ponere, quæ in acuta febre certam denunciant perniciem, quam ſcire licet in propinquo eſſe, ſi ſub magno morbo ultima corporis infirmitas eſt, magiſque ſi tum quoque vel delirium, vel rigor incidit, ſi is qui mentis uſu caret taciturnus eſt, utique ſi voce alioquin privatus non eſt. Si infirmis viribus labra, vel ſupercilia, vel oculi, vel nares pervertuntur; ſi æger tum quo- *Exitii nota.*

que neque videt, neque audit, aut si voce amissa, conniventibus oculis jacet, neque eo tempore è naribus profluit sanguis, neque vomitus incidit, unde id mali tollatur. Quod incommodum eo quoque fuerit gravius, quo simul spiritus difficilius trahitur. Æquè horrendum est, si oculi illachrymant, aut vehementer subsederunt, aut foras prominent, si caligant, si incerti huc illuc vertuntur, contrave immobiles obstupescunt, aut denique distorquentur, si alba eorum grandescunt, nigra minuuntur, aut si ubi hæc sub superna conduntur palpebra, illa rubescunt, atque in iis pallidæ venæ, nigræve cernuntur, aut si quid modo telæ araneorum concretum totis oculis innascitur, vel innata pituita, novissimisque angulis inhærescit, si per somnum palpebræ penitus non coëunt eædemque vehementer pallent, nisi id tamen fusa alvus fecit; si oculorum denique alter minor altero est. Ad hæc si in aurem acutissimi doloris tormentum incidit, maximèque in juvene, quem sanè is casus ferè intra diem septimum occidit. Verum senior aliquis, quia non æque graviter aut dolet, aut febricitat, magis in tuto esse creditur.

Si causa febris dentes strident, itemque lividi, nigri, aut vehementer aridi sunt, simulque lingua per morbi principium sicca, deinde aspera, post etiam nigra, crassaque est. Si æger ore hians jacet, & assiduè dormit, aut si is subito strangulari videtur, ac neque potum devorare, neque salivam suam potest nullo tamen substante in faucibus tubere. Si collum difficillimè vertitur, aut idem sic distorquetur, ut molesta inde sit deglutitio. Si frigidus efflatur spiritus, si pulsus obscurus, densus, & intercisus est. Si sitis antè vehemens, nunc penitus aboletur, febre tamen æquè gravi, ipsaque lingua æquè sicca atque nigra. Si vomitus cruentus incidit, aut varius multorumque, qui boni non sunt, colorum, & fœtens. Si digiti floccos in veste legunt, vel fimbrias diducunt, vel aliquid in adjuncto pariete carpunt: si horum ungues extremaque livent, vel nigrescunt, quanquam nigra ea fieri haud juxtà periculosum sit, utique si validæ vires morbum non difficillimè ferunt, aliaque salutis sequuntur signa verisimilia. Nempe tum quidem bona valetudo redit, sed nigræ partes corruptæ decidunt. Perniciosum insuper est, ventrem in tu-

morem attolli, magisque ubi datum medicamen purgans fuit: aut hunc ipsum flatibus distentum, hos emittere non posse. Ad hæc per initia febris bilem atram suprà infrave prodire. Alvum liquidam simulque nigram, vel pallidam, vel pinguem, vel mali odoris esse. Hanc ipsam cum subita palpitatione cordis, atque singultu esse compressam. Urinam intercipi cœpisse, aut nigram meji, & crassam, & fœtentem, aut urinam quæ ante fuit bona, repente notas exhibere non bonas, aut per omne morbi tempus nihil ab urina differre hominum sanorum. Tum etiam ipsum mictione reddi sanguinem, aut vesicam dolere duramque esse. Æquè mortiferum est, per initia morbi extrema refrixisse, maximeque hæc ipsa non recalescere potuisse, aut extremis frigescentibus interna caloribus extorreri, atque sitim multam facere. Adhæc subitò sine causa manifesta febrilem ardorem conquievisse. Ortos sub infirmis viribus esse sudores, simulque animam defecisse. Ipsum etiam ægrum supinum cubare, genuaque contrahere, & deorsum subinde ad pedes devolvi. Brachia item & crura nudare, dispergereque, quæ calida tamen non sunt. Adhæc qui

inferiora loca corporis tenebat dolor, repente eum ad viscera translatum desiisse. Ulcus quod antè, & in ipsa natum febre est, siccum ac lividum esse. Pustulas item toto corpore erumpere, modò tamen abscessus aliquis purulentus non exoriatur. Quin orto etiam juxta aurem abscessui nullam accedere maturitatem potuisse, neque è naribus cruorem fundi, neque urinam crassam, multamque ferri. Præterea frigidum sudorem moveri, ipsumve ægrum quarto die, itemque septimo multum affligi, neque ullam undecimo experiri judicationem, aut diebus hunc judicialibus inalgescere, non subsequentibus sudationibus. Rigorem etiam incidere, sæpeque redire, neque ex eo tamen morbum levari. Porrò ad extrema ventum est, si tempora collabuntur causâ febris, naresque acutæ fiunt, & oculi concavi, & frigidæ languidæque aures, & imis partibus leniter versæ, si cutis etiam circum frontem dura & intenta est, ipseque homo cadaveri similis perpallidâ aut nigrâ planèque corruptâ propter morbum facie est.

Proxima mortis indicia.

Ex continuarum febrium ordine ea quoque esse censetur, quæ quoniam omnium mitissima est, Lenta appellatur;

Febris lenta.

ea ſcilicet quæ latentem putredinem humoris viſceribus impacti, aut ipſorum etiam viſcerum ſequitur corruptelam. Vix ægrotare homo videtur, nullumque quod grave ſit incommodum pati, corpus tamen ſumpto alimento non proficit, ſed paulatim conſumitur, atque liqueſcit: Ipſumque ſic imbecillum fit, ut ægrè loco moveatur. Pulſus eſt frequens, celer & inæqualis, non tamen magnus. Urina interdum putredinis notas habet. Hic morbus ferè malum habitum corporis comitatur, & fœdos virginum colores, eſtque maximè diuturnus, ſæpe quadrageſimum longè excedens diem. Sed eſt quoque multò periculoſior, cùm non humoris obſtruentis vitium, ſed ipſius etiam viſceris ſequitur corruptionem, jecinoris ſcilicet, vel pulmonis vel cerebri, vel lienis & interdum renis partiumque longius ſitarum. Tum ſuprà ea omnia quæ modò propoſui, hæc quoque contingunt. Multo longoque tempore morbus gignitur, paulatimque creſcit alios ferè ſecutus morbos; curatione, maximeque vacuantibus remediis non lenitur, ſed interdum etiam exaſperatur. Facilè ſyncopen accerſit, corpuſque ſenſim, & nonnumquam ſine ſenſu mali hu-

jus debilitat & marcore consumit. Hoc ipsum profectò genus febris est, quod in iis animadvertitur, quos tabes malè habet.

Sequar nunc eas febres, quæ quieta aliqua tempora intermissionesque ægrotis præstant. Harum alia tertiana, alia quartana, alia quotidiana est. Tertiana his signis sese prodit. Protinus ab initio, perque omnem febris decursum cum ipsa accessione rigor tertio quoque die invadit pungens & corpus quasi vulnerans, tametsi sola interdum sit refrigeratio, ubi levior scilicet morbus est. Sub rigoris finem biliosus sequitur vomitus, vel certè soluta alvus. Tum calor toto corpore accendi incipit, æger præ vehementi æstu corpus nudat, varieque dejicit. Idem difficulter spirat, & capite dolet, nec raro etiam delirat. Pulsus, ut primùm incipit accessio, contractus parvusque est: mox vehemens & validus, & celer, nequaquam tamen inæqualis, nisi id fortè parum sit. Urina subtenuis, flava, aut flammea est, malique odoris. Accessio copiosis ortis sudoribus finitur, septem ferè horis absoluta. Sed discrimina quædam ponere operæ pretium est, quibus discrimini-

Tertiana intermittens.

bus diſſidere hæc febris à cæteris intermittentibus ſolet. Ergo, ubi ardens febris orta eſt, aut continuarum demum aliqua, ſentit utique injecta corpori manus, magis magiſque calorem increſcere: at in tertiana non ſentit, hic enim æqualis calor ſubeſt, qui interdum quoque ſub ipſa miteſcit manu. Quin etiam tertiana intermittens ſingulis acceſſionibus primò rigorem, dein ſudorem exhibet, continua verò utroque hoc, (niſi cum judicatione ſolvitur) caret. Adhæc in tertiana intermittente rigor, & vehemens eſſe incipit, & citò ceſſat, primis acceſſionibus maximus, ſequentibus autem magis ac magis miteſcens, contrarium autem quartanæ accidere mox oſtendetur. Circuitus etiam acceſſionum maximè ad conſtituendum febris genus valet. Pergam itaque, ut cœpi, de tertiana dicere, quæ tuta eſſe ſolet, & ſpatii minimè longi. Ubi ea exquiſita eſt, diebus quatuordecim abſolvitur. Eſſe autem exquiſita ſolet in juvene, cujus natura calida & ſicca eſt, quique media fortè æſtate ſub fervido cœlo vigiliis, vel laboribus, vel curis, aliiſque ærumnis exercitus multum fuit. Ubi hæc deſunt, ibi notha conſiſt tertiana, quæ longior

eſt, nequè æquè vehemens habet ardores, neque ſudores æquè copioſos, ut exquiſita, fundit. In notha etiam nullus eſt anticipantium, aut cunctantium acceſſionum certus ordo, rigor item minus quidem vehemens, aut diuturnior eſt, non æquabiliter totum occupans corpus: quælibet acceſſio multò longius horis quatuordecim tenet. Ipſe morbus, nunquam ſeptimo circuitu, raro quarto decimo, ſæpe longiore ſpatio ſolvitur. *Tertiana notha intermittens.*

Quartana autem febris ſic obſervatur: Primis acceſſionibus, horror quarto quoque die incidit, qualis naſci magno ex frigore ſolet. Hic horror interpoſito tempore tantiſper in dies creſcit, donec in vehementem rigorem abeat, ſub quo corpus intremit atque concutitur, dentes ſtrident, ipſaque oſſa quaſi tundi, atque obteri profundo pondere videntur. Decedente rigore ferè vomitus ſequitur, moxque calor exoritur, frigoris quodam ſenſu circa intima oſſa miſtus: pulſus invalente acceſſione languidus, rarus & tardus eſt, poſtea validus fit; magnus, frequens, celer, magiſque, quàm aliis in febribus, inæqualis. Urina etſi non rarò in hoc morbo incerta, fallaxque eſt, primis tamen diebus tenuis, alba, *Quartana.*

aquosa, posterioribus varia mejitur. Calor, sitis, capitis dolor, vigilia, minus quidem quam in tertiana sollicitant, magis autem quàm in quotidiana. Productior etiam hic quàm in utraque alia accessio est, eademque copiosis sudoribus finitur, quare exacta etiam succedit febris intermissio. Quartanæ longissimum quidem malum, at satis tutum est. Interdum à magnis morbis corpus, tum tutatur, tum liberat. Qui enim sic laborant hi neque maniâ, aut melancholiâ, neque leprâ, neque orâ, propter repletionem, distentione nervorum tentantur. Quinetiam eadem hæc si antè fuere vitia, accessu finiri quartanæ consuêrunt. Quibusdam etiam placuisse videtur neminem à quartana extingui, nisi ægri aut curantis culpâ, posse. Scire tamen licet non quiescere solere tunc morbum, nisi vitio aliquo visceribus illato. Rarò etiam idem sine lienis obstructione, vel dolore, vel duritie visus est. Quare tuta quoque imprimis ea quartana est, quæ integro liene hominem tenet. Eadem intra annum (nisi si error aliquis incidit) absolvitur. Sæpius post mensem sextum, & interdum post tertium conquiescit. Sæpissimè autem sic fieri observa-

tum est, ut quæ autumno, totaque hyeme rectè curata quartana remediis fuit, ea proximo vere solvatur. Idem morbus, si vel cum tumido liene est, vel nimium inveterascit, hydropi corpus exponit; ferèque æger his casibus oppressus perit. Quartana maximè autumno grassatur, magisque si lien tumet, continuæ, vel intermissæ febres fuerunt, non ex toto solutæ, magisque si corpus frigidum, & siccum, & glabrum, si ætas declinans, ipseque homo crassæ materiæ alimentis usus, mœrore ac sollicitudinibus confectus est.

Quæ æstate oritur quartana, brevior est. Longior autumnalis, præcipuè si in proximo hyems est. Sæpe cruditas ex quartana quotidianam fecit, magno exitii metu. Quorumdam etiam observatione compertum est, discussum à longa quartana morbum comitialem fuisse. Quartana etiam, postquam ex hac aliquis convaluit, facilè revertitur, utique si quo die febris esse solebat, frigus, vel calor, vel cruditas, vel lassitudo inciderint.

Quotidiana. Quotidianæ quoque febris proponenda observatio. Tenue frigus extremis in partibus oritur, cujus sensus (ut in cæ-

teris quoque fit intermittentibus) primùm ferè à summis digitis manuum ac pedum, itemque à naso incipit. Vomitus si quis incidit, pituitosus est. Inde calor paulatim lentèque nascitur, crescitque, hebes, humidus, fumosus, vapore mistus, idemque vigente jam accessione aliquantulum fit mordax, atque acer, semper autem inæqualiter is ipse percipitur: frigoris interdum permistum sensum exhibens. Accedit dormiendi penè inexpugnabilis necessitas, nihilque primis diebus sititur, nihil sudatur, nihil penè de febricitatione intermittitur. Incipiente accessione quibusdam vel anima deficit, vel (quod gravius est) syncope incumbit, itemque pulsus inordinatus est, & magis quàm in aliis febribus inæqualis, itemque tardus, parvus, ac debilis. Is ipse vix magni fieri, increscente accessione potest, quanquam tandam creber esse incipit, sed minus quam sub aliis febribus, æquè tamen atque in quartana velox. Ventriculus assiduè dolet, alvus liquida, cruda, pituitosaque est. Urina initio vel alba tenuis, vel crassa ac turbulenta: post rubra, crassa, turbidaque est, totum corpus hebescit, atque grave redditur: ipsa

accessio magna ex parte horis octodecim, pauculo sudore finitur: totus morbus quatuor & sexaginta diebus. Hoc genus febris rarissimè incidit, rectiusque fortè est, cum quotidie aliquis febre conflictatur, duplicem hanc tertianam, non quotidianam esse putare. Magis autem quotidiana pituitosis insidiatur hominibus, quieti, cruditati, ac somno deditis: utique si senex quis, vel puer, vel fœmina est: si tempus hybernum cœlumque nubilum est: si sæpè è capite pituita in ventriculum destillat: si denique cùm primùm febris hominem adoritur, tumida præcordia vel inflata intentata sunt: si principium accessionis in vesperam incidit: si antè, & in ipsa febre, facies sublivida, ac subtumida est, stomachus diu imbecillus, cibi fastidium, & frequens ructus fuit. Omnis autem quotidiana ægerrimè remediis cedit, tædii, ac periculorum plena.

Tutior est ea quæ incipiente accessione, pituitæ vomitum ultro ciet, & declinante plurimum sudorum fundit, & post hæc ex toto intermittit.

Febrium implicationes.

His ita animadversis, implicationes quoque febrium inter se mutuas observare non inutile est. Scire itaque licet,

rariſſimam duplicem quotidianam eſſe, tertianam autem duplicem frequentem, cui principium ferè ſimplex præbet. Una etiam conquieſcere manente altera ſolet, acceſſiones quotidie, ſed non iiſdem horis fiunt; quæque paribus diebus incidunt, inter ſeſe ſunt ſimiles, & his diſſimiles quæ imparibus. Æquè frequens duplex, atque etiam triplex quartana eſt; utraque è ſimplici naſcitur, acceſſioneſque rarò pares habet.

Semitertiana. Magna quoque dignum obſervatione id genus compoſitæ febris eſt quam nos Semitertianam, Græci ἡμιτριταῖον appellant. Ea incipiens horrorem movet, & ſudorem declinans, neque poſthæc tamen integra eſſe à febre corpora ſinit. Quoniam verò ex tertiana conſit intermittente & quotidiana continua, uno die aſperior horrorem, ſæpèque aliquid etiam rigoris exhibet, itemque bilis vomitum quendam vel dejectionem: adhæc magnum ardorem, madidique vaporis halitum: altero autem die frigus potius quàm horror incidit, ac neque ſitis, neque ardor multum infeſtant. Pulſus contractior eſt, totaque mitior febris. Quin etiam altero die duarum exhibetur febrium ſpecies, altero unius duntaxat.

Rara profectò febris ſemitertiana eſt, ac grave periculum, ubi occupat, minatur. Eſt autem ea exquiſita, ubi paribus ferè portionibus & intermittentis tertianæ, & quotidianæ continuæ ſubſunt materiæ. Ubi autem non ſunt, ibi pura eſſe ſemitertiana non poteſt, tumque facilius remediis curari poſſe malum volunt.

Communis in febribus animadverſio.

Sed cùm obſervationes propoſuerim ſingulis generibus febrium proprias: nunc eas quæ omnibus, aut certè quam plurimis communes ſunt, ſequar. Fuerint autem hæc quidem iſtiuſmodi, ut vel metu terreant, vel ſpe miſeros conſolentur. Ergo febrem ſatius eſt diſtentioni ſupervenire nervorum, quàm diſtentionem febri. Corpus quoque pro febris vel ſpatio, vel acumine parum emacruiſſe, aut rurſus præter rationem, præterque modum extenuatum eſſe, malum eſt. Illud enim indicium morbi longioris, hoc imbecillitatis eſt. Si ſub acuta febre caput repentè ac vehementer dolet, ipſaque tamquam revulſa præcordia ſunt; inſaniæ oſtendunt metum, niſi ſi ſanguis è naribus fertur. Per eandem febrem aures obſurduiſſe, peſtiferum atque furioſum eſt, niſi id quoque cita alvus,

vel certè cruor è naribus fusus solvit. Frigidi sudores in acuta febre, mortis nuncii: in mitiori, longæ invaletudinis sunt. Magnam quoque febrem inesse, dentes testantur lenta sorde onerati. In febribus spiritus offendens, malum, itemque ex somno pavor, aut nervorum distentio. Mali etiam morbi notæ sunt, sopor, vigilia, caligo oculorum, singultus, lassitudo, exsudatio, novusque post hanc exortus calor, inquietudo diebus nata judicialibus, simulque ex rigore citra sudorem judicationemque refrigeratio, aut rigorem exiguus secutus sudor. Malæ item sunt sanguinis stillæ pusillæ, & atra bilis per initia febris sursum vel deorsum erumpens. Sed & vultum intueri oportet, qui, si in acuta febre nimium torvus est, aut minus, quam par sit, pro acumine morbi fœdatus, aut præter rationem benè habitus, tutus non est. Malus etiam censetur esse vomitus sinceræ vel pituitæ, vel bilis, magisque si viridis humor, aut niger prodit.

Periculosæ febris nota.

Nocet etiam alvus ex toto suppressa, & rursus adeò soluta, ut conquiescere ægrum in cubili non patiatur, maximè si eadem hæc perliquida, aut albida, aut pallida, aut spumans est. Mala etiam judicatur

judicatur exigua, tenax, levis, alba, vel quæ livida eſt, aut bilioſa, aut cruenta, aut pinguis, aut inſueti fœtoris. Ejuſdem notæ alvus eſt varia, quæ ſtrigmentum, cruorem, bilemque viridem fundit; aut quæ poſt longam ægritudinem ſincera eſt. Lumbricos quoque per febres dejici, tutum non eſt, præcipuè ante morbi declinationem. Sed ſub acutis febribus vivos eos excludi haud juxtà periculoſum eſt, potiſſimum ad meliorem jam valetudinem inclinante homine; at vitæ caſſos exiſſe, prorſus inutile eſt, idque declinante morbo. Per principia tamen febrium mortuos eos eſſe præſtat: vivi enim peſtilentiæ injiciunt ſuſpicionem. Mala quoque in febribus potiſſimum acutis urina diluta, atque alba eſt, ut quæ periculum inſaniæ præſagit. Æquè inutilis eſt ea, in quaquod ſubſidet, ſubrubrum, aut lividum eſt, aut tenuibus filamentis furfuribuſve quid ſimile repræſentat. Non bonum quoque ſignum eſt, poſt appetentiam, poſtve longas febres, cibum faſtidiri cœpiſſe, aut multos ſudores eſſe, maximèque frigidos, aut eos ferri non toto corpore æquales, ſed circa caput, & circa cervices. Adhæc ſudoribus febrem non finiri, aut, poſt hos

horrorem incidisse. Auriginem denique febre exceptam esse, utique si dura præcordia sunt. Æquè horrendum est febricitantem multum atque crebrò spirare, itemque sexto die cœpisse inhorrescere, difficulter ferre morbum, præterque rationem sine vasorum inanitione imbecillum esse, immoranteque febre insudare, aut modò frigidum, modò calidum esse, variisque sæpe coloribus affici. Tum etiam quod aliqua parte corporis abscessit, id non maturescere, sanitatemque non consequi, aut ipsum inter hæc ægrum passis manibus, pedibusque supinum cubare, somnum totis noctibus non videre, quantumvis interdiu is accedat: pejusque est, neque per noctem, neque de die requietem esse ullam potuisse, sed continuam urgere implacabilemque vigiliam, aut contrà jugi ægrum somno sopiri. Atque hæc quidem sunt quæ terrere metu periculosæ febris possunt.

Longa febris nota. At longam fore hanc existimandum est, ubi tumida præcordia sunt, præsertim, si dura quoque hæc & dolentia, & inflammata, & intenta sunt. Talia enim non modò longum vitium, sed periculo quoque esse opportunum, denuntiant. Febris etiam inveterascit, ubi tubercula

aut labores incumbunt in articulos: Ubi dolor inguina & glandulas exercet: Ubi frigidus ſudor in febre non acuta circum caput tantum oritur, & circum cervices: Vel ubi aliquis ſudor alius febrem neque levat, neque finit. Ubi exortus abſceſſus non ſaneſcit. Ubi urina aliàs alia mejitur. Ubi corpus variè modò calore, modò frigore, modò hoc colore, modò alio afficitur. Ubi idem pro morbi ſpatio, parum emacreſcit. Ubi multo tempore poſteriores acceſſiones eadem qua priores hora incipiunt æqueque ſunt & vehementes, & durabiles. Ac his quidem notis cognoſcere longas febres licet, quæ ſi jam diutius ſecutæ trahunt, neque vitam adimunt, ſcire licet expectari abſceſſum oportere, eumque in articulorum aliquem, præcipuè inferiorum, cum tumore, atque dolore decubiturum. Id tamen junioribus tantum accidere conſuevit, & per febres non intermittentes quæ jam vigeſimum diem ſuperaverunt. Porrò ſenioribus autem & febre occupatis intermittente & incerta, non quidem abſceſſus, ſed ferè incidere quartana ſolet: utique ſi in proximo quoque Autumnus eſt. Ut enim iis qui infra trigeſimum ſunt an-

Abſceſſûs præſagia.

num, potius abſceſſus fiunt, ita quartana eos magis excipit, qui eum gradum ætatis ſuperaverunt. Noſſeque oportet abſceſſum magis hyeme conſueſſe fieri, longiuſque durare, & minus reverti. Hactenus ea ſigna poſuimus quibus malæ febris pericula, vel longæ tædia ſignificantur. Itaque proximum eſt eas modò notas, ſequi quibus ſalus promitti ægro poteſt. Ergo hanc expectare quam dico ſalutem, non ſine cauſa licet, ſi aurigo vel ſeptima febris die, vel nona, vel undecima, vel decima quarta mollibus præcordiis oritur: ſi æger morbum facilè ſuſtinet, nulloque conflictatur incommodo, ſi mente conſtat: ſi neque ſomno, neque vigilia nimium urgetur, noctu dormiens, & vigil interdiu: ſi poſt ſomnum firmior eſt: ſi non difficulter ſpirat, quod certè ſignum omnibus in febribus, quæ intra diem finiuntur quadrageſimum, principem inter bona locum habet. Si denique conſtat appetentia, vel ab initio ſervata, vel etiam poſt cibi orta faſtidium. Si præcordia ſine ullo ſenſu doloris æqualiter mollia, parte dextra, ſiniſtraque ſunt. Jam etiam ubi vomitus incidit, ſi miſtus is ex bile & pituita fuit: ſi id quod in urina, vel ſubſidet, vel in

Salutis in febribus præſagia.

medio ſuſpenditur, vel ſuperius innatat, album, leve & æquale eſt: præſtabiliuſque fuerit nubeculas ad imum matulæ conſiſtere. Si inſuper dejectio alvi mollis eſt, & probè figurata, & rufa, neque ſupra modum fœtens, ejuſque moles modo aſſumpti cibi reſpondet,& eruptio eodem penè fit tempore quo per ſecundam valetudinem. Si totum corpus æqualiter molle & calidum eſt, æqualiterque inſudat. Si ſudore febris conquieſcit: ſi æger facilè convertitur: ſi decubitus ei naturalis eſt: ſi ea quæ corpore efferuntur, ſine multa moleſtia, & poſt concoctionem efferuntur. Si poſt eandem concoctionem, labra, nares, aut linguæ extremum leviter finduntur, puſtuliſque minutis exulcerantur: ſi denique concoctio citò fieri incipit cum pulſu conſtanter bono.

Tempora etiam febrium ſic ex modo acceſſionum diſtinguuntur. Quum plures acceſſiones æquè vehementes, & æquè ſunt diuturnæ, eademque hora repetunt, ſcire licet principium febris nondum tranſiſſe. Quod ſi ſequens acceſſio tempora ſolita prioris antevertit, eademque magis, & diutius affligit, jam tum eſſe febris incrementum cœpit. Sta- *Principium febris.*

rus autem ferè esse solet, cùm accessio vehementissima est, neque antevertit tempora prioris, neque post sequitur: verùm omnia ex toto penè sunt æqualia, quæ ad duos circuitus pertinent. At verò quoties hic cunctari accessionem dico, aut etiam antevertere, magis id ita intelligo fieri, quàm exigat circuitus febrilis proportio. Qui enim sic non fiunt motus, ferè naturam febris sequuntur, non tempora definiunt. Id quod haud rarò contingere solet tertianæ febri, & quotidianæ, & quartanæ, quæ semper donec ex toto solverentur, anticipaverint. Cæterùm, si cunctatur accessio, breviorque ac mitior superiore est, constat utique tum febrem cœpisse declinare. Pro materiæ quoque ratione unde febris fit, tempora ejus captantur, itemque ex iis casibus qui præter naturam incidere per febrem solent, σύμπτώματα Græci vocant. Siquidem principium febris cruditas materiæ facit: incrementum, cœpta concoctio: statum, eadem absoluta: declinationem, concoctæ materiæ vacuatio, vel translatio. Casus etiam quos modò dixi, omnes per principia febrium atque declinationes mitiores; per incrementa perque status

Declinatio.

atrociores ſunt. Illud etiam his addi quæ hactenus comprehenſa ſunt, aliquo modo poſſe videatur. Quæ febris die non judiciali ſine bonis ſignis ſubitò finita eſt, ea ferè revertitur, multoque magis, ſi commiſſus aliquis in victu error eſt. Sed ne hoc quidem etiam præteribo, mitiſſimas febres, notiſque fretas ſecuriſſimis, quarta die vel antè ſolere conquieſcere: praviſſimas autem, & caſibus terrentes horrendiſſimis, eodem ſpatio temporis, vel antè occidere.

His ita animadverſis, proximum eſt febris peſtilentialis obſervationes proponere.

Febris peſtilentialis.

Ubi autem ea nondum quidem eſt, verùm ut ne incumbat, metuitur, talia contingunt. Ver atque æſtas calida, humidaque auſtros ſine ventis exhibent, cœlum frequenter eodem etiam die mutatur, fitque modò calidum id, modò frigidum, modò nubilum, modò ſerenum: ſæpius tamen nubilum, pluvioque proximum, at nihil pluens tamen. Accedit multa inſectorum animalium copia, multuſque quadrupedum interitus. Inſueti etiam ignes per noctem in aëre cernuntur, ortique ſubinde Cometæ calamitoſam hanc portendunt luem. Ubi

raptus aliquis jam morbo eſt, hæc incidunt. Bubones ſine cauſa manifeſta, vel ponè aures, vel ſub alis, vel frequentius in inguinibus, aut certè carbunculi variis corporis locis, purpureave exanthemata ſubitò exoriuntur. Inter hæc febris invadit continua, atque acuta, ſub qua extimum corpus vix incaleſcit, & ſenſu interdum frigoris afficitur, interiora autem gravi incendio uruntur, ipſe homo cum animo mœſto ac pleno malæ ſpei laſſus, ſegniſque fit & ineluctabili dormiendi urgetur neceſſitate. Ejus ferox vultus, & qualis temulentorum eſſe ſolet incertus, atque turbidus eſt, ſpiritus malè olet, ac difficulter trahitur, dejicitur cibi cupiditas, os amareſcit, ingens oritur ſitis: Fitque frequens & nauſea, & vomitus, quo optimi etiam alimenti ſperatus fructus corrumpitur: Pulſus exiguus, languidus, celer, frequens, & inæqualis eſt: Alvus fœtida atque grave olens. Urina aliàs ſicut jumentorum turbida, cruda, craſſa, fœtidaque eſt, aliàs qualis in homine ſano ſine vitii nota mejitur. Siquidem ubi ſimplex hæc febris è ſublimi mundo mortalibus immiſſa eſt, neque putridæ implicatur, ferè obſcuris

innititur ſignis, ſic ut neque vehemens vel incendium, vel ſitis, vel inappetentia afficiat, ſed & urina concocta, omnibuſque abſoluta numeris ſit. Etenim homo ad ſpeciem non admodum æger crebra animi defectione, vomituque labefactatur, ac tandem, ſubita raptus ſyncope, inopinanter extinguitur. Porro omnis peſtilens febris, ut per ſe ſemper tota pernicioſa eſt, ſic tum demum, & celerem, & certam mortem affert, cum oppreſſo intus corde, nihil foris, vel bubonis, vel carbunculi, ſummo corpore effloreſcit, aut ſi quid effloreſcit, inde tamen neque morbus, neque æger levatur. Quinetiam æquè mortiferum eſt ſemel natum bubonem, & carbunculum rurſus intrò delatum, repentè delituiſſe, itemque fœtente ſpiritu, ac frigeſcentibus extremis creberrimum vomitum, atque ipſam ſyncopen incidiſſe. Illud quoque noviſſe non inutile eſt, ſatis incerta ſub hoc morbo ſalutis eſſe præſagia, adeò ut propter bonas notas plenum ſpei atque promiſſi medicum mors ſæpe inopinata decipiat.

Signum judicationis.

Quoniam acutis magniſque morbis pleriſque omnibus febris jungitur putrida, adeòque judicatio accidit ea quam

κρίσεις Græci dicunt, (longi enim morbi itemque alii febris expertes, & parvi paulatim sine judicatione solvuntur) non abs re facturus videor, si febribus observationes quoque judicationum addidero.

Ut cœli variæ tempestates, sic etiam morborum judicationes signis quibusdam (κρίσιμα Græci dicunt) præmonstrantur. Ea quidem hæc sunt, delirium, sopor, vertigo, oblivio sensuum, inusitatus error, dolorque capitis, cervicis, stomachi, præcordiorum, aliarumve partium insignis; adhæc aurium susurrus, falsi oculis objecti splendores, invitæ lachrymæ, frequens nausea, æstus, sitisque solito vehementior, pulsus repente ordinis redditus expers, & inæqualis, urinæ suppressio, alvi insueta murmura. Inter has turbas ipse æger totus angitur, & in omnem partem corporis sese variè jactat, idemque vociferatur, exilit è cubili, omnia furioso similis. Id temporis accessio febris vehementissima est, ferè horæ spatio priorem antevertens, inciditque magnus & insolens quidam ipsa cum accessione rigor, hinc subito (si quidem bona futura judicatio est) profusus erumpit sudor, aut sanguis ubertim è naribus fertur, aut vomitus multi hu-

moris incidit, aut alvus multùm solvitur, post quæ febris incipit tota conquiescere. Horum autem signorum aliqua præbetur significatio superiore nocte, quum postridie febris judicatione solvitur, idemque de die fit, si proxima nox finem morbo aliquem imponet. Inquietam enim esse noctem oportere, quæ eum antecedit diem, quo die futura accessio, omnisque absolvenda judicatio est, vetustissimus autor Hippocrates proposuit. Illud quoque novisse licet nocturna signa diurnis esse atrociora, itemque ipsorum adeò signorum alia esse judicationum duntaxat, alia harum, & signa, & causas putari. Sub his sudationes, vomitus, dejectiones alvi, mictiones, & sanguinis profluvia sunt: sub illis deliria, vigiliæ, sopores, lachrymæ & hujusmodi. Utrisque signis ita comparatum est, ut post notas concoctiones salutem promittant, substante cruditate perniciem minentur. Quare bona ea esse non nisi vigente morbo, aut paulò antè possunt. Scilicet eo tempore humoribus maturitas accessit. Itaque non sine causa Hippocrati placuisse video, judicationum celeritatem concoctionibus significari. Eadem signa, incipiente

morbo, penitus exitiosa sunt, increscente autem eoque maligno morbo, mortem quoque minantur, at sub levioris morbi incremento, imperfectam fore judicationem ostendunt. Natura enim corporis, ubi ex morbo quis penitus convalescet, judicationem omnem tantisper linquit, differtque donec absoluta materiæ sit concoctios. At si morbo fractus homo succumbet, semper multò ante tentare natura judicationem conatur, ejusque exhibet non obscura indicia. Adeò apparet semper bonas notas concoctionis esse, certæque nuncias salutis: verùm judicationis signa parum firma habere, diversaque, (prout cruda, concoctave morbi materia est) ab iis & significari, & effici. Porro observare operæ pretium est, quo demum genere vacuationis, quave via futura febris judicatio sit, ut hac quoque parte instructum, probatumque sit medici judicium. Ergo si febris acuta est, propterque celerem concoctionem, primis judicatio fit circuitibus, scire licet excretionem potius aliquam quàm expectari abscessum oportere Primùm itaque ubi futura aliqua vacuatio est, incidere fluxus sanguinis è naribus solet, si præcordia, vel

Signa è naribus fluxuri sub judicatione sanguinis.

dextra, vel læva ſine dolore intenduntur, ſimulque ſpiritus ſit difficilis, & caput pulſante, atque diſtendente affectum dolore exardeſcit, & facies tota, potiſſimùm oculi, nares, ac malæ rubeſcunt: ſi hebes ſit viſus, vel objectis quaſi ſplendoribus eluditur: ſi collum dolet, & tinniunt vel obſurdeſcunt aures: ſi illachrymant repentè oculi, & rubeſcunt: ſi venæ in temporibus vehementer agitantur: ſi nares velut extenuantur, & pruriunt: magiſque, ſi dolor juxta faciem atque tempora tum quoque gravis verſatur: adhæc, ſi pulſus præterquam quod ut in omnibus vacuationibus altus & vehemens, ita hic etiam undoſus eſt. Frequens hæc vacuatio febribus eſt ardentibus, & ei inſaniæ, quam græcè φρενῖτιν dicunt, itemque acutis, continuiſque, vel ſine febre etiam, capitis doloribus, præcipuè ſi frontem hi atque tempora occupaverunt, adhæc omnibus quæ ſub præcordiis fiunt, calidis & acutis inflammationibus, maximèque jecinoris & lienis. Cujus rei certior fuerit eventus, ſi æſtas eſt, ipſeque ætate florens homo nondum quintum & trigeſimum annum ſuperavit. Ut verò acutis maximè febribus, atque ei quam proximè dixi in-

ſaniæ, ſanguis è nare profuſio familiaris eſt: ſic minimè aut lethargo, aut pulmonis inflammationi, quam περιπνευμονίαν Græci vocant. Inter hos morbos anceps, mediaque eſt lateris inflammatio, πλευρῖτις græcè dicta, minus quàm priores profuſioni ſanguinis opportuna, magis autem quàm poſteriores.

Signa vomitionis. Cæterum expectari vomitus debet, ſi toto capite gravi, ac vertiginoſo, oculiſque caligantibus, afficitur doloris morſu ſtomachus, & crebrò nauſeat, idque cum ore ferè amareſcente, multæ, tenuiſque ſalivæ ſputo, & labri inferioris tremore. Tum quoque hypocondria anterius, veluti ſuſpenſa tenduntur, ſpiritumque premunt, ipſe pulſus contractus, atque durus eſt. Certior autem vomitus erit, ſi febris tertiana ſubeſt, homoque quintum & trigeſimum ætatis annum exceſſit, ſi æſtas eſt, ſi rigor incidit, ſimulque loca inferiora præcordiis refrigeſcunt. *Signa profluvii alvi* Jam verò alvus profluet, ſi humor ad interiora corporis movetur, neque tamen vomitus aliquis ſequitur, aut pleniora urina fertur, magiſque ſi alvus tum & bilioſior & fuſior eſt, quàm antè judicationem fuit: ſi denique æger rarò cruorem per ſecundam valetudinem

è naribus fudit, raròque insudavit, sæpè alvo cita fuit, & potare frigidam aquam consuevit. Ubi jam autem in propinquo dejectio est, venter murmure quodam fluctuat, rugitque & pungitur: mox gravitas, vel dolor intus oritur, primùm circa lumbos, hinc ad imam partem ventris delapsus. Hoc ipsum non malè observasse Hippocratem constat, qui per febres in dolore præcordiorum submurmurante, si lumborum dolor supervenit, alvos ut plurimum humectari solitas esse scripsit. Cæterùm sudores erumpunt alvo & urina sub firmis viribus compressa: maximè si tum etiam nulla vomitus nota antecessit, quæ si est, tum eo ipso vomitu, tum sudationibus judicatio perficitur. At etiam certior fuerit sudor, si cum superioribus signis increscens accessio (ut in febri ardente similibusque gravibus morbis incidit) delirium intulit, simulque summa corporis magis incalescunt, atque rubent, vaporemque quemdam emittunt calidum qui antè non fuit. Tum pulsus simul undosus, & insigniter mollis fit, urinaque crassior, & penitus biliosa. Firmior quoque sudoris prædictio fuerit, si æger sub judicationem balneis sese prolui sub in-

Sudoris nota.

somnio putat, id quod mihi quoque per acutam febrem sudaturo contigisse memini. Sudores omnibus febribus familiares sunt, maximèque acutis perurentibus. Insania etiam, quam græcè φρενῖτιν appellari dixi, sudores, si boni sunt, expetit. Bonos esse sciendum est qui ex capite uberes calidique feruntur, reliquo simul insudante corpore. Non inutiles quoque sudores esse (si boni sunt) perhibentur omni acutæ inflammationi quæ sub præcordiis consistit. Porrò utrum fusis, vel hæmorrhoidibus, vel fœminarum mensibus, judicatio futura sit, ex utriusque affectionis propriis signis innotescet.

Abscessus præsagia.

At verò abscessu quoque nato, solvi febris potest: ubi is generabitur, hæc ferè incidunt. Morbus diu trahens, paulatim non solvitur, sed permanet eodem febris & doloris tenore: ita tamen ut alia salutaria signa adsint, nihilque de ægri vita dubitetur. His accedit quòd nulla evidens facta vacuatio sit, quòd cunctentur concoctiones, quòd subitus dolor, & lassitudo, & debilitas, & sudatio alicujus fuerit particulæ vilioris, quòd ipse morbus non lethalis, tardè moveatur, vigesimumque jam egressus diem

ſit, quòdque pulſus ſit bonus, & virium robur non infirmum. Inter hæc autem certior etiam futurus abſceſſus eſt, ſi cruda diu urina atque tenuis fertur. Sub his autem caſibus abſceſſûs metum detrahit urina multa, craſſa, alba, in qua quod reſidet, perquam multum eſt. Scilicet tum malum paulatim concoctione ſolvitur, tandemque ſine vacuatione alia evidente, ſive abſceſſu conquieſcit.

Qui juxta aurem abſceſſus inhæreſcit, (Græci παρωτίδα vocant) his notis futuris eſſe cognoſcitur. Spiritus repentè nec tamen diu difficilis eſt, hinc protinus capitis ſequitur gravitas, atque dolor, altuſque ſopor, & ſurditas.

Abſceſſus in inferioribus locis.

Eſt hic caſus febribus acutis, atque non valde longis frequens, ſoletque interdum, & lethargum, & inſaniæ genus, quod φρενῖτιν dicunt, ſimiliaque capitis vitia judicatione finire. Quum verò morbus multa occupatur vetuſtate, & certis de cauſis expectatur abſceſſus, notæque deſunt parotidis, quæ tum profectò penè nunquam incidit; ſed & in partibus corporis inferioribus dolor aliquis, vel gravitas vel tenſio, vel ardor eſt: ſcire licet abſceſſum his locis oriturum ad articulum eſſe. Illud quoque hîc

repetere, quæ ſuperioribus locis dixi, operæ pretium eſt, protinus de abſceſſu haberi opinionem oportere, ubi viceſimum diem febris exegit: tum hunc magis hyeme fieri, tardiuſque ceſſare, & minus reverti conſueſſe: adhæc frequentiorem junioribus eſſe nondum annos triginta natis, ſenioribus autem minus ſub febre quantumvis longiore accidere, ſed his quartanam potius ſubhujuſmodi caſu imminere, utique ſi quæ urget febris, non continua, ſed vago incertoque intermittens circuitu, diu ad Autumni uſque tempus traxit. Hoc etiam rectè notatur, febrem, etſi diuturnam, quæ tamen ab rigore incipit, & ſudore ſolvitur, qualis tertiana, aut quartana eſt, raró in abſceſſum deſinere. Purgatur enim ſingulis acceſſionibus morbi materia. His adde abſceſſum omnem in parte corporis inferiore tutiorem eſſe qui lentam, longamque febrem ſequitur, quam is qui in ſuperiore corpore pone aures emergit. Talis enim ferè proprius morbis acutioribus eſt. Jam veró ſi orto abſceſſu aliqua febris manet, iſque foras non reſolvitur, ſcire licet, hunc non ante vigeſimum diem, ſed totum intra eum ipſum, & ſexageſimum ſuppuratum iri.

Quod ſi illud quoque incidit, ut priuſquam ſuppuret abſceſſus, immorante etiam ſolita febre ſubſederit, periculum facit primum furoris, deinde interitus, utique ſi is ponè aures fuit. Tutiſſimum autem exiſtimare abſceſſum oportet, qui inferiorem partem corporis occupans, quàm longiſſimè à morbo, & à vitæ abſiſtit penetralibus, & qui amplo incluſus loco, materiam morbi omnem continet, quique maximé foras emergens, non ægrè erumpit. Talis enim minimè reverti priorem morbum ſinit. Bonus quoque eſt acutus & faſtigiatus, & æqualiter matureſcens, deorſum vergens, non obdurus, non biſidus. Peſſimus is eſt qui interius tendit, ſic ut hic nullus exteriori cuti accedat color. Jam ſi foris quoque prominet abſceſſus, ſcire licet peſſimum eſſe qui maximus, quique planiſſimus eſt. Aliquid etiam affectus animi facere ad judicationis modum ſolet. Metus enim proclivem alvi dejectionem, aut vomitum, aut urinam reddit. Lætitia contrà magis ſudores fundit. Illud quoque obſervatione dignum videatur, ſæpe judicationem pluribus vacuationibus, non ſemper unica perfici conſueſſe: ut ſi ea fortè per febrem fieri ardentem,

Abſceſſus optimus.

ſanguine è naribus fuſo, cœperit, quam mox effuſi ſudores complent, abſolvuntque.

Optima judicatio.

Porrò judicationem perfectam eſſe decet, & fidam, & certam, & ſecuram, & evidentem, itemque prius indice die nunciatam, bonam denique & ſalutarem. Hanc profectò concoctiones comitantur, potens dies judicialis, & quod morbo convenit, excretionis non obſcuræ genus. Proximè autem antecedit pulſuum inæqualis motio, in qua plures ictus ſunt magni, quàm parvi: plures celeres, quàm tardi: plures moderati, quàm crebri: plures vehementes, quàm languidi, cum rythmis paribus moderatis, vel celeribus. Sequitur autem melior vultus, expeditiorque ſpiratio, & major in convertendo levandoque corpore vis, & pulſuum ad juſtam mediocritatem, æqualitatem, ordinemque reditio. Bonam quoque ſperare judicationem facit genus morbi, quod ſæpius, faciliusque per eam ipſam finitur, qualis febris eſt ardens, qualis tertiana, & hujusmodi.

Utrum futura ſit judicatio, necne.

An verè per febres futura omnino judicatio ſit, necne, ſic habetur. Si magnus eſt morbus, multumque ſemper

& anticipantibus, & increſcentibus acceſſionibus movetur; ſi inter hæc viribus natura valet, & concoquitur promptè morbi materia; ſi denique ætas, & natura hominis, & ipſum tempus anni, & morbi genus futuris judicationibus conſentiunt: ſcire licet ingentem morbi mutationem fore, idque eò citius, quò hæc iſta fuerint potentiora. At ſi ſub infirmo corpore magnus eſt morbus atque pravus, hujuſque diu perſiſtit cruda materia, reliquum eſt oppreſſâ naturâ mortem ſine judicatione ſequi oportere. Ferè autem ſic incidit, ut ubi notæ judicationis adſunt, ibi judicationem ſeu bonam, ſeu malam fieri neceſſe ſit. Has notas dico, non eas quidem omnes, quæ morbo ſuccedunt, ſed quæ incipiente judicatione, vel paulò antè apparent. Quòd ſi hoc etiam fit, ut cùm ſigna judicationis exiſtunt, ipſa tamen non protinus ſequatur judicatio; ſcire licet, vel hanc poſt inſtare difficillimam, vel hominem interiturum. Magna verò ex parte futuræ judicationis bonæ certiora præſagia ſunt, malæ non perinde firma, utraque in acutis morbis ſemper dubia. Quinetiam ſignis bonis, ubi morbus viget, tutò

In qua tempora judicatio, itemque ipsa incidat mors.

licet fidere, malis non item, nisi corpus viribus careat. Nemo profectò morbum acutum sine judicatione evasit, multi repente sine hac interierunt. Utque judicatio salutaris non nisi juxta vigorem morbi est: ita mors incidere, & incipiente, & increscente, & consistente morbo potest. Declinatio autem mali cujusque nulli unquam exitium, aut judicationem attulit, quoniam qui morbus semel vigorem superavit suum, is sine judicatione permanet, sensimque (nisi quis incidit error) solvitur. Moritur autem aliquis interdum incipiente febris accessione, ut per mortiferas internarum partium inflammationes, perque febres è crassa natas pituita, oppresso intus, præfocatoque naturæ calido: tumque refrigeratus æger non recalescit, pulsus vermiculans fit, totusve deficit, ipseque æger profundo oppressus somno, exanimatur. Interdum etiam increscente (quod rarò fit) accessione, interitus accidit, frequentissimè eadem consistente: scilicet magno morbo naturam superante: delirat autem id temporis æger, animo ac manibus violentus, exilitque cum impetu, & maximo æstu extorretur: hisque magnis victus malis, accedente tan-

dem animi defectione atque syncope exstinguitur. Raró aliquis declinante febris accessione moritur, quod tamen ubi incidit, anima deficit, toto naturæ calore cum febrili unâ exspirante; ipse æger pauco, ac tenaci exorto sudore surgens, vel etiam quiescens, protinus emoritur. Illud ubique perpetuum est, eo tempore accessionis, ægrum mori consuesse, quod omnium est difficillimum.

Videar modò omnem judicationum absolvisse observationem, nisi dierum superesset explicanda animadversio, quibus vis obtigit febres judicatione finiendi. Unde ipsi etiam ab Hippocrate (quorum is autor est) κρίσιμοι nominantur. Sunt autem hi qui sequuntur, tertius & quintus, & septimus, & nonus, & undecimus, & quartus decimus, & septimus decimus, & vicesimus. Explent hunc numerum vicenarium tres septimanæ: sic ut dies octavus secundæ septimanæ principium, quartus decimus autem terminus secundæ, exordiumque tertiæ (sic judicante Hippocrate) habeatur. Jam quoque hi septenarii dies per quaterniones digeruntur: estque quartus dies primi quaternionis novissimus, & secundi primus. Tertius au-

Dierum judicialium ratio.

tem quartenio à ſeptimo orſus die, clauditur undecimo, quartus hinc incipiens quaternio quatuordecimo finitur die, hic ipſe dies initium quinti quaternionis eſt, & decimus ſeptimus finis, ab hoc ſextus quaternio incipit, & viceſimo terminatur: adeò apparet hunc ipſum viceſimum, & ſexti quaternarii & tertii ſeptenarii noviſſimum eſſe. Porrò eadem proportio dierum eſt judicialium in ſecundo vicenario, hoc eſt, à viceſimo die ad quadrageſimum, quæ in primo fuit. Poſt exactum autem quadrageſimum diem, ut non ſunt amplius morbi acuti, ita nec amplius etiam imparibus diebus, ſive quaternariis, ſive ſeptenariis, ſed omnino paribus judicatio perficitur; ſingulos dico vicenarios, ſexageſimum ſcilicet, octuageſimum, centeſimum, & ſic deinceps. Illud quoque noviſſe oportet, non eandem diebus judicialibus vim eſſe omnibus. Etenim ſeptenarii omnium ſunt efficaciſſimi, poſt hos quaternarii, qui ſingulis ſeptenariis ſuis ſunt: inde illi, qui in medio ſunt utrorumque, Medici *intercurrentes* vocant. Ex judicialibus autem boni hi ſunt. Septimus, decimus quartus, nonus, undecimus, vi-

vigesimus, septimus decimus, quintus, quartus, tertius. Mali autem, & parum tuti minimèque judiciales sunt, sextus, octavus, decimus, duodecimus, sextusdecimus, undevigesimus. Tertiumdecimum quidam ancipitem esse, mediumque inter bonos & malos volunt. Jam verò, etsi non æquè potenter, omnes tamen judicare acutum morbum impares dies possunt, qui primo continentur vicenario, quoniam eo spatio morbus vehementius movetur: post autem is ipse magis remittitur, mitescitque. Ex quo incidit, ut in secundo vicenario vix ulli dies præter septenarios, putà vigesimum septimum, & trigesimum quartum, & quadragesimum, judicare aliquid possint. Porrò judicialium dierum, alii aliorum sunt judices, quos ideo contemplatorios Hippocrates vocat, quoniam hi quid proximis judicialibus futurum sit, certis antè notis ostendunt, prænunciantque. Itaque indicem septimi quartum esse, is autor observavit: itemque decimi quarti undecimum, & vicesimi septimum decimum. Ergo si primo die sine ulla periculi suspicione protinus acuta febris est, & urinæ evidens accessit concoctionis no-

ta, extendi judicatio non ſupra quartum diem poteſt. Ut contra, ſi multa primo ſtatim die concurrunt exitii ſigna veriſimilia, æger utique infra quartum ſuccumbit. Rectè enim Hippocrates judicavit, iis qui brevi perituri ſunt, maxima quæque ab initio accidere oportere. Jam etiam ſi ſeptimo die judicatio futura eſt, rubram urina nubeculam quarto exhibet, cæteraque pro ratione ſigna ſequuntur bona, niſi tamen errore aliquo, vel medici, vel ægrotantis, judicatio cunctetur, cadatque in nonum, vel in undecimum. Propter errorem enim, in iis quidem morbis, quibus periculum deeſt, judicatio tardatur: in lethalibus conſtitutum anticipat diem. Adhæc, ſi nihil etiam judicatum die undecimo eſt, fieri judicatio ante vigeſimum non poteſt: ſin moderatiora ad ſeptimum uſque contingunt, poteſt. Qui verò morbi ad decimum uſque quartum omnino cruditatem habent, & lentè admodum moventur, non ante quadrageſimum judicatione finiuntur. Quemadmodum enim dies judiciales potentiores ſunt; ita & indices. Illud quoque notare non inutile eſt, ad quartum uſque decimum

magnos esse morborum impetus, minores his à decimo quarto ad vicesimum: morbos autem qui ab hoc die ad quadragesimum immorantur, paulatim vim omnem remittere, ut qui quadragesimum superaverunt, prorsus languescere, longaque potius concoctione, vel abscessu, quàm solvi judicatione posse. Postremò Hippocrates post diem centesimum, alios quidem morbos conquiescere dixit septem mensibus, alios totidem annis, alios, ut verisimile est, binis annorum hebdomadis & ternis.

Proximum est post febres quæ humorum vitio fiunt, earum quoque proponere observationem, quas ἑκτικὰς Græci dicunt. His præsiccus, squalidus, & perennis calor est, sineque dolore constanter æqualis, sic ut ne in febri quidem esse se æger existimet. Tametsi increscere aliquo modo calor horâ unâ, aut alterâ post sumptum cibum solet, quo concocto, ad pristinam æqualitatem febris redit, ut primum injecta corpori manus est, calor occurit obscurus: sed tandem sub longiore mora acris fit, atque mordax. Pulsus debilis, parvus, ac frequens: sed sumptis epulis, altior atque major est. Ferè

Febr's hectica.

etiam arteriis plus caloris (si has tangas) quàm proximis locis subest. Cutis vehementer arida, corpus ipsum imbecille, & languidum est. Atque hic quidem primus esse gradus hecticæ febris censetur; quæ curationem non difficillimam habet; verùm haud ita facilè cognoscitur. Secundus esse gradus potest, ubi siccitas major corpori dominatur, sic ut vehementer id liquescere, consumique incipiat.

Tum urina pinguetudinem habet, telis araneorum persimilem; pulsus durus tensusque est, debilior tamen atque minor, quam primo febris gradu: Cutis quoque corporis magis dura, aridaque est At verò ultimi gradus hæ notæ sunt: Cavantur oculi, & quæ juxta sunt ossa prominent. Iidem oculi arida sorde onerantur: palpebræ ægrè moventur, crebroque, ac si homo dormiret, sine somno tamen connivent: cutis in fronte sicca duraque est; tempora collapsa sunt: ipsvultus vividi coloris gratiam amisit: capilli celeri incremento inaugescunt, hypocondria sursum videntur ad thoracem convulsa: venterque totus contractus, & inanis, sic ut, eo denudato, neque intestinum

ſupereſſe ullum, neque viſcus existimetur. Pulſus maximè durus eſt, itemque debilis, & frequens: Urina velut oleum ſuprà pinguis: Ipſum corpus adeò contabuit, ut oſſium ubique extrema, maximè autem in ſcapulis, promineant, ac veluti grandeſcant: Cutis inſtar corii dura eſt, non mollis atque rugoſa, qualis eorum eſſe ſolet, qui aliis de cauſis extenuantur. Ferè etiam pediculorum per hunc morbum moleſta copia eſt. Hujus ordinis hecticam ut facillimè quidem noſcere, ita verò nunquam ſanare eſt. Ea enim planè eſt marcida (μαρασμώδης Græcè appellata) certamque perniciem afflictis affert. Rarò autem ſimplex eſſe hæc, ſic ut alteri febri non miſceatur, ſolet. Sæpè ab acuta febre incipit incendio humorem corporis inſitum depaſcente, fitque tum id genus febris, quam colliquantem dixerunt. Repentè autem ſatis ea & naſcitur, & occidit, id quidem brevi efficiens, quod ſimplex ſenſim, longoque ſpatio: Lentè enim hæc ipſa movetur pervenitque lentè ad ſummum. Itaque ægrè quoque per initia, antè quàm huc ventum ſit ſqualoris, cognoſci ſolet. Ferè autem quibus hectica infecta eſt, calida,

ſiccaque natura obtigit: multique vel mœrores, vel labores, vel inedia, vel ſitis antè fuerunt. His enim ferè cauſis levioribus, febris ephemera: vehementiſſimis, hectica movetur.

ἀτροφία τοῦ σώματος

Proximum hic malum eſt τῆς ἀτροφίας ſub quo, quia homo ſumpto alimento non alitur, ſumma oritur macies, ſenſim, ac ſine evidentibus cauſis corpore exareſcente. Id vitium imprimis grave eſt, & quia vires vehementer atterit, tandem tollere etiam hominem, niſi curatione occurritur, poteſt. Ferè autem hecticæ jungitur febri, & cordis affectibus, & pulmonis exulcerationi, itemque gravibus, iiſque calidis ventriculi, lienis, aut jecinioris vitiis.

Facile tum ex hoc ipſo morbo tum ex hectica, in corporis tranſitur marcorem, quem Græci μαρασμὸν appellant, quod ubi incidit, nulla curationis reliqua via eſt.

Ut verò in hoc iſto maciei vitio, prorſus non alitur corpus: ita in alio, quod Græci καχεξίαν, nos parvum habitum dicimus, male alitur: idem corpus ſubtumidum, laxum, molle, grave, ſegneque eſt, & vividi coloris gratiâ caret, virore quodam albicans: ipſum adeò im-

potens eſt, ut crura etiam interdum eundo vacillent: Incipiente morbo vitiatur cibi concoctio, incolumi etiam appetentia, ſpatio tamen hæc quoque offenditur. Spiratio debilis ac rara, alvus varia, & inæqualis eſt. Suntque hæc ſigna ei ferè cachexiæ propria, quæ à ſubſtante humore, cruda, ſeu pituitoſa nominatur, quæque ſæpiſſimè id hydropis genus antecedit venturumque prænunciat, quod λευκοφλεγματίαν Græci nominaverunt. Hoc ipſo vitio maximo capiuntur pueri & ſenes, at verò adoleſcentes, & juvenes rarius ſic laborant & citius curantur. Magis autem ita afficiuntur hi, qui ex longo morbo convaleſcunt: utique, ſi id quoque temporis, duro tumore, quem σκιῤῥὸ Græcè dicunt, viſcus aliquod, maximèque jecur, aut lien obſidetur. Idem morbus non rarò etiam longa excipere tormina, & levitatem inteſtinorum, & hæmorrhoides, menſtruaque fœminarum, vel fuſa nimium, vel compreſſa ſolet. Eſt autem præter hanc crudam, alia inſuper ex corrupto ſanguine, melancholica cachexia, quæ ferè elephantiam, tum antecedit, tum præſagit. Alimentum quod aſſumitur intùs vitiatur, indeque tum ſpi-

ritus, tum os, tum alvi, & veſicæ éxcrementrum, itemque ſudores, gravem odorem habent: fœdus, ſqualiduſque toto corpore, maximèque in vultu color eſt. Quibuſdam etiam cutis per aſſiduas puſtulas, aut ulcera exaſperatur. Totum corpus infirmum eſt, & interdum tubera quibuſdam partibus habet.

Magni lienes. Ex hoc profectò cachexiæ genere, eum eſſe morbum judico, quem expreſſiſſe Hippocrates ſub magnis lienibus videtur. Siquidem interdum bilis atra ita peſtilens fit corruptione, ut cùm in corpus extra lienem diffunditur, planè ejus habitum univerſum corrumpat. Id vitium his ſignis ſeſe prodit. Os ipſeque ſpiritus malè olet, gingivæ vitiantur, ſublividæque, & nonnunquam ſubatræ redduntur, ac digito, vel leviter preſſæ, atrum cruorem emittunt: Eædem ſic laxæ ſunt, ut à dentibus diſcedant, facilèque eos, vel omnes interdum eximere liceat. Aliquis etiam capiti, itemque præcordiis dolor eſt, urgetque cibi faſtidium; Creſcente morbo, hæc quoque creſcunt, & maculæ quædam lividæ, tanquam veſtigia ſugillationum, variis corporis locis efflorefcunt, in brachiis ſcilicet, in coxis, in cruribus, ſæ-

pèque per universi corporis cutem, adeò ut hæc quasi arquato videatur fœdata. Inter hæc magna imbecillitas oritur, præcipuèque in cruribus, quorum impotentes compages fiunt. Nonnullis, ac potissimum junioribus, crebrò sanguis è naribus fertur: quod ni fiat, in cruribus hæ maculæ, quas dixi, & interdum ulcera fiunt. Is morbus Batavis, aliisque populis, qui humiliora, atque palustria loca incolunt, frequens est, utique si his quoque alimenta crassæ duræque materiæ sumuntur. Rarissimus siccis regionibus atque editioribus est. Omnem ætatem quolibet anni tempore nullo discrimine impetit: Senibus tamen gravior, sed frequentior juvenibus esse creditur: Quibusdam tamen locis frequentissimus pueris est: Idemque Autumno, atque Vere maximè recrudescit.

Elephantia. Grave imprimis, & horroris plenum vitium Elephantiæ est: ut primum id invasit, summa pars corporis crebris maculis inspergitur, crebrosque tumores, maximè juxta summam frontem, ac mentum habet: Maculæ modò subnigræ sunt, modò subflavæ, modò subalbidæ: Cutis inæqualiter crassa, horrida, duraque, qualis anserum est, eademque quasi

ſquamis quibuſdam exaſperatur, potiſſimum in facie, in manibus & in pedibus. Pili rariores omnibus locis corporis fiunt, ſpiritus difficulter trahitur, & malè olet, vox obſcura, atque ſubrauca eſt, craſſeſcunt malæ, mentum dilatatur, amboque ruborem exhibent, non floridum quidem illum, ſed livore quodam turpem: urina, qualis jumentorum, craſſa, turbidaque eſt. Mores denique accedunt & ſomni, & inſomnia melancholicis familiaria: Quidam etiam ſeſe præfocari inter dormiendum rati, cum impetu expergiſcuntur, atque exiliunt. Plerique Veneris quoque ingenti deſiderio capiuntur. Ii creſcente autem morbo, hæc iſta etiam increſcunt, ipſumque corpus malè fœdum emacreſcit; os, ſuræ, & pedes intumeſcunt, hique ut plurimùm frigidi, torpidique ſunt. Varicoſæ venæ, ſubnigræ, ceu verrucæ quædam, aut grandines, in linguæ radice, ſub palpebris, poſtèque aures cernuntur. Ubi vetuſtatem morbus accipit, eroditur narium media cartilago, tandemque aliquibus corrupta partibus decidit, ipſæ nares ſimæ fiunt, & alarum craſſamento obſtructæ. Itaque per has ſic impeditas, ipſe ferri ſpiritus, verba-

que proloquentis hominis videntur. Labra etiam craſſa ſunt, & inverſa; oculi juxta angulum interiorem rotundiores ſunt; quod in iis album eſſe oportuit, flaveſcit, craſſumque fit, ac quaſi ungue obtectum. Ex ſuperciliis autem præduris illis, ac penè calloſis, itemque ex palpebris, & mento pili decidunt, aliique horum loco longè quàm antè rariores, ac tenuiores exurgunt. Aures etiam per hæc ferè tempora acutæ fiunt, extenuantur, & eroduntur. Manuum, pedumque digiti ſiccis fiſſuris dehiſcunt, atque non rarò ſic attolluntur, ut ſub tumore condantur. Muſculi toto corpore conſumuntur, maximèque juxta pollicem: ipſe vultus horridus, ac, qualis Satyrorum eſſe fingitur, deformatur. Ad extrema ventum eſſe vox docet ſummè rauca, & cava, virulentaque manuum, ac pedum ulcera, quibus ſubinde hæ partes vitiatæ cadunt. Eodem penè tempore cutis quoque ſenſu propè in extremis pedibus caret, adeò ut ne doleat quidem, ſi quis hanc, vel intromiſſa acu pupugit, vel ferventibus undis aduſſit. Non minimè febricula oritur quæ facilè tot modis obrutum hominem tollit. Signa hæc alia in aliis, non omnia

tamen observari in omnibus solent. Scire tamen licet inveterascentem morbum hunc depelli remediis non posse: Neque enim sola cutis, sed totum etiam corpus intus, forisque afficitur, sic ut ipsa quoque vitiari ossa credantur. Contagione etiam id malum contrahi, (non solum sponte) intimoque corporis vitio potest; idemque à parentibus transire ad natos, vel ab ipso etiam natali soler.

Morbus venereus.

Haud multis ante nostram memoriam annis, horrendum, atque novum genus morbi mortalium valetudini tot alioqui casibus opportunæ, cœpit insidiari: quod, quia consuetudine Veneris contrahitur, venereum appellari posse videatur. Primùm, juxta naturalia crustosæ pustulæ oriuntur, hæque lentam saniem reddunt, & malignè exulcerantur. Accedit venereum seminis profluvium, vel inguinum venenati bubones. Hæc omnia, nisi altius intrò ad viscera subeunt, nondum cœpisse morbum, at in proximo esse testantur. Ut primùm verò is ipse incipit, tum levissimus est, cùm solum modo pilos, caput, ac mentum remittunt ægri, cætera rectè habent. Paulò gravius est summa corporis maculis frequentibus, iisque more lenti-

ginis exiguis, aliàs rubris, aliàs flavis imbuti, quæ maculæ non nisi resoluto quoque morbo tolluntur. Id vitium tum quoque majus est, certumque sui argumentum præbet, cùm in fronte, & in temporibus, & ponè aures maximè circa radices capillorum, dein in capite, vel etiam in universo corpore, malignæ pustulæ, tumoresque non unius coloris efflorescunt, quæ sponte sine medicamento sanantur, iterumque passim expullulant. Pustulæ modò flavæ, modò rubræ sunt, rotundæ omnes, siccæ, puris expertes, & aridam crustam habent; ex his deinde in ambitum serpentibus pustulis, cutemque cavantibus, ulcus oritur virulentum, & sordidum. Quibusdam etiam, tum manuum, pedumque cava finduntur siccitate, & squamas remittunt. Eoque propè tempore palatum, atque intimum anguli oris, nigris fœtidisque pustulis impeditur, adeò subindè ulcere cavatis, ut ejus rei causâ, potio per nares reddatur. Qui casus tamen rarissimus incipiente morbo, frequens tum veteri, tum bis terve reverso est. Exulcerantur quoque & lingua, & fauces, & partes quæ ad nares, & ad podicem sunt. Tum quoque caput præ-

grave esse incipit, cervicicibus, humerisque dolor inest, qui interposito spatio ad brachia, & ad crura pervenit, noctemque molestam magis, quàm diem exhibet: maximè à tertia noctis hora ad nonam infestus. Idem mediis artubus profundè inhærescit in quibus sæpè tumores oriuntur, qui ægrè vel dissolvuntur, vel suppurant. Interdum etiam in tophos vertuntur hi, maximèque in fronte, in capite, in claviculis, in medio humeri osse, itemque in cubiti radio, & in parte tibiæ priore, & juxta alia nonnunquam ossa, quæ pessimis inde ortis ulceribus corrumpuntur. Tùm profectò gravissimum id malum esse judicatur: Nam solidæ quoque partes labefiunt, ossa, vincula, membranæ, nervi, circa quæ coëunte maligno humore immanissimi doloris tormenta, maximèque per noctem incidunt. Atque his quidem ærumnis, multisque vigiliis ac febri oppressus, subinde homo perit. Cæterùm meminisse convenit, non omnia semper in omnibus ægris signa, verum alia in aliis deprehendi. Modò enim solæ pustulæ, modò dolores, vel nodosa tubera, vel exulcerationes sunt. Sub solis pustulis expeditior curatio est, sub aliis

nulla, aut certè difficillima: præcipuè si his multa vetustas accessit. Porrò constat morbum hunc penitus contagiosum esse, ac solo vitiati corporis adhæsu contrahi, tum à parentibus quoque ad liberos more Elephantiæ transire, eique contagioni fœminas opportuniores, quàm viros esse. Recens morbus non difficillimè curatur, vetus vix unquam. Æquè inanis medicina est, si sub hoc vitio corpus marmore occupatur, aut orta Anhelatio, quam Græci ἄσθμα vocant, fuit. Post morbi curationem alii nimiè corpulenti fiunt, aliis raucitas infesta est, aliis fœdæ cicatrices manent, profundorum, turpium ulcerum vestigia.

MEDICINALIUM OBSERVATIONUM LIBER II.

QUO VITIA SINGULARUM partium corporis proponuntur.

VIX ulla pars corporis humani æquè doloribus opportuna, ut caput est: Huc enim facilè aliquid ex inferiore cor- *Dolor capitis.*

pore aſpirat. Ipſa quoque pars, propriæ conſtitutionis, atque temperamenti occaſione impotens, non difficillimè doloris cauſam in ſeſe tum admittit, tum gignit. Ergò ſi multis jam annis crebro, levique de cauſa caput dolet, ſcire licet aut cephalæam, aut hemicraniam eſſe: ſub illa proprio caput affectu labefactatur, ipſumque univerſum, aut certè maxima ejus pars dolet: ſub hemicrania autem, alterum tantùm capitis latus conſenſu præcordiorum, ſubditarumque partium dolor afficit, ferèque à temporum oritur pulſatione. Uterque dolor, ut quivis etiam alius, ſub appellatione τῆς κεφαλαλγίας, continetur. In dolore autem capitis omni, eò periculum vertitur, qui continenter excruciat, & ſomnum tollit. Quod ſi vomitus etiam accedit æruginoſus, & ſurditas, in proximo inſaniam eſſe ſignificat. Jam etiam ubi ingentem capitis dolorem diſtentio nervorum comitatur, vel inflammatio juxta oculos, aliamve corporis defixa partem, vel denique oculorum inflatio, aut ſubverſio, ſummum periculum oſtenditur. Illud quoque veterum obſervatione conſtat, vehementem dolo-

rem capitis, qui curatione non sanescit, sed magis etiam exasperatur, assiduèque tenet, periculum insaniæ per febrem minari: sine febre autem, cùm hanc quoque insaniam, tum magis cæcitatem prænuntiare. Per acutos capitis dolores, si sonitus incidit aurium sine febre, & vertigo, & impeditus tardusque sermo, & manuum torpor, vel morbum expectari attonitum, vel comitialem, vel lethargum posse non alienum est. Ad hæc si vetus in capite dolor est ex frigida natus materia, difficillimé sane cit, maximèque in senibus. Quum caput parte aliqua, aut circum circa dolet, si pus, vel aqua, vel sanguis naribus, ore, aut auribus exit, scire licet malum solvi.

Nunc ea capitis vitia ordine sequar, quibus mentis error jungitur, incipiamque à delirio, quod Græci παραφρένιτιν dixerunt. Majoris ferè id terroris, quam periculi est, scilicet per acutarum febrium vigentes accessiones, sæpè contingit desipere ægros, & loqui aliena, verùm levato accessionis impetu, protinus mens redit. Novisse tamen oportet, illud penitus non leve esse, neque incidere, nisi in vehementi febre

Delirium.

poſſe. Ferè autem hoc repreſſo, gravis profunduſque ſomnus obrepit. Sed imminentis quoque delirii non ambiguæ notæ ſunt. Expeditior ſermo ægrotanti eſt, quàm ſano fuit, ac ſubita oritur loquacitas, eaque ipſa ſolito imprudentior. Stridor quoque dentium, firmo etiamnum corpore incidit, & geſtus incontinentior eſt, & oculi frequenter moventur, hiſque dolente vehementer capite, quaſi tenebræ offunduntur, vel ſine dolore ſomnus non accedit, fitque continuata per noctem, perque diem vigilia Spiritus rarus, mirèque vehemens eſt, & pulſus citatus, ipſumque corpus proſtratum in ventrem jacet, niſi ſi hunc decubitum tamen aliquis ventris dolor fecit.

Horroris autem, periculique pleniſſimum id genus inſaniæ eſt, quod inflammato cerebro, ejusve membranis excitatur, Græci Φρενῖτιν vocant. Id his ſignis noteſcit: Febris urget acuta, atque continua, continuuſque mentis error, modò his, modò aliis animæ vitiatis actionibus: expeditus in omnem audaciam homo eſt, & viciſſim tum vigiliâ, tum ſomno difficili, turbulentoque impeditur, ſic ut interrupta quiete protinus

Φρενῖτις

eum impetu è cubili prosiliat, vociferetur, ferociat, ac modò ploret, modò cantet, verbaque sine sensu, sine ordine certo proferat, interrogatus ab alio omnia aliena respondit. Quæ quidem omnia eo plus ostendunt periculorum, quò quis initio morbi (ut ferè fit) pacatior fuit. Sub eodem vitio oculis insolita mobilitas accessit, hique cruenti, flammei, squalidique sunt, quos æger crebro perfricat, modò siccos, modò lachrymâ perfusos, lingua autem aspera, & nigra est, dentes stridore quatiuntur, sæpèque cruor è naribus aliquis fertur, & interdum posteriora capitis dolent. Adhæc vehementer sitit æger, & multùm garrit nugarum, atque altè quidem, verùm raro tamen spirat. Idem manibus tremit, digitisque floccos vellit, & festucas è stragulis legit. Urina huic tenuis, flammea, interdum etiam (quod pessimum esse judicatur) tenuis, albaque est. Hoc istud genus insaniæ longè acutissimum est, brevique hominem, nisi maturè malum tollitur, tollit. Mortiferum id esse testatur continua, tum dementia, tum vigilia, alvus & urina pertinaciter compressa, aut urina prius abundè colorata, post alba, tenuisque

reddita; itemque distentio nervorum, difficilis crurum extensio, atque contractio, syncope.

Sequitur tertium insaniæ genus, quo diu aliquis sine febre desipit, Græci μελαγχολίαν vocant. Tristia, metus, *Melancholia.* atque vigilia longo tempore afficiunt, itemque humanæ consuetudinis odium, idque perpetuo cum luctu, atque lacrymis, quanquam nonnulli etiam continenter rident. Omnes autem exercent variæ, intentæque animi cogitationes, adeò, ut persæpè humi fixis oculis, velut stupidi consistant, subitòque falsis imaginibus exempti, celeriter cum suspirio procedant. Qui gravius laborant, sese vel pecudes esse, vel testaceos, vel etiam vitâ defunctos credunt; quare alii gallinacei cantum voce imitantur, alii occurrentibus cedunt, veriti ne (testacei cùm sint) diffringantur; alii epulas pertinacissimè recusant, amissam esse vitam rati.

Qui hoc morbo laborant, ut mortem quàm maximè pertimescunt, sic hanc tamen sibi ipsi quàm sæpissimè desponso animo consciscunt. Omnibus autem caput, oculi, totaque facies calet: Somnus, ut præcipuè necessarius, ita maximè difficilis est. Ex eodem genere mor-

bi, melancholia flatuosa habetur, quam Græcè ὑποχονδριακὴν appellamus. Est malum affecti jecinoris magisque lienis soboles, modò cum lienis tumore, modò sine eo, non solùm lienis, sed neque etiam mesenterii: Soletque tum sævius esse, vel exigua etiam adustæ bilis atræ atque perniciosæ portione, omnia suo halitu labefactante.

Melancholia flatuosa.

Iisdem penè notis hic morbus, quibus prior, deprehenditur: nisi quod hic, præcordia sursum convellantur, & interdum præter gravitatem calore ferveant. Sub his arteriæ vehementer, & molestè pulsant. Accedunt capitis vertigines, aurium sonitus, cruditas, acidi ructus, multa tenuis salivæ sputatio, qua de causa nihil etiam sititur, vomitus pituitæ, modò bili permistus est, modò acidus, ex quo dentes etiam stupent. Dum epulas stomachus concoquit, medio loco scapularum dolor inhæresecit, qui illis concoctis, protinus conquiescit; Venter sæpè adstrictus est, & intùs rugit, flatibusque turbatur. Quin etiam subinde cordis fit palpitatio, & quædam quasi suffocatio. Cruditate maximè crescit morbus, concoctione summè levatur, estque eo morbo, quem priore loco po-

ſuimus, longè mitior. Nonnulli autem, quibus hujus mali vis cerebrum penitus occupavit, in furorem aguntur, febremque patiuntur hecticæ non abſimilem, & quæ in marcorem promptè vertatur. Melancholia omnis familiarior viris & ſenioribus, deterior fœminis eſt. Raró quiſquam tumorem effugit lienis, qui hoc morbo capitur. Si vel hæmorrhoides, vel varices, vel (ut quibuſdam placet) aqua inter cutem accedit, ſolvitur malum: verſam etiam melancholiam in morbum caducum fuiſſe, & rurſus hunc in illam, quorundam obſervatione compertum eſt. Ferè autem ſic incidit, ut, quæ melancholia recens eſt, curationem non difficillimam habeat: quæ inveteravit, vix unquam remediis tollatur.

Furor. Sequitur modò ea inſaniæ ſpecies, quam nos furorem, ſeu rabiem, Græci μανίαν appellaverunt. Adſunt quidem delirationes eorum quos Melancholia exercet, at his tamen inſuper jungitur effrenis iracundia, clamoribus, minitationibus, torvo oculorum intuitu, violentoque corporis impetu formidabilis. Si ſanguis magis ſubeſt, aſſiduus, & diſſolutus oritur riſus, jucundis antè ocu-

los objectis imaginibus. Si verò magis in causa bilis est, omnia inusitatæ temeritatis atque crudelitatis plena contingunt: Adeò constat rectè judicasse veterem Hippocratem, insaniam quæ cum risu sit, tutiorem esse; quæ dato studio, pejorem. Ut plurimùm autem hic morbus sine febre est, tametsi ea quoque interdum accedere, atro humore putrescente, solet. Salutem promittunt, fusi menses aut hæmorrhoides, aut natæ varices. Non tuta sunt ulcera in facie & in pedibus orta, aut amissa prorsus appetentia.

Huic furoris vitio id finitimum est, quod à morsu rabiosi canis infertur, Græci ὑδροφοβίαν, nos aquæ metum appellamus. Miserrimum genus morbi, quod hominem rabie, & siti & aquæ formidine cruciat. Ergo ut primum morsus aliquis est, moderata omnia pro vulneris modo fiunt; at interposito spatio, dolores ingravescunt, ipsaque incipit vitiari mens alienis cogitationibus impedita. Homo autem morosus fit, ferox, atque iracundus, multum secum obmurmurat, & quasi ab alio interrogatus crebra responsa reddit. Post hæc conspectum metuere aquæ incipit, canemque in ea oc- *Aquæ metus.*

culi exiſtimans, metu exclamat atque inhorreſcit.

Ipſi adeò mens errat, ut ne familiares quidem agnoſcat. Tum perfecta oritur rabies, atque aliis morſu nocendi cupiditas, inter quæ alii ſicuti canes latrant, alii ſemen ſine deſiderio Veneris emittunt, alii cùm quid biberint, præfocati moriuntur. Omnibus autem ſomnus turbulentus, horroris, furoriſque plenus eſt. Accedit nervorum diſtentio, ſingultus, ſitis implacabilis, & (quæ ferè extrema eſſe ſolent) frigidus ſudor, & ſyncope: quamquam non raro prius ſiti homo enectus ſit, quàm hæc iſta eveniant. Porrò hoc genus inſaniæ, ubi confirmatum ſpatio eſt, adeò ſanari non poteſt, ut neminem conſtet inde unquam fuiſſe expeditum. Confirmatum eſſe dico, cùm ſimul mentis uſus non eſt, ſimul timeri aqua cœpit. Quos caſus accidere aliis poſt quadrageſimum, aliis poſt ſextum, aut ſeptimum menſem obſervatum eſt.

Nec deſunt Autores, quibus placuit ſeptem etiam annis occultari id vitium poſſe. Illud quoque conſtat; multos ita morſos, factum id à rabioſo cane eſſe neſciſſe, vulnerisque curatione, ac nimia

mia secundæ valetudinis fiduciâ, hujus sibi calamitatis autores exstitisse. Itaque utilis etiam experimento locus est Nam accipitur panis frustum, imponiturque vulneri,: id hinc detractum, alterique integro vorandum exhibitum cani, si rabiem ei non moverit, scire licet qui momordit, eum non fuisse canem rabiosum. Ferè autem qui sic est canis, hæc habet: esurit, sitit, nihil tamen cibi vel potionis sumit, oculos flammeos, trucesque habet, auriculas demittit, linguam exerit, multùm ore spumat, umbræ suæ oblatrat, sæpe sine omni latratu tristis, atque anxius discurrit, crebrò tanquam cursu fatigatus spirat, caudam gestat intortam, nullo discrimine in quasque obvias animantes impetu, ac morsu fertur, præcipite atque incerto oberrans cursu. Integri canes, & conspectum, & latratum ejus qui furit exhorrescunt, ac fugiunt.

Nunc ea capitis vitia proponam, quæ frigidis innixa causis, mentem etiam vitiant, incipiamque à Lethargo, cujus hæ notæ sunt: Marcor, & penè inexpugnabilis adest dormiendi necessitas, febrisque lenta, neque caloris admodum mordacis. Accedit dementia, rerum- *Lethargus.*

que omnium tanta oblivio, ut quum oſcitant ægri, (quod ipſis perfrequens eſt) claudendi oris obliviſcantur: aut cum mejendi cauſâ matulam petunt, manibuſque tenent, mictionis tamen omnem amittant memoriam. Adhæc clauduntur oculi, iidemque ubi voce compellitur æger, palpebris ægrè diductis, vix adaperiuntur, rurſumque protinus coëunt, ac priſtino ſeſe ſopori dedunt. Is ſopor interdùm adeò pertinaciter immoratur, ut æger vulſis etiam capillis non doleat, ſed totus ſtupore oppreſſus, veluti truncus cubet. Univerſum ipſi corpus ſegne, graveque eſt, & ante omnia caput. Nonnunquam ſingultus etiam incipit. Ipſe pulſus æquè magnus, molliſque, ut inflammatis pulmonibus eſt: at tardior tamen, & rarior, & minus inæqualis, magis autem intermittens, quàm intercurrens, interdùm bis pulſans, ſemper, ubi ſopor dominatur, undoſus. Spiratio rara, & imbecilla eſt; alvuſque aliis liquida, aliis compreſſa. Urina, qualis jumentorum eſſe ſolet, turbida mejitur. Ipſe æger ſupinus cubat, & ab aliis in latus converſus, ultrò in dorſum revolvitur. Hoc certè genus morbi acutum eſt, & cùm parum in tempore ſuccur-

ritur, promptè interficit. Summi periculi nuncius tremor est: itemque vigente malo frigidus circum caput sudor. Qui ex hoc morbo convalescit, huic ferè in pectore suppuratio nascitur. Sæpè lethargus abscessu pone aures exorto, solvitur.

Caros notis lethargo persimilis, febrim non facit, sed sequitur, eam que non levem: quamquam etiam, & compresso cerebro, accessionibusque comitialibus succedit. Lethargus ipse per se morbus, propriâ quadam nititur consistentia. Neutrum vitium repentè accedit. Jam quoque in lethargo, etsi sit molestè, fit tamen omninò ad interrogata responsio. In Caro spiritus illæsus est. Nihil verò istorum in attonito observatur morbo. Solutum quoque Carum ferè secunda valetudo excipit: attonitum morbum resolutio nervorum. *Caros.*

Catalepsis autem, quam detentionem interpretantur, sic cognoscitur. Homo repentè mente, ac sensu, motuque corporis destituitur: itaque in ea quoque figura, qua percellebatur, manet, sive sederit, sive cubuerit, idque vel clausis, vel apertis oculis. Qui hoc morbo capiuntur, nisi maturè curentur, stupi- *Catalepsis.*

di ac velut frigore quodam enecti moriuntur.

Κῶμα Κῶμα autem, quod Soporem, & profundum somnum appellamus, his notis observatur: Æger demissâ inferiore mandibulâ obdormit, & expergefactus, rursus in somnum repentè delabitur, ideoque Græci id ὑπνῶδες appellaverunt. Quod si ad somni proclivitatem, vigilia simul accedit (ἀγρυπνὸν κῶμα Græcè dicunt) mens sensusque omnes sopitam omnem actionem ostendunt: homo tamen vigilantis formam, figuramque retinet. In eo malo impeditus sermo, & spirantibus auditum in gutture murmur, & difficilis poculorum deglutitio, & pituita tenuis à naribus stillans, & urina, alvique retentio promptaque resupinatio, periculum in proximo esse denuntiant.

Morbus comitialis. Incipiam nunc de morbo dicere comitiali, quem Græci ἐπίληψιν dicunt. Is tum maximè timeri potest, cùm caput grave est, & dolet, præcipuè permoto ad iram homine, cùm mentis error incidit, & sensuum stupor, simulque vertigo oritur, & tenebræ oculis objiciuntur; & horrenda insomnia sunt, & lingua sine ordine orationis movetur, eam-

que loquens æger commordet; cùm vultus inter hæc pallet, ſpiritus difficulter trahitur, venter flatibus tumeſcit, urina præter ſolitum tenuis & cruda, cùm aliàs, tum ſi quis etiam dolor, aut convulſio ſummum humerum, aut cervices, aut caput occupet, aut torpor corporis, aut turbulentum inſomnium accedat. Ut primùm verò morbus invadit, homo ſubitò convulſus concidit, vociferatur, ſtertit, ſpumat, interdum circumagitur & tremit: dein interpoſito tempore ad ſe redit, perque ſeipſum conſurgit. Quibuſdam ſtercus, aut urina, aut ſemen præter voluntatem in ipſa acceſſione elabitur. Si à ventriculo vitium fuit, mordetur is antè, magiſque per inediam, idemque palpitat, & fluctuat: quumque in propinquo acceſſio eſt, nauſea oritur, & ſtomachi dolor, aut animi defectio, qua finita, vomitus incidit, modò pituitam, modò bilem trahens, inter quæ frequens ſibilus aurium eſt. Porrò ſi ab aliquo loco corporis exteriore malum oritur, inde fieri raptus velut auræ cujuſdam frigidioris per continuatas partes ad caput ſentitur. Morbus autem comitialis tum peſſimus eſt, cùm continenter recurrit, atque intervalla acceſſionum

habet quam minima, diuque, ubi invasit, immoratur; præcipuè si simul multa vertigo est, & difficillima spiratio, & vehemens, longaque corporis agitatio, & post hanc succedens alta plurimaque quies catochæ similis, sub qua amisisse homo quasi vitam credatur. Quod si inter hæc nihil juvare etiam videbuntur remedia, quæ movendis sternutamentis utilia sunt, scire licet, in pessimo rem statu esse, magisque ubi ab ore detersa spuma sæpiùs redit, simulque vehemens tremor, & vociferatio, & stertor est: neque finita accessione meminit quicquam æger, pudorve movetur factorum. Idem morbus magna ex parte esse longus solet, ad usque diem hominis supremum, neque vitæ tamen periculosus, tametsi interdum, cùm recens est, hominem tollat crebris, gravibusque accessionibus.

Quomodocunque autem incidat, magis familiaris esse viris, quàm fœminis consuevit; magis pueris, ac præcipuè nuper in lucem editis, quàm adultioribus, minimèque senibus, atque ætate confectis. Nihil æquè ad depulsionem vitii hujus, ac processus ætatis facit. Nam pueris ferè post fœminæ consuetudinem solvitur, & puellis post orta mens-

trua. Quod si annum aliquis vigesimum quintum jam superavit, ægerrimè, aut certè nunquam sanescit, per omnem vitam morbo oportunus, magisque si comitialibus natus parentibus, aut conceptus fluentibus menstruis fuit. Illud etiam non perperam animadversum est, prægnanti fœminæ si morbus accessit comitialis, hunc, facto partu, solvi: & si quid indè vitii fœtus traxit, id magna ex parte conquiescere, ubi editus in lucem infans protinus evomuerit, multumque ejecerit aquosi excrementi: sin minus, manere morbum. In eodem ipso Alphos albus in capite natus, puerisque crustosa scabies, spem curationis aliquam facit, maximè si morbus non ita diu traxit, & vitæ solummodo secutus intemperantiam est, aut si ab una parte corporis, sensus venientis acccessionis incipit, idque à manibus, vel à pedibus potius, quàm à lateribus aut ab ipso (quod pessimum est) capite. Nam contrà, ubi totum simul afficitur corpus, neque antè in parte aliqua accedentis mali sensus est, sed homo ex improviso concidit, cujuscunque is ætatis sit, vix sanescit. In eodem morbo si mens læsa est, & nervorum facta resolutio, medicinæ locus non est.

Illud quoque conſtare judicio quorundam video, prorſus pro valetudine eſſe, ſi morbo comitiali, longa febris ac præcipuè quartana acceſſerit.

Incubus. Incubus, quem ἐφιάλτην Græci dicunt, his notis cognoſcitur. Per ſomnum mole aliqua ſeſe opprimi homo, & ab alio urgeri credit : ipſe totus torpidus, ac difficulter mobilis, imaginatione præfocationis edere vocem non poteſt, aut eam certè admodum incertam, exilem, & malè diſcretam edit, tandem hoc caſu vehementer anxius, perrupto ſomno, repentè expergiſcitur. Malum hoc familiare eſt hominibus crapulâ, & multa ſæpè cruditate oneratis. Deterius eſt, ubi per noctem etiam vigilantibus incumbit. Si vero ubi idem dormientes occupat, poſt expergefactionem frigidi oriuntur ſudores, & cordis tremor, peſſimum eſt. Vix unquam incubus accidit in latus cubantibus. Qui hac ægritudine multo jam ſpatio temporis, ac frequenter occupantur, huic grave aliquod capitis malum, puta vertiginem, morbum tum attonitum, tum comitialem, maniam, nervorum diſtentionem, aut ſubitam mortem impendere ſciendum eſt. Scilicet hoc modo reper-

tos mortuos, in ipſo etiam cubili, multos eſſe conſtat.

Attonitum morbum, qui græcè ἀποπληξία dicitur, etſi interdum nulla ferè ſigna præcurrunt, magna tamen ex parte antecedunt, capitis ſubitus, acutuſque dolor, & vertigo, & oculorum caligo, & dentium in ſomno ſtridor, & totius corporis maximèque extremorum frigus. Tum repentè homo, velut attonitus, cum clamore corruit, moxque clauſis oculis ſtertit, & magna ſpiritus orta difficultate tantum non præfocatur, perinde laborante pectore, ac ſi vinculo quodam adſtrictum, attolli prohiberetur: Adhæc ſenſus motuſque omnis perit, unica miſeris à ſpiritu ſpes vitæ reliqua. Is ſpiritus prout aut facilè, aut moleſtè trahitur, morbi modum, omnemque magnitudinem oſtendit. Quare etiam peſtiferum eſſe ſciendum eſt, ſi vel intermittitur multum ſpiritus, aut ſumma difficultate trahitur. Minus horrendus caſus eſt, ubi cum ſpiritu non difficillimo, ſumpta pocula non reſiliunt per nares, ſed penitus deſcendunt. *Morbus attonitus.*

Quicunque verò morbus attonitus magnus eſt, ſanari non poteſt: qui levior, ægrè poteſt. Idem raro ſine al-

tero corporis resoluto latere, conquiescit, idque ferè primis fit quatuor diebus, quod spatium si morbus transit, occidit. Sæpè tamen adeò leviter aliqui sic laboraverunt, ut solo distorto ore, sensuque, ac motu lapso, neque spumaverint, neque sterterint, remediisque curati, nulla orta nervorum resolutione, convaluerint. Morbus autem attonitus ei magis familiaris est, qui annum jam quadragesimum, non dum sexagesimum excessit, utique si idem frigidæ naturæ homo est, crebraque gravitate capitis, & sopore, oculorum caligine afficitur; si brevi & angusta cervice est, si ipse totus sine negotio deses, potationibus, atque ingluvie perditam vitam ducit. Adolescens autem, & eo ætate paulò grandior, sic laborare, non nisi maximis de causis potest, aut quivis etiam alius, quum tempus æstivum est. Sub his enim casibus ferè mors sequitur. Opportunior morbo hyems est: utique si præfrigidi venti spirant, densæque nebulæ cœlum obsident. Cæterùm utile est in hoc morbo hæmorrhoides patefieri: inutiles sunt frigiditates, & torpores: mortiferi propter impeditum spiritum orti sudores. Per eundem morbum sæpè, quod multis vi-

detur extinctum corpus, vitam habet, præcipuèque fœminarum, & horum quoque virorum, quibus frigidior eſt natura. Rem omnem pluma detegit coram naribus, atque ore ſuſpenſa, aut certè vaſculum aquæ plenum, atque ſic ſupra pectus impoſitum. In his ſi motus fieri aliquis videtur, ſupereſt æger, ſi ſumma immobilitas eſt, periit. Minimè alienum id videatur, quod Hippocrates memoriæ prodidit: ſanum hominem ſubitò dolore capitis captum mutumque redditum, ac ſtertentem, intra ſeptimum diem interire: ſervari autem, ſi ante eum diem febris venit, poſſe.

Reſolutio nervorum.

Proxima modò videatur obſervatio, quæ nervorum debetur reſolutioni, Græci παράλυσιν appellant. Ea autem, cum morbo attonito ſucceſſit, παραπληγία Græcè dicitur, ac modò omne corpus, quod capite inferius eſt, occupat, modò alterum ejus latus duntaxat. Cum autem nullo antecedente morbo incipit, interdum & comprehenſa quoque loca tenet, interdum unam quampiam partem, ut linguam, ut oculum, ut maxillam, ut labrum, ut brachium, ut crus, ut hujuſmodi. Hujus itaque reſolutionis nuncius ſtupor eſt, ex quo ſcilicet ſenſim

crescente illa nascitur. Prius autem genus plus periculorum habet, sæpèque in morbum attonitum revertit, posterius hoc etsi æque ferè diuturnum, longè tamen esse mitius solet. In utroque aliàs sensus integro motu perit, aliàs illæso sensu motus, nec raro (ubi consummatum id vitium est) simul utrumque. Ubi hic morbus alterum latus affecit, id nonnunquam frigidum deprehenditur, altero, quod integrum est, ardescente. Oculus quoque, è directo lateris ejus, quod morbum sustinet, minuitur. Per eundem morbum pulsus languidus est, & parvus, & tardus, & rarus, & mollis; interdum etiam creber, inæqualis, sed nonnihil sine certo ordine intermittens. Urina tenuis ferè, atque diluta est, tametsi nonnunquam propter imbecillos renes rubea sit. Idem malum semper longum esse solet, sæpèque, alios morbos excipiens, finit: puta morbum (ut proximè dixi) attonitum, itemque longas febres, coli dolorem, atque ab utero factum strangulatum. Crebrò etiam per hyemem incidit, ægerrimèque in sene tollitur, præcipuè si jam in vetustatem incidit. Idonea ad medicinam tempora sunt, primùm æstatis, dein veris: vix

quicquam ſperari hyeme, vel autumno poteſt. Quæ verò pars reſoluta eſt, ea facilè refrigeſcit, gravisque eſt, mollis, & laxa, tandemque, ubi morbus inveteravit, macie conſumitur. Tum profectò vix unquam ad priſtinum ſtatum revertitur; præcipuè ſi motu penitus caret, ſimilemque colorem reliqui corporis non exhibet. Quælibet autem nervorum reſolutio mediocris vix ſanatur, vehemens ſanari non poteſt. Eadem ubi ex rupto nervo, aut transverſim inciſo nata eſt, non curatur. Pro valetudine eſt, febrem accedere, vel tremorem fieri.

Diſtentio nervorum.

Quoniam de vitiis agere cœpi nervorum, non videtur omittenda eorum diſtenſio, quæ Græcis σπασμὸς appellatur. Membrum ſic contrahitur, ut reduci ad priſtinum habitum non poſſit, nervis, muſculiſque verſus ſuam originem, præter voluntatem, convulſis, idque cum vehementiſſimo dolore, qui vires ſubinde hominis conſumit. Quod ad pulſum attinet, arteria tenditur, & undequaque ſeſe colligens coit, eademque veluti chorda, quæ ſtringitur & laxatur, ſurſum, deorſumque fertur. Hic morbus rarus quidem, at multum acutus eſt, ci-

tòque adeò occcidit. Quum repentè sanum hominem adoritur, repletionis sequitur causas, utique si necessariæ vacuationis facta suppressio est, si intermissa exercitatio, & continuata pocula fuere; ubi vero magna febris, aut superflua vacuatio, aut nimius labor, maximèque vigilia, atque inedia antecesserunt, scire licet id ipsum vitium ab inanitione proficisci, atque imprimis horrendum esse, vixque ulla medicinæ ope sanabile. Itaque rectè id ab Hippocrate animadversum video, post acutas febres, & effrænatas, præcipuèque veratro tentatas purgationes, & post gravissima vulnera, aut post quamvis aliam sanguinis profusionem, semper mortiferam nervorum distensionem esse. Scire autem licet, sæpè hunc morbum febricitantibus subitò, sine ullis præcurrentibus signis, accidere, factoque bilis vomitu, protinus conquiescere: proin ejus causa ad stomachi affectum, non ad febrem referenda est. Porrò est etiam levis quædam nervorum, musculorumque distensio, quæ à flatibus oritur, Græcisque σπασμὸς φυσώδης appellatur. Nam etsi maximum dolorem, eum tamen perbrevem, ac non magis horâ durabilem exhibet, sola frictione

mitescentem. Id vitium sæpe manuum, pedumque digitos, interdum & crura tentat, summo ea cruciatu extendens, vel in sese contrahens. Iis autem familiare est, qui crapulæ dediti desidem vitam agunt. Distensio nervorum semper in pueris, præcipuè nuper natis, frequentior, & curatu facilior esse consuevit: quanquam interdum in iis ipsis periculum habet, maligna febre captis. Scilicet post septimum ætatis annum nemo puer distensione afficitur nervorum per febrem, nisi hanc acutissimam, & malignam.

Opportunus autem dum febricitat, huic morbo is puer est, cui alvus diu compressa est, cui vigilia, & terror, & coloris mala mutatio accesserunt. Novisse autem oportet, eundem morbum aliàs uni membro infectum, ut oculo, cuti quæ in fronte est, linguæ radici, maxillæ, labris, brachio, manui, cruri, sed eum gravissimum in cervicibus esse: aliàs loca omnia capite inferiora obsidere, aliàs tota corpora convellere. Priora genera duo, τετανὸ appellatione Græci comprehendunt, quem Latini rigorem nervorum vocant. Novissimum genus in morbo comitiali est, sub quo, *Rigor nervorum.*

quia caput quoque ægrotat, ſimul & mens, & ſenſus vitiantur, fitque non continuata, ut in ſuperioribus, afflictio: ſed ex temporum recurrens intervallis. Ergo, quoniam hujuſce morbi obſervationes ſuo loco propoſuimus, rectè modò de rigore nervorum agemus. In hoc flecti cervix vel corpus non poteſt, ſed recta intenditur, id τέτανοι dicunt: quum in priorem curvatur partem, ſic ut mentum pectori jungatur, tum Græcè ἐμπροσθότονο eſſe dicitur: quum autem in poſteriora convellitur, caputque committitur ſcapulis, ὀπισθότονον vocant. Præter has notas aliæ etiam ſequuntur. Nam facies rubet, atque dolet, maxillæ, ac ſi ligneæ eſſent, obrigeſcunt, os vix pateſit, oculi diſtorti illachrymant, riget dorſum, vix contrahuntur crura atque manus, præcipuè in tetano. In opiſthotono autem vociferatur etiam æger, & ingentibus doloribus excarnificatur: creſcentibus exilit è cubili, & magnas nugas dicit: miteſcentibus, melior mens & tranquillitas redit. Idem pollicem pugno includit, neque crura contrahit, neque manus extendit: interdum etiam accedente morbo, vocis uſum amittit, & omninò ſimilis homini furi-

bundo redditur: ſub quo caſu certum exitium eſt, magiſque ſi viribus æger caret, & inſudat, & pocula per nares rejicit. Rigor nervorum omnis hominem intra quartum diem tollit, quem ſi is tranſit, convaleſcit. Ubi moritur aliquis, potionem, & ſorbitionem, & pituitam per nares extundit.

Nunc de deſtillatione loquar, quam Græci communi nomine κατάῤῥουν appellant. Leve eſt, è capite humorem in nares labi: pejus, in fauces, & in aſperam arteriam; peſſimum, in pulmonem. Si in nares materia fertur, eaque frigida, & ignava eſt: tenuis per has pituita ſtillat, caput leviter dolet, ſed multum grave eſt: ex ſomno oculi caligant, frequentia ſternutamenta ſunt, extima pars narium friget, ſæpe gravedo has intus obſtruit, vocemque offendit. Inter hæc ferè urina cruda, atque turbida eſt. Si materia in fauces & in aſperam arteriam ruit, raucitatem, & tuſſiculam movet. Si in pulmonem, gravem tuſſim, ac ſpirandi difficultatem: atque hinc eam ſputo expurgari intra vigeſimum diem, obſervatione Hippocratis conſtat: quod niſi fit, ferè in Anhelationem, quam Græcè ἄσθμα dicitur, tranſit. Porrò ſi ca- *Deſtillatio.*

loris cauſa ſubeſt, rubet facies, humorque acris, ſalſus, & tenuis deſtillat, vehemens cibi faſtidium eſt, ſonant aures, arteriæ multum moventur in capite: tumque magna ex parte febris oritur, ex qua malum tamen nihil levatur. Sæpè etiam eo tempore proclive periculum inflammationis latum eſt, quem morbum Græci πλευρῖτιν vocant, maximè ſi tum quoque is ipſe paſſim in populum graſſatur. Jam verò ſi in fauces, aſperamque arteriam humor hic decumbit, præter tuſſiculam, & raucitatem, etiam hæc loca exaſperat. Si in pulmonem irruit, præter ſternutamenta, & difficilem tuſſim, adſunt capitis gravitas, ſitis, laſſitudo, æſtus, bilioſa urina. Ut cætera genera deſtillationis ferè ſine metu, ſic hoc illud periculoſum eſt, itemque certò peſtiferum, ubi pulmonem exulceravit, unde gravis oritur tabes, quæ hominem ſpatio conſumit.

Hinc tabem vel eſſe, vel inſtare, inter cætera indicat urina oleacea, magiſque id vitium timeri debet, ſi jam vetus deſtillatio corpus tenue, atque procerum tenet. Nonnunquam autem & loca ſepto tranſverſo inferiora humor impetit, nempe ventriculum, cujus appetentiam

concoctionemque subvertit, & quæ in eum ingesta sunt, corrumpit: nec rarò etiam ubi is acris est, ventriculi tunicas erodit, atque alvi profluvium movet. Interdum etiam & venas mesenterii, & Colon convellit. Destillationibus ii magis expositi sunt, quibus, cum subjecto viscere intemperanter calido, puta corde, vel jecinore, vel renibus, caput naturâ imbecillum est. Idem, quem dixi, morbus ægerrimè in sene maturescit, itemque in eo cui simul continuò caput dolet Nullum anni tempus æquè opportunum destillationi, atque Autumnale est: tum enim variè, sæpèque cœlum mutatur, quæ res judice Hippocrate, maximè destillationes movet. In eodem morbo, pro valetudine est ad nares, vel ad os fluctionem verti.

Magnis & variis casibus oculi nostri patent. Ex quibus magis in usum venire medicis consuêrunt suffusio, & lippitudo. Incipiam itaque à suffusione, quam Græci ὑπόχυμα nominaverunt. Visio paulatim hebescit, primùmque assiduè observari oculis videntur quasi pusilli culices, vel muscæ, vel alia lucentia, caliginosaque rerum simulachra, incerto motu huc illuc acta. *Suffusio.*

Interdum veluti tenuia quædam filamenta, aut telæ araneorum offeruntur. Aliis lucernam intuentibus, cingere eam tanquam circuli quidam obſcuriores videntur: poſt hæc pupilla turbida eſſe incipit, & tenebroſa, & malè ſerena.

Denique pro ſuffuſionis ob pupillam figura, variæ offeruntur rerum imagines: tantiſper autem hæc iſta interpoſito tempore creſcunt, donec craſſeſcente materia, totus aliquis cœcus fiat. Ferè autem id vitium, neque incipit ſimul in utroque oculo, neque ſimul, vel ſimili modo cernitur: interdum alterum occupat duntaxat. Semper autem ubi natum eſt, immoratur, aſſiduis rerum ſimulachris oculos illudens. Quibus nominibus ab eo ſuffuſionis differt genere, quod ab ſtomacho proficiſcitur: id enim & intermittit, & remittit, ſi curata concoctione proſpectum ſtomacho eſt: invaleſcit autem, vel revertit, ſi is cruditate labefactatur. Quin etiam eodem tempore eodemque modo ambos afficit oculos, quod ſi quis intuetur, nihil in ſeſe habere obſcuritatis, vel concreti humoris comperiet. Vera oculorum ſuffuſio, ſi longa vetuſtate occupatur, curari non niſi acu poteſt: quod tamen

auxilium, niſi eo quoque tempore adhibetur, quod id quo concrevit, ſatis firmum ſit, ut ſubjici acui poſſit, anceps eſſe ſolet. Ergo ſi quid accreſcit, perfrictum diducitur, & ſic manens, iterum non contrahitur: tum ſi æger quoque viſione penitus non caret, ſed quædam etiamnum rerum ſimulachra cernit, itemque ſi malum nondum tertium annum, vel quartum, vel quintum ſuperavit, ſcire licet, nimis recens id eſſe, & acui inidoneum. Propter vetuſtatem autem curationi reluctatur, ſemelque ablatum, protinus recurrit, quod clauſo oculorum altero nullis aut compreſſionibus, aut perfrictionibus dilatatur, ſimulque omnem ſemel viſum abſtulit. Cæterùm id tutò curari poſſe videatur, quod, ubi perfricatur, diducitur, iterumque rediens jungitur, coloremque exhibet obſcurè album. Nam quod nigrum, vel lividum, vel vehementer flavum eſt, id neque medicinâ curari, neque acu poteſt. Porrò quæ ſuffuſio oculis propria, nihil unquam concreſcentis materiæ intuentibus exhibet, ſed penitus ſerena eſt: ea perpetuam cœcitatem invehit, nullumque remedio locum præbet.

Lippitudo.

Lippitudo autem, Græcis ὀφθαλμία dic-

ta, ſic cognoſcitur. Vehemens oculos urget inflammatio, cum multo dolore, & tenſione, & tumore, & ardore, & rubedine: interdum tanta etiam cum punctione, ut oculi tanquam ab infixa acu, aut ſpina ſtimulari videantur. Iidem fervente lachryma implentur, ſequiturque pituita modò paucior, modò uberior. Sed & ſordes quædam majoribus angulis oculorum inhæreſcunt, & ubi gravius malum eſt, vicina etiam loca ad malas uſque attolluntur, circum circa arteriæ vehementer pulſant, ipſa inflammatio ex oculorum angulis in omnem adhærentem membranam diffuſa eſt. In hac tenues oculorum venæ turgent, conſpicuæque redduntur hæ, quæ per ſanitatem in oculorum albo fuerant obſcuræ. Ferè autem quod toto oculo album eſſe debebat, rubeſcit. Hic morbus tum maximè metui ſolet, cùm ſecunda valetudine ſæpè tempora dolent, noctuque corpora inſudant, & frons prurit. Principium autem morbi eſſe oſtenditur, quamdiu tenuis ex oculo pituita fertur: ubi ea craſſeſcit, albaque fit, incrementum eſſe: ubi tota craſſa, multaque eſt reddita, perque ſomnum oculos veluti glutine oblinit, veniſſe jam ſtatum ſignifi-

eat: declinatio eſt, ubi & pituita, & ſigna morbo propria minuuntur. Optimum autem eſt ſimul & lachrymam, & pituitam, & tumorem eſſe cœpiſſe, ſic ut lachryma non multum calens pituitæ albæ, ac molli permiſta ſit, & tumor levis, non tamen perdurus. Tum namque palpebræ per quietem conglutinantur, neque dolores æquè afficiunt vehementer: ipſe morbus tutus, ac minimè diuturnus eſt. Quod ſi autem lachryma multa, & fervida eſt, pauciſſimaque pituita, tumor tamen exiguus, vitiumque in altero oculo eſt: ſcire licet, dolore id atque periculo multo carere, ſed caſurum in vetuſtatem eſſe, neque ſolvi antè vigeſimum diem poſſe, multis ad quadrageſimum uſque durare, quibuſdam etiam ad ipſum extendi ſexageſimum conſueſſe. Itaque in tanto ſpatio formidari etiam exulceratio ſolet. In omni autem lippitudine, pituitam, quæ fertur, albam eſſe oportet, & mollem, & lachrymæ perfuſam, maximè ubi in propinquo judicatio eſt. Pituita aridior dolorem quidem abundè movet ac citius, niſi ſi quid exulceravit, deſinit. Nullum verò habere periculum tumor magnus ſolet, ſi expers doloris, & ſiccus eſt.

Quum dolorem exhibet, malus eſt, ſi ſiccus eſt, metuſque ſit ne exulceretur oculus, ac concreſcat. Sed & malè ſecurus tumor eſt, cui lachryma jungitur, atque dolor. Ubi enim lachryma fertur calida, ac ſalſa, periculum exulcerationis, & pupillæ, & palpebris affert. Jam ſi tumor quidem conſedit, at copioſior diu profluit lachryma, ſcire licet, everſionem palpebrarum viris inſtare, fœminis autem, atque pueris etiam, exulcerationem. Lippitudine affectum alvi corripi profluvio, bonum. Si lippientibus caput aſſiduè, longoque tempore dolet, futuræ cœcitatis metum denunciat. Interdum lippitudo ex uno oculo in alterum, quadam veluti contagione tranſit, idque ominis non mali eſſe creditum eſt.

Sanguinis è naribus fuſio.

Ab oculis ad nares deſcendam. Ex his cruor tanto impetu interdum fertur, ut hominem inanitione exanimet. Tum certè color corporis pallidus fit, aut lividus, aut ſubviridis, extrema vehementer refrigeſcunt, & mortis proximæ nuntia oritur ſyncope. Quibus ſæpè è naribus ſanguis fertur, his ferè aut lien tumet, aut caput dolet, aut caligines oculorum, ſuffuſioneſque fiunt. Si pueris

ris ſanguis è naribus fluxit, dein fluere procedente ætate deſiit, neceſſum eſt eos vel gravi articulorum exulceratione affici, vel gravi demùm morbo debilitari oportere. Cui fauces ſanguine interdiu, noctuque replentur, ſic ut neque caput, neque præcordia doleant, ſed nec tuſſis, nec vomitus, aut febricula anteceſſerit, hujus in naribus, aut in faucibus ulcus eſt. Sanguinem ex contraria regione erumpere, malum: ut in liene magno, ſi dextra nare emanat: aut in jecinoris inflammatione, ſi ſiniſtrâ.

Nunc de faucium morbis dicam, primumque de tumore tonſillarum, qui deglutitionis moleſtiâ plus terroris, quàm periculi exhibet. Is tumor intuenti, tangentique intùs obvius eſt, moleque ſua impedit, quominus homo potionem, ſalivamque poſſit ſuam devorare. Qualiſcunque hoc loco rubor, aut nullus ardor eſt. Sæpè hic tumor inflammationem adſciſcit, tumque dolor & ardor, major rubor, & ſitis, quorum nihil in ſuperiore vitio animadvertitur, adſunt. Facta, ruptaque ſuppuratione, materia in fauces fertur, oriturque ulcus ſordidum, cujus putri nidore ipſe quoque ſpiritus fœtet. *Tonſillæ.*

Columella etiam, ubi vel laxatur, vel (quod rarum eſt) inflammatur, animadverſione non indigna eſt. Ea è palati extremo propendet, inque fauces, & gulæ caput fertur. Itaque hæc loca titillatione quadam afficit, metuque præfocationis ſollicitat. Creſcente inflammatione, ima ejus pars grandeſcit, ſumma tenuis eſt, tùmque malo Hippocrates ἡ σταφυλή, id eſt, uvæ nomen dedit. Raró hic morbus, ſi protinus ab initio rectè curari cœpit, hominem tollit. Columellam ita, ut dixi, tumidam, & rubentem, magno periculo incidi, Hippocrates ſcripſit: gravior enim hinc inflammatio, & ſanguinis profuſio ſequuntur, maximè ſi ſuccis plenum corpus eſt. Quibus præſecta eſt Columella, his pulmo facilè læditur, ferèque eos homines tabes perdit.

Angina. Proximum eſt, obſervationes anginæ, quam Græci συνάγχην dixerunt, proponere. Sub hoc malo fauces, id eſt, extremæ gutturis, gulæque partes, quibus cibus, ſpirituique introfertur, inflammantur: fit ſpiritus hoc nomine difficilis, moleſtaque deglutitio, ſic ut interdum ſumpta pocula per nares reſiliant: accedit autem acutiſſimus dolor, tumor,

rubor, calor, & febris, aërisque frigidi cupida attractio. Levissimum malum est, ubi tumor tantummodò, & rubor in sola cervice, ejusque musculis insunt, cætera non sequuntur. Eo gravius est, tum in hisce locis, tum in faucibus interioribus, tumorem, calorem, ruborem, doloremque versari. Penè gravissimum est, foris nihil horum esse, omnemque morbum intùs consistere, ubique (validè depressâ linguâ) speciem ruboris, tumorisque esse, semper aut vehementissimum dolorem, ac summum strangulatûs metum accedere. Porrò mortifera est, atque omnium horrendissima angina, citissimèque invadit, & necat, quæ neque in cervice, neque in faucibus quicquam conspicui, vel tumoris, vel ruboris exhibet, simulque summi doloris tormentum & vehementem febrem, atque tantum non præsentem suffocationem infert. Tum profectò oculi vertuntur, & rubent, & veluti iis qui strangulantur prominent: vox impedita nihil significat, & qualis catulorum est, tenuis editur: os apertum hïat, frigidi aëris cupidum, ex eoque spumans saliva movetur: lingua exeritur, crebroque, ut in anhelis propter laboris impe-

tum equis, agitatur: potui datus liquor per nares remeat: labra livefcunt: cervices rigidæ contractæque sunt: ipse æger totus inquietus est, crebrò è cubili exilit, molestè supra dorsum, commodius recto collo atque capite cubat; videt, auditque obtusè, & præ suffocatione non intelligit, quid audiat, quid dicat, aut gerat: tandem verò strangulatu, atque syncope oppressus, perit: id quod horis à cœpto morbo octodecim, integra mente atque sensu quibusdam accidisse, doctorum virorum observatione constat. Semper autem sub hoc casu, mors vel primo die, vel secundo, vel ad summum quartum occupat. Salutis in angina signum facilis spiritus est, facilisque salivæ, ac potionis deglutitio, febris non vehemens, quies, somnus, levamentum doloris, cæteraque iis contraria, quæ superius comprehensa sunt. Æquè bonum signum est, ruborem, tumoremque quàm maximè foris in collo, & in pectore consistere. Tum namque extrà ferri morbum sciendum est. Perniciosum autem est, tumores sine bonis signis, sine manifesta causa desiisse, itemque præcordii dolorem sine judicatione sub infirmis viribus, atque corpo-

ris torpore coortum eſſe: ſi quidem tum latenter mors adoritur, tametſi per quam rectè habere ſe æger exiſtimet. Omnia autem in eodem morbo peſtifera ſunt, quæ non manifeſtum dolorem exhibent, neque in collo (ut modò propoſui) neque in faucibus evidentem tumorem. Si autem tumor, atque faucium rubor eſt, ingens quoque periculum oſtenditur: ſed morbus longior erit, utique ſi major rubor eſt. Morbus quoque producitur, ubi & fauces, & cervix, & pectus ſimul rubent: quem caſum ferè ſecunda valetudo ſequitur, modò rubores non intrò recurrant, id quod tum metuendum eſt, cùm ſubitò hi evaneſcunt, ſimulque pectus grave fit, ac difficiliorem homo habere ſpiritum incipit. Tum profectò malum ad pulmonem vertitur, & delirium movet, & pulſum facit undoſum, intraque ſeptimum diem occidit, aut certè aliqua parte ſuppurat, niſi ſubinde pituita tuſſi educatur. Suppuratio autem pectoris ex prægreſſa angina ita noſcitur. Faucium dolor ſine certa ratione ſubitò deſiit, febriſque multum remiſſa eſt, inſolita gravitas pectori juxta ſeptum tranſverſum acceſſit, vehemens etiam tuſſis, ac ferè per omnia ſine ſputo ſicca eſt;

Aliud genus oritur febris inordinatum, languidum atque hecticum. Jam autem cùm in angina repentè evanescit rubor, idque die non judiciali, ac neque tumor extrà vertitur, neque pus tussi excreatur, æger autem quietus, ac sine dolore esse cernitur, scire licet, aut mortem instare, aut reversurum ruborem esse. Periculosum etiam est, non citò concocta exscreari, sputumque violenter educi, idque viscosum, crassum, vel valde album esse. Æquè malum est subaridum, multùmque tussim, ac lateris dolorem movens, & quod inter potandum per tussim submergit. Angina omnis, per judicationem alterius morbi orta, lethalis est. Observatur autem & aliud esse genus anginæ, quam notham dicimus, neque acutorum accensemus numero morborum. Ea frigidum humorem secuta, febris est expers, nullum autem neque ruborem, neque ardorem, aut febrem, aliquem tamen dolorem exhibet. Illud vitium, ut longius, sic & tutius esse consuevit.

Angina notha.

Vulneratio membranarum.

Vulneratis cerebri membranis, sequitur bilis vomitus, & dolor incidit non levis, qui intento spiritu, & adductis maxillis crescit. Ipsæ cruorem nares, &

interdum aures fundunt: aliis trux vultus, aliis oculi quasi resoluti huc illuc moventur, sensusque omnis, velut attonitus, stupet: nec parum multis, nervorum accidit distensio. Accedente post hæc inflammatione, febris oritur, itemque delirium, sub quo multi fascias, quibus deligatum est caput, lacerant, & nudum vulnus frigori exponunt, omnia citæ mortis præsagia. Ipso autem percusso quoque cerebro (quod facilius plenâ incidit lunâ) hæc ipsa, quæ proposuimus, graviora sunt omnia, oriturque ingens delirium, vel tertio, vel quinto die. Quinetiam ipsius interdum excidit cerebri particula. Quod si ad hujus quoque partis ventriculos telum, maximèque per transfossos oculos penetravit, protinus homo vitam amittit. Nemo eorum quibus vulneratum cerebrum est, redire ad sanitatem potest. Ubi aliis partibus caput ictum est, optimum judicatur febrem non esse, neque auribus cruorem, vel naribus, vel ore promanasse, neque inflammationem, neque ullum simul dolorem accessisse. Si autem quid horum inciderit, tutissimum est inter ipsa incidere initia, neque diu tamen immorari. Conducit etiam sub

acutis doloribus inflammationes apparere, & pus in sanguinis eruptionibus ferri Cæterùm pessimum est stuporem, aut delirium accessisse: itemque lethale, febrem die quarto, aut septimo, aut undecimo esse cœpisse. Itemque pereunt plerique omnes, si quarto die febris orta est, ad undecimum: si septimo, ad decimum quartum, aut ad decimum septimum: si undecimo, ad vigesimum.

Observationes in vitiis pectoris & cordis utiles.

PEctus lateribus cingitur, intus pulmo atque cor sunt. In his varia genera morborum fiunt, quæ nunc proponam. Incipiam autem à laterum inflammatione, quam Græci πλευρῖτιν dixerunt. Ea has notas habet: Pungens atque distendens dolor latus exercet, isque modò ad jugulum, & ad claviculam, modò ad præcordia, pro situ morbi, procurrit: febris adest acuta, & continua: & spiritus difficilis, frequens & parvus: accedit etiam tussis, initio quidem sicca, qua nihil expectoratur, sed mox ferè humida ea fit, ex locoque affecto ducere aliquid incipit. Id primò flavè coloratum,

πλευ-ρῖτις.

postea rubrum, ac cruentum, dein maturata inflammatione, purulentum est. Pulsus autem frequens est, & inæqualis, durus, tensus, neque nimis magnus. Hunc morbum (ut si quid aliud) sputa bona citò, facilèque rejecta, & salubrem fore, & brevem ostendunt. Itaque esse id malum in principio statuitur, dum nihil exscreatur de latere affecto: sed tenuis solummodò è pulmone pituita, vel crassum quid, & tenax & rotudum, idque cum difficillima tussi fertur.

Incrementum morbi dicitur, ubi sputum jam utcunque concoqui cœpit, majorique copia, & facilius flavum educi, & ex liquido magis crassescere, & ex cruento magis album fieri.

Status autem ex plurimo cognoscitur sputo, eoque albo, levi & æquabili, quod & promptè rejiciatur, & maximè dolorem levet. Declinatio deficiente dolore, & sputo, & febri, similibusque aliis animadvertitur. Sed sputi ubique intueri notas oportet. Optimum enim id esse judicamus, quod modò in statu esse hujus morbi propositum est. Proximum est id, quod statim flavo admodum mistum est. Quod si non protinus, at longè post dolorem educitur flavum,

vel non mistum, multamque tussim movens, malum est. Flavum autem sanguine mistum non multo, in principio quidem, salutare est, septimo vero die, aut post, minus tutum. Subcruentum ab initio malum non est. Sincerum autem, vel cruentum, vel flavum, periculosum est, sic, ut hoc tamen deterius illo sit. Malum id etiam ex cruda pituita album: tum viscosum quoque & rotundum inutile est. Eò deterius est id, quod ex virore valde pallidum est, itemque quod spumosum, & quod lividum, vel æruginosum est. Muscosum autem, quod ad concoctionem citò colatur, idque intra quintum diem, tutius est. Vehementer autem cruentum periculosum est. Sic autem se res habet: Omne sputum quantò magis commistos, non inter se deductos colores habet, tantò deterius est; & tamen nihil pejus est, quàm sincerum id exscreari, sive flavum est, sive cruentum, sive glutinosum, sive spumans. Quod si ita meracum est, ut etiam nigrum sit, præcipuèque si unâ etiam fœtidum, hoc ipsum omnium pessimum est

Omnia verò mala sputa sunt, quæ

dolorem non ſedant: optima, quæ ſedant. Quicunque incipiente hoc morbo ſputum exſcreat omninò purulentum, is tertia die, aut quinta perit: quod ſpatium ſi tranſit, haud multò melius valens ſeptima die, aut nona, aut certè undecima, incidere in ſuppurationem poteſt: Etſi perquam raròobſervatum eſt, quemquam ſupra diem duraſſe quartum decimum, qui purulenta ſeptimo, aut antè ſpuerit. In omni lateris inflammatione, dolores magis ferè interdiu, quam noctu leviores ſunt. Eundem morbum in nervorum rigorem vel diſtenſionem (illum τέτανον dicunt, hanc σπασμὸν) verti, peſtiferum eſt: æquè ut in pulmonis inflammationem, quæ Græcè περιπνευμονία vocatur. Ad cerebrum etiam aſpirare materiam, ibique delirium, amentiamque facere, mortiferum eſt. Idem exitium denunciatur, ſi morbus dorſo inhæreſcit. Tum autem rigor invadit, & febris, & moleſtiſſima tuſſis, ipſum dorſum, tanquam illatâ plagâ verberatum dolet, cumulataque fit cum ſuſpirio reſpiratio: pauca autem tuſſiendo eliduntur, modò ex viridi pallida, modò etiam ſubcruenta: dolor in inguina incidit: ter-

tio quartove die urina mejitur cruenta; totum corpus velut ex itinere lassum est: mors occupat die quinto, aut certè septimo: quem diem si morbus (quod tamen raròfit,) superat, sanescit. Lateris inflammatio omnis senibus, & fœminis uterum ferentibus perniciosa est, itemque iis quibus secundò jam, tertiòve recurrit. Occidit autem hic morbus, aut magnis symptomatis, aut præfocatione, aut materiæ translatione ad alium locum, unde inflammatio pulmonis, tabes, syncope, insania. Dixi sub quibus casibus certum exitium est, nunc, in quibus grave periculum vertitur, proponam. Ergo si sputum multum intus in pectore strepit, & tristior vultus est, oculi colore auriginis imbuti ingens esse vitæ discrimen significatur. Periculosum quoque est nihil exspui, neque quicquam à pulmone extundi, sed plenum fervere in gutture. Æquè malum est hominem ante probè spuisse, ac deinde ex toto spuere desiisse, sic ut subinde neque gravitas in pectore, neque dolor cessent. Metum quoque non levem facit pectus vehementer calens, extremis multum frigentibus, itemque increscens dolor, cùm in latus vel in-

firmum, vel ſanum cubatur, ſic ut ſupinum eſſe ægrum neceſſe ſit: adhæc longè poſt morbi principia infirmis jam viribus fuſa alvus, ex qua non corporis inquietudo: non ipſe ſpiritus levetur.

Æquè grave diſcrimen eſt, ſi morbus dolores supernè exhibet, aut in poſteriorem corporis partem, aut ſi ſiccus is, & ſine ſputo eſt: niſi ipſe tamen per ſe levis ſit, ut parum materiæ videatur expurgandæ. In ſiniſtro etiam latere plus periculi quàm in dextro habet: verùm in ſiniſtro citius matureſcit, & ſolvitur. Omne verò morbi hujus periculum, ferè maximum eſſe, vel ſeptimo die, vel nono ſolet. Atque hæc omnia terrere aliquo periculi metu poſſunt. At ſecuritatis indicia ſunt, protinus à primo die facilè exſpuiſſe, & flavum ſputo miſtum eſſe, eoque dolorem levari, non ægrè hominem ferre morbum, facilè reſpirare, ac ſine ſiti eſſe, itemque ſtrepitum in pectore non fieri: adhæc ſomnum, ſudorem, urinas, alvumque probè habere: totum denique corpus æquali calore temperatum, ac molle eſſe.

Ubi hujus morbi dolores non con-

quiescunt, neque misso sanguine, neque sputorum exscreatione, neque victu, neque fomento, aut medicamentis; & tamen non lethaliter affectus æger videtur, scire licet suppurationem, seu abscessum fieri. Qui casus certissimus fuerit, si intra dies quatuordecim morbus sputo non depurgetur. Orta autem suppuratione, si ea post ruptionem omnis intra dies quadraginta exscreationibus tollitur, sanitas redit: si non tollitur, tabes sequitur. Quæ verò suppuratio sputo etiamnum bilioso orta est, sive id sincerè biliosum, sive unà cum pure est, majus periculum minatur, præcipuè si, quum septimum jam diem morbus attigit, suppuratio ab hujusmodi fieri sputo cœpit. Metus enim est (nisi quid subinde intervenerit boni) mortem die decimo quarto secuturam. Verum operæ pretium videatur, notas, quibus incipere suppurationem quis intelligat, proponere. Nihil, aut certè parum tussi, cujus magna tamen cupiditas est, exscreatur, simulque febris, & cum nova, insolitaque gravitate, dolores acrius urgent, idque cum aliàs semper, tum maximè per noctem: spiritus etiam admodum difficilis est; venæ sub lingua

inalbeſcunt : malæ rubent ; perit cibi cupiditas ; creſcit potionis deſiderium : vigilia exercet : juxta claviculam & collum ſudores fiunt. Quod ſi fortè malum in vetuſtatem incidit, oculi etiam cavi redduntur, & in manibus adunci ungues, ſummique digiti refrigeſcunt : multis denique ſudor toto corpore oritur, & in pedibus tumor. Quod ſuppurat ea quam afficit parte, inflammationem, doloremque movet, multoque quam próxima loca, calidius eſt : & ſi in partem aliquis non infirmam decubuit, onerare ægrum, veluti pondere videtur. Confecto jam pure, paulùm quid & febris & dolor remittunt, ſæpè etiam, prout ſenſus judicat, deſinunt : verùm gravitas loci increſcit, tuſſis vehemens, ſiccaque eſt, etſi ad hanc interdum humidum quid accedit, ex quo levari ſubinde homo videtur.

At verò ubi jam turgens abſceſſus perrumpit, horror fit, ac vehementior febris, cor intremeſcit, hominiſque robur quaſi labi videtur, ſpiritus debiliter trahitur, ipſeque æger in ſermone conturbatur, offenſus inſpiratione : pulſusque debilis fit, & tardus, & rarus. Sed ne hæc quidem, etſi horrenda viden-

tur, terrere protinus debent, dummodò causâ perrumpentis abscessus, non virium radicitùs afflictarum contingant: utique si signa quoque in sputo & similibus cernuntur bona. Ferè enim sequitur, ut hæc ista turba paulò post ultrò quiescat. Quo autem temporis articulo abscessus rumpitur, tum transfluere aliquid profundo in pectore, prout variè corpus reclinatur, apparet, atque hinc pus educitur modò purum, modò fæculentum. Ruptiones rarò fiunt decimo quarto post cœptam suppurationem die, rarissimè septimo, plurimæ in vigesimum incidunt, aliæ ad quadragesimum, nonnullæ ad sexagesimum etiam perveniunt. Supputandum autem ab eo die est, quo quis gravitatem loci affecti pro dolore sensit, cæteraque suppurationis habere signa cœpit. Hæc signa (inter quæ præcipua potentissimaque, febris est, & post hanc spiritus difficilis, & dolores) quò plus exhibent afflictionis, hoc eruptio fuerit celerior; quò illa mitiora sunt, eo hæc ipsa fuerit tardior. Itaque ferè sequitur, ut si ab ipso principio, vehementior tum dolor, tum tussis, tum spiritus difficultas fuit, abscessus circa diem vigesimum, vel antè

erumpat. Raro quidem, at interdum tamen, abscessus tum lateris, per intestina & alvum, tum pulmonis, per vesicam cum urinis expurgari visus est. Sæpissimè autem, ac tantùm non perpetuò, sese inane exonerat pectoris spatium, ex quo materia intra diem quadragesimum tussi rejicitur, quod ni fit, tales, ut proximè dixi, succedit. Ex rupto abscessu maximè sine metu est is, cui febris, eodem quo ruptio facta est die, conquiescit, ægerque appetere cibum incipit, & venter mollia, compacta, ac probè figurata reddit: & pus facilè educitur, album, leve, inodorum, & ejusdem per omnia coloris, & pituitæ omnis expers. Contra vero is perit, quem febris non defecit, aut quem, cùm semel ea defecisse visa est, iterum crescens invadit: item cui cibi cupiditas amissa est, sitis manet, alvusque ex toto liquida est, & pus extussitur ex virore pallidum, vel lividum, vel pituitosum, vel spumans. Quodcunque pus sub imbecillis viribus copiosum est. Æquè metuendum id quoque fuerit, quo specillum, veluti ab igne, coloratur. Atque hactenus veram lateris inflammationem secuti sumus, quæ ex sanguine, eo-

que potiſſimum bilioſo inter coſtas, & has ſuccingentem membranam, aut certè in muſculis intercoſtalibus orta eſt. Verùm, non ut hæc, genuina, ſed notha eſt ea, πλευρῖτις, quæ vel ex deſtillatione, vel ex flatibus, vel alioqui, etſi vera inflammatio quoque ut prima eſt, muſculos tamen occupat pectoris exteriores In hoc morbi genere omnia inſunt mitiora, quàm in vera lateris inflammatione. Verùm dolor externa compreſſione ingraveſcit, moleſtè æger in partem ſanam decumbit, in affectam faciliùs: pulſus quamquam frequens, & inæqualis, nequaquam tamen (quia non afficitur membrana) aut tenſus, aut durus eſt. Porrò dolor lateris acutus, tum ex deſtillatione pituitæ, tum ex flatibus, quantum in ſe eſt, febre caret: Flatus immaniſſimi doloris tormentum excitat, quod tamen fomentis, atque frictionibus levatur, & ſæpius etiam diſcutitur. Is dolor non uni inhæreſcit loco, ſed ferè huc illuc per latus vagatur. Ubi autem deſtillatio humoris frigidi cauſam morbi dedit, evidens cauſa prægreſſa eſt. Nam primùm cervices, vel ſcapulæ doluerunt, hinc materia ad pectoris externos muſculos delata ibi do-

Pleuritis notha.

lorem, quem dico lateris, movet, qui & pressu crescit, neque ut is qui ex flatu est, fomentis auscultat. Non rarò autem observatum est, ex his quos fieri dixi, tum ex destillatione, tum ex flatu doloribus, si nimium vel graves, vel diuturni sunt, ortam etiam veram lateris inflammationem esse. Dolere quoque latus tumidi vel jecinoris, vel lienis causâ potest, horum scilicet viscerum pondere membranis retractis. Sed hæc vitia propriis signis suo loco discernenda, æstimandaque sunt.

A costis ad pulmones veniam. Horum inflammatio Græcis περιπνευμονία dicta est, quæ his notis cognoscitur. Febris continua, atque acuta est, difficilis spiritus, frequens, & calidus, itemque tussis, & præcordiorum totiusque pectoris gravitas, atque distensio, idque sæpissimè sine dolore: malæ cum tumore rubent, in his subinde quidam veluti igneus fervor aspirare ab inferiore corpore videtur: nares autem simæ in summo sunt: venæ temporum grandescunt: oculi eminent: lingua sicca est, prius ex flavo rubescens, dein procedente morbo, crassa, nigraque redditur, tandem etiam finditur, digitoque admoto

adhærescit: aliquis etiam medio spatio scapularum dolor versatur: ingens cibi fastidium, frigidique tum fontis, tum aëris hauriendi cupiditas est: pulsus undosus, mollis, magnus, celer, rarò bis pulsans, sæpè intermittens, & intercurrens est. Si quid tussi rejicitur, spumosum id est, ac modò cruentum, modò flavum. Ipse æger lubenter supinus cubat: nam in latus reclinatus, quasi enecari præfocatione videtur. Ubi gravius malum est, continua oritur vigilia, simulque soporosi, sed tamen breves somni tenent, sputum admodum cruentum, ac floridum sequitur, incipiunt frigere extrema, unguesque lividi curvique fieri. Sub hoc casu, si sanguis è naribus ubertim fluit, ac fusus venter multa biliosa, & spumosa reddit, exspectari bona valetudo potest, sin minus, non potest. Quarto enim die, aut ad summum septimo, certa mors venit. Ferè autem quæ in lateris, eadem & in pulmonis inflammatione, & mitiora esse signa, & graviora solent. Morbus tamen pulmonis plus periculi, quam doloris habet: utque aliàs semper, sic tum potissimum lethalis est, cum insaniam movit. Idem si natus ex angina est, ferè intra

diem ſeptimum occidit, aut tranſit in tabem. Deſtillationes autem, & ſternutamenta, tum anteceſſiſſe morbum hunc, tum ſecuta eſſe, periculoſum eſt, multoque magis, ſi ſubita inter hæc acceſſerit dejectio. Erectum ſedere ægrum cupere, atque decubitum omnem odiſſe, ut in acutis morbis malum, ſic peſſimum in inflammatione pulmonis & lateris eſt. At verò tutius eſſe malum judicatur, quod expeditam per ſputa non mala purgationem habet. Neque inter initia terreri oportet, ſi protinus ſputum ruſo quodam, & ſanguine imbutum eſt, dummodo ſtatim id exſcreetur. Quinetiam ſi ſputo ipſe levatur dolor, quamvis id purulentum eſt, æger tamen facilè ſpirat, facilè exſcreat, morbum ipſum facilè ſuſtinet, poteſt ei ſecunda valetudo contingere. In eodem modo ſi abſceſſus ponè aures oritur, & ad ſuppurationem, maturitatemque pervenit, aut ſi idem inferioribus locis corporis enaſcitur, & in fiſtulam abit, ſpes eſſe multa vitæ debet. Jam verò ubi ſputum pro ratione non prodit, & febris dolorque manent, neque alvus bilem multam profudit, neque urina multa cum multo ſedimento micta eſt, & nullæ tamen exitii notæ ſunt,

ſcire licet morbum ſuppurare. Ex quo caſu homo ſervatur, ſi (quod raro fit) transſumta in venas materia, per urinas, aut per alvum exturbatur, aut ſi (quod ſæpius incidit) diſrupto abſceſſu, pus in pectoris cadit ſpatium, indèque totum quadraginta diebus expectoratur. Hujuſmodi depurgatio niſi fit, alterutrum ſequi neceſſe eſt: aut ut exulcerato pulmone tabes occupet, aut ut pure acervatim in ſpiritus inſtrumenta ruente, protinus homo præfocetur: quod ubi incidit, ſemper æger difficilius indies ſpirat, tractoque ſpiritu ſtertit, tandem autem obturatur à ſputo, & moritur. Quòd ſi abſceſſus ne multo quidem diſrumpi tempore poſſit, ſive ſponte, ſive ope medica; conſumitur profectò æger, vehementibus doloribus, nutritionis defectu, tuſſi & febre debilitatus. Æquè verò etiam perit, ſi cùm ſic extenuatus aliquis eſt, abſceſſus in lectum reclinato erumpit. Jam verò ſi id quod ſuppurat erumpit quam citiſſimè, ex toto maturum, & plurima ſui parte ad ſeptum tranſverſum effunditur, protinus levatus eſſe æger videtur. Atque hinc ſanè, ubi totum tuſſi rejicitur, ipſeque in quo pus erat ventriculus reſiccatus ſa-

nescit, ipse æger imbecillus non exscreat: scire licet certò hunc ipsum periturum. Itaque tum etiam si ustus vel sectus fuit, pro tempore quidem moderatius habet, at nihilominus tamen interposito spatio extinguitur. Suppurationes à morbis pulmonum ortæ ferè senes tollunt, aliæ juniores.

Erysipelate etiam capi pulmo solet. *Ερυσίπελας Pulmonis.* Tum febris oritur longè ardentissima, dolorque antè, & retrò acutus, maximè circa spinam, tametsi pectus non æquè grave & angustum est: spiritus erecta cervice trahitur, & præ ardore æger, veluti equus à cursu, nares expandit, & linguam ut æstuans canis exerit: vomitus fit modò subcruentus, modò lividus, idemque aliàs bilem, & pituitam trahit: adest etiam frequens (quod familiarissimum hujus morbi signum est) animi defectio: tussis vel sicca est, vel flavum sputum trahit non multo imbutum sanguine. Illud malum citissimè ac ferè semper hominem tollit. Evadere aliquis potest, si desertis interioribus, foras versum Erysipelas est.

Non omittendum autem id vitium pulmonis est, quod ex tenui, acri, multaque destillatione è capite confectum &

in hunc ipſum illapſâ oritur. Scilicet hinc multus ardor, & febris excitatur, quæ febris, quia lenta eſt, paulatim hominem conſumit. Ad hanc & tuſſis & ſpiritus difficilis accedunt, ſic ut nullum tamen vel ulcus pulmonis, vel ſputum cruentum adſit.

Crudum pulmonis tuberculum.

Interdum etiam crudo tuberculo pulmo impeditur. Initio dolor exilis eſt, tuſſis ſicca, cum magna inſpiratione, ſubdifficilique ſpiritu, calores item oriuntur, doloreſque obſcuri antè & retrò fiunt. Ferè autem eadem hîc quæ in Aſtmate ſigna apparent, niſi quod crudum tuberculum pulmonis ſenſim creſcit, non prægreſſâ deſtillationis alicujus notâ, quodque ſub hoc ipſo difficilis reſpiratio ſine ullo ſtertore, ac ſibilo eſt. Si altius intra pulmonem in vitium inſedit, pulſum exhibet varium, inæqualem, intermittentem, vel etiam, interciſum, qualis in Antipatro medico fuit. Tum certè non ſine cauſa (quia vitium levibus arteriis inhæreſcens propiùs ad cor acceſſit) animi quædam defectio, & palpitatio cordis incidere conſueverunt. Itaque mortiferum eſſe id malum, ubi ita promovit, ſolet. Exſpectari autem ſalus poteſt, ſi aſperis inſidet

sidet vitium arteriis, citòque maturescit, & erumpit, simulque pure exscreato universo, penitus resiccatus, quo id tenebatur, ventriculus sine ulcere manet. Quæ omnia ni fiant interposito spatio, consumptus homo perit.

Occultum profectò vitium, & quod sæpè fiducia secundæ valetudinis fallit, vomica pulmonis est. Hanc abscessum dicimus exiguum, aliqua in pulmonis parte inhærescentem, atque arctè membranulâ clausum suâ. Id malum tabidos maximè exercet, & eos, quibus patefacta, aut rupta in pulmonibus vena est. Spiritus autem, multa antè, quàm rumpitur vomica, malè olet: interdum cruor extussitur, semper grave corpus est, & tussis difficilis diu multumque tenet, quam nonnunquam ipsius etiam sequitur vomicæ expectoratio: quod ubi fit, febris corripit non levis, sputumque sequitur cruentum, & ingens corporis perturbatio: quem casum sequi etiam bona valetudo potest. Non raro vomica, ubi subitò disrupta & in cordis arcem lapsa, celere inopinatumque exitum attulit. *Vomica pulmonis.*

Varii casus, variaque pericula fieri à sanguinis sputo possunt, (quod vitium *Sanguinis sputum.*

Græcis αἱμόπτυσις appellatur,) utique si è pulmone aut pectore sanguis fertur. Itaque videre oportet, an ne is aliunde etiam ducatur. Ergo à capite hunc descendere credendum est, ubi titillatio in palato, frequensque screatus est, ubi tussiendi quidem cupiditas, sine multa tamen tussi est, ipso cruore ad guttur illapso, iterumque sursum screatu per os rejecto: si quidem is sese in linguam protinus infert rotundus, subniger, ac satis multus, itemque lenis cum pure & pituita mixtus, cujus subinde pars per nares emungitur muco delibuta: magna autem ex parte, capitis dolor, aut gravitas, ubi destillantem inde cruorem antecessit, levatio secuta est. Cæterum, qui ex faucibus & gurgulione sanguis fertur, is screatu pellitur: qui ex ipso ore, simplici sputatione: qui ex ventriculo, vomitu: qui ex gutture, tussiculâ: qui ex thorace & pulmone, validaq; tussi: ubi de ventriculi teritur substantia, non multus vomitur. Abundantior esse is solet, qui ex jecinore, aut liene deductus in ventriculum est, tumque spumare etiam, si horum aliquod viscerum inflammatione obsidetur, consuevit: estque is casus tum hîc, tum in quavis acuta febre le-

thalis. Jam si sanguis spumans tenuis, ac floridus, ex intervallo per tussim sine dolore educitur, hunc profectò è pulmone ferri sciendum est. Quod si factum à disruptâ venâ, præcipuè grandiori fuit, ubertim sanguis quasi vomitu quodam prorumpit, adeò ut interdum pelves etiam implesse visus sit. Magna sanè pericula hic casus affert, vel enim nimia exanimare profusione hominem potest: vel ubi intùs cohibetur, etiam præfocare, nimiaque mole cor opprimens, inductâ syncopâ subitò occidere. Et ut quàm maximè hæc absint, vitaque maneat, gravissima tamen ulcera (nisi maturè succurritur) & insanabilia in pulmone facit. Quamquam recens ruptio non posse sanescere videatur; compertum est tamen, fuisse servatos non paucos, quibus adhibita curatio primo triduo fuit. Verùm ubi vetus malum est, medicina omnis inanis est. Minus cruentæ profusionis, minusque periculi ruptio parvæ venæ exhibet. Ubi ab erosione contractum vitium est, ejus evidentes causæ, atque notæ antè fuerunt: acris scilicet destillatio, febris, sputum purulentum, aut aquæ persimile, qua caro animantium, quæ recenter sunt mactatæ,

abluta est: his accedit, quod ipsius etiam pulmonis putrefacta particula subinde tussi redditur: ipse sanguis paulatim sputo miscetur, isque exiguus est, pulmonis exesis carnibus, at uberior erosâ ejus venâ, quæ si, ut modò proposui, grandis est, abundantissimus sequi cruor solet. Eodem tempore quod exspuitur, id parvi & coloris, & odoris est. Magnam illius esse erosionem sic licet animadvertere. Superioribus temporibus sanguis particulatim modicis intervallis extussitur, sequentibus hinc diebus cumulatior venit, sic ut neque casus aliquis, neque superfluus aut cursus, aut quid aliud externæ accesserit injuriæ. Porrò cùm neque erosâ, neque exesâ pulmonis venâ, sed reclusâ (Græci id ἀναστόμωσιν vocant) sanguis fertur; is certe initio paucus rejicitur (quod disruptâ venâ non fit) idemque spissior est, ac magis rubens, quàm qui à pulmonis vulnerata substantia, aut exesa proficiscitur. Siquidem, hic tenuis est, subflavus, floridus, spumosus, atque ei qui arteriis inest simillimus. Ferè autem sic incidit, ut patefactam venam repletio corporis atque gravitas antecesserit, nullus comitetur dolor, agili-

tas effuso cruore sequatur. Etenim hæc vacuatio sæpè fœminis, quæ compressis menstruis ægrotabant, levamen, auxiliumque mali attulit, sine ullo vel ulceris, vel tabis metu. Sanguis, quem pulmo fundit, omnis spumam, ut proximè dixi, habet, & sicuti multa tussi, ita nullo dolore effertur. Qui ab aspera ducitur arteria, etsi interdum etiam spumat, dolore tamen non caret, idemque exiguus est, & parva tussi majoreque screatu pellitur. Multa ac vehemens tussis est, si sanguis è locis trahitur pectoris profundioribus, ut in lateris & pulmonis inflammatione: minor autem, si à superis. Jam etiam qui à substantia pectoris sanguis venit, subniger est, crassus, & grumosus cum paucula spuma, isque non abundanter, at sensim vehementi sollicitatus tussi prodit: ipse locus qui afficitur dolorem habet, qui dolor per somnum etiam increscit. Minus iste casus periculorum, quam cruor à pulmone redditus, habet. Expeditior enim sanatio est, quæ si non fit, ulcus inde non æquè malignum nascitur: quod ipsum si in pulmone est, & tabem, & hecticam febrem, & marcorem, & mortem affert. Verùm nigricans atque gru-

mosus sanguis tussi rejectus, non semper proficisci à thorace videtur. Potest enim is, ubi nuper è naribus in fauces, & hinc in pulmones lapsus est, formam hic grumi adipisci. Qui sanguinem spuit, is si in latus infirmum decumbit, impensius id facere consuevit. Ubi vena intus sauciata est, probèque coaluit, sæpè iterum iisdem causis rumpitur, quibus rupta prius fuit: quod ubi incidit, protinus cruor prodit, isque affatim sæpè veluti vomitu quodam profusus hominem repentè strangulat: aut certè in pus crassum atque multum putrefactione versum, tandem tabe occidit. Rectè enim judicavit Hippocrates, si sanguis in superiorem funditur ventriculum, debere non necessariò in pus verti. Nullus medicinæ locus est, si sputum cruentum ab eroso esse pulmone cœpit: à venæ autem ruptione, si quidem inter principia occursum est, dum recens vulnus, & inflammatione & pure caret, observatum est, secundam sæpè valetudinem contigisse. Neque enim simplex venæ ruptio tabem excitare, (modò reliquus pulmo sit integer) potest. Is enim propter dimanantem ex rupta vena in se sanguinem (ubi tamen facit) afficitur. Semper au-

tem sanguinis sputum, si diu tenet, in tabem transit. Itaque rectè Hippocratem animadvertisse video, post sanguinis sputum, puris sputum sequi.

Proximum est pectoris suppurationem, quem Græci ἐμπύημα vocant, proponere. Ea has notas habet. Febricula assidua, languida, incerta, sicca, ac verè hectica tenet, eaque interdiu levior est, noctu increscit: frequens tussis, validaque est, qua nihil tamen excluditur: multus etiam sudor toto corpore funditur, post quem interdum æger inhorrescit: dolor item varia loca pectoris afficit: frequens spiritus & vehementer impeditus est, sic ut præceps sermo & multis partibus intercisus sit. Itaque nares etiam inter spirandum arctantur, fitque per has ducti aëris sibilus. Adhuc maxillæ rubent, manus pedesque calent, & in his adunci ungues fiunt, summique digiti (ubi malum promovit) pallent. Semper autem cibi urget fastidium, quo assumpto gravius esse corpus incipit. Tussis ut proximè dixi, sicca est, nisi quod, ubi suppuratio erupit, humida fiat, pusque fundat modò purum, modò fæculentum. Talis esse etiam solet, ubi pus ab ulcere pulmonis intus colligi-

Resolutio nervorum.

tur. Pulsus incipiente suppuratione inæqualis est, & sine certo ordine, & per omnia hecticus Confecto pure, fit paulò æqualior. Rupta suppuratione, latior, tardior, rarior, languidior. Ubi verò sub hoc morbo ad extrema ventum est, totum corpus sudoribus diffluit, in pedibus tumores fiunt, iis similes quos facere hydrops solet: aut certè toto corpore pustulæ oriuntur. Quæ suppuratio ab angina, vel à pulmonis inflammatione nata est, ferè utrumque pectoris sinum (qui mediastino distinguitur) occupat. Quam autem latus inflammatum fecit, ea illam solummodo quæ afficitur regionem prehendit. Sed quoniam de hisce suppurationibus abundè dictum suo loco est, nunc eas sequamur, quæ fieri etiam aliis de causis possunt. Ergò si è capite pituita destillavit, & initia huic invaletudini præbuit, primùm quidem ea se è latenter in pulmonem lata est, tenui cum tussi, & sputo liquido, præterque morem salsiore: inter quæ levis interdum jungitur calor. Interposito tempore exasperatur pulmo, & ab inhærente ac putrescente pituita exulceratur, simulque gravitas oritur in pectore, dolorque antè, & retrò, jamque magis

corpus incalescit, totumque impotens fieri & extenuari incipit. Spiritus etiam tum cum sibilo quasi per arundinem trahitur. Et quidem quò magis inveterascit morbus, eò pus sincerius exscreatur, magisque febris invalescit, & tussis, sitisque vehementior est. Interdum ingens cibi aviditas, interdum vini meraci est. Nec rarò sudoribus æger diffluit. Tandem autem pedes intumescunt, alvus infernè turbatur, sputum retinetur, atque homo moritur.

Qui sic laborat, is ferè intra annum corruptus perit. Sub eo tamen casu, expectanda bona valetudo est, si prius pituita, quam ad pus ventum sit, exspuitur, aut si intra vigesimum diem (ut ferè fit) intus maturata tum quoque sputo eliditur. Nisi enim hæc ista contingunt, vel tabes exulcerato pulmone sequi solet, si acris est humor, vel certè Asthma, si ignavus atque expers mordacitatis est. Porrò fit etiam non rarò, ut pituita de capite illapsa ad latus, membranis interclusa, adglutinetur, atque suppuret. Quo casu latus, ut plurimum, exardescit: spiritus multus est: vox rauca fit, qua parte corporis morbus est, ea pectus paulum incurvatur, tandem pe-

des, genuaque intumeſcunt, interdum horrores incidunt, ſæpè copioſi ſudores; ſemper imbecillus homo eſt, & modò calidus eſſe, modò frigidus deprehenditur: ungues etiam contrahuntur, & alvus caleſcit: ortaque præfocatione, vel certè viribus exhauſtis, mors incumbit, niſi rupto abſceſſu multò priùs, quàm hæ notæ cernuntur, pus omne ſputo vacuetur.

Cæterùm ſi propter ruptam venam facta exulceratio pulmonis, atque puris collectio eſt, hæc ſigna comitantur. Sanguinis pars confeſtim ſpuitur, pars in pulmonem fuſa computreſcit, & in pus vertitur. Poſt ſanguinis namque ſputum, ut ſuperius retuli, puris ſputum eſt. Interpoſito ſpatio, aliàs pus ſincerum, aliàs cruore miſtum aliquo per tuſſim fertur. Quod ſi autem grandior, repletiorque vena eſt, ſanguis interdum magnâ copiâ effunditur, atque hinc craſſum pus exſcreatur. Hujuſmodi caſus juniores citius prehendit, gravius afficit, & citius tollit quam ſeniores: tametſi, utroſque ſuccumbere juxta neceſſe ſit, utique ſi vetus jam malum eſt, ſimulque incipit affici caput, & corpus tabe conſumi. Similis etiam ſuppuratio fieri à

vulnere poteſt, quod aliqua parte in pectus illatum eſt. Sanguis enim in vacuum pectoris illapſus, non poteſt in pus non verti. Itaque idem incommodum non ſine cauſa etiam metuitur, ubi ſauciato pectore foris tantùm, non item interiore parte ſanatum vulnus eſt. Haud ſæpè venæ pulmonis atque lateris, quibusdam veluti varicibus occupantur, tumque primum quaſi acutus quidam incidit tractus, quem tenuis dolor & tuſſis arida ſequuntur. Ubi jam diu vitium (ut fit) neglectum eſt, modicum ſanguinis, ejuſque ſubnigri (ſi è pectore morbus eſt) exſpuitur: hinc idem majore copia ſinceriſſimus venit, & poſt hunc, pus ipſum, undè tolli hominem, ut in ſuperioribus caſibus monſtratum eſt, interpoſito tempore contingit. Nunc in genere de ſuppuratis hæc addam: Si eo qui ſic laborat concuſſo, multus intus auditur ſtrepitus, ſcire licet, hunc ipſum minus habere puris, faciliuſque ſpirare, & melioris coloris eſſe. Cui autem nullus ſit ſtrepitus rupto jam pridem abſceſſu, verùm ingens ſpirandi difficultas eſt, & ungues liveſcunt, is pure ſcatet, ac brevi perit. Quod latus pus habet, id & gravius, & calidius eſt: ubi in id quod

ſanum eſt cubatur, major tuſſis, majorque anguſtia, & gravitas eſt: ubi autem in infirmum aliquis decubuit, tum hæc iſta, quæ propoſui, minuuntur, tum melior ſequitur ſomnus, magiſque materia & matureſcit, & exſpuitur. Febres intermittentes ſuppurationem ſecutæ, cum multis eſſe ſudoribus conſueverunt. Suppurare dolores juxta præcordia & pulmones, periculoſum eſt. Ferèque ſequitur ut cùm omnis longus tumor ad ſuppurationem ſpectet, tum is maximè, qui his locis inhæreſcit. Si quum uritur aut ſecatur aliquis propter hunc morbum, pus univerſum, ſemelque effluxit, certa mors ſequitur. Quod ſi paulatim moderatis portionibus emiſſum, ſubcruentum eſt, vel lividum, vel nigrum, itemque cœnoſum pariter ac fœtidum, æquè certum perniciei indicium præbet, magiſque ſi unà etiam ſyncope comitatur. Sperare ſalutem id jubet, quod ſub viribus non infirmis purum, album, & æquale eſt. Sollicitato in pectore per multam tuſſim pure, ſi nihil tamen ejus redditur, homine jam tum imbecillo, mortiferum eſt. Per eundem morbum, ſi, cum quis rectius habere videtur, ſputum exſcreat graveolens,

maximèque ubi carbonibus injectum ignitis est, hunc mali recidiva occidit. A puris sputo tabes, & fusa alvus, mortifera sunt. Ferè autem qui reliqua parte anni vitam infirmam traxerunt, eos Autumnus tollit.

Proxima his vitiis tabes est, ea scilicet quæ exulceratum sequitur pulmonem, & cruentis exscreationibus succedit, Græci φθίσιν vocant: ubi ea incipit, frequens tussis est, & sputum sine dolore cruentum, idemque post sordidum, ac mox verè purulentum redditur. Tum corpus extenuari incipit, assiduaque, atque hectica febre affici, quæ sumptis epulis, & per noctem invalescit; per vehementes labores, aut tusses, vel iram, sanguis nonnunquam inter puris sputa exscreatur. Ubi crescit malum, perniciemque propinquam minatur, summum urget cibi fastidium, crescit potionis desiderium, oculi concavi fiunt, & nares acutæ, & tempora collabuntur: scapulæ foras veluti alæ prominent: summa pectoris gravitas est: pus injectum carbonibus, vel per se fœtet: curvi, pallidique ungues fiunt: capilli excidunt: profluit alvus: pedes intumescunt; pars subinde aliqua putrefacti pulmonis Tabes

exit: ſputum tandem penitus ſupprimitur, homoque perit. Longum hoc malum eſt, & certam ægrotis perniciem affert, eique magis opportuna ea ætas eſt, quæ anno decimo octavo, & triceſimo quinto intercedit. Corpora autem citius afficiuntur gracilia, preſſi pectoris, & colli longioris, magiſque ſi ſcapulæ macræ prominent, ſi intortæ tibiæ ſunt, ſi frequentes, deſtillationes. Autumno id malum & naſcitur maximè, & occidit. Pueri facilius cæteris liberantur. Ex aliis minus convaleſcunt, & virgines, & hæ fœminæ, quibus principium morbi retenta menſtrua dedêre. Ferè autem is homo, de quo ſub hoc morbo ſpes haberi aliqua poteſt, ſputum exſcreare debet album, per omnia æquale, tum ſubſtantiâ, tum colore, ſimileque etiam eſſe id debet, quod à capite in nares deſtillat. Optatiſſimum eſt, ſi brem non eſſe: ſecundum eſt, tantulam hanc eſſe, ut neque cibum impediat, neque crebram ſitim faciat. Bonum itidem eſt, coactam indies dejectionem eſſe, atque iis quæ aſſumpta ſunt mole reſpondere. Peſtifera contrà cita alvus eſt, itemque vomitus frequens, ac præcipuè cruentus. Cum omnibus morbis incommoda tu-

mida præcordia, tum maximè horrenda in tabe ſunt. Signum quoque eſſe ſolet non bonum, ſi poſt lubricam alvum corpus prurigine afficitur. Jam etiam ſputum miſtum purulentum, idemque fœtidum, quod halitus etiam contagione imprudentes alios labefactat, aſſiduaque febris, & quæ opportuna cibo tempora eripit, & multam ſitim movet, in tenui corpore certum eſſe periculum oſtendunt. Æquè peſtiferum eſt pus aquæ, potiſſimum marinæ, non innatare, ſed protinus ad imum ſedere: aut id anteà exſpui ſolitum, nunc ſpui ex toto deſiiſſe. Tum enim errare mens incipit, ac primo ferè abhinc quatriduo mors occupat, peritque æger à cita alvo, ipſo loquente, atque res omnes intelligente. Quare ſatis anceps fallaxque in hoc morbo noviſſimus vitæ articulus eſt. Idem malum magna ex parte à parentibus ad liberos tranſit: ſic ut integras etiam familias veluti quodam hæreditario jure oppugnet. In his autem, alii prius cruentum exſpuunt, inde pus: alii humorem diu liquidum & ſufflavum, ac tandem ſanguinem cum pure exſcreant: alii latenter etiam, ſine ſanguinis ſputo, ſine ſignis momentaneæ deſtillationis prægreſſis con-

tabescunt. Tabe verò, vel post sputum cruentum, vel sine eo tandem consumitur, quisquis infirmos naturâ pulmones, mollesque, & tenellos, & languidos, & vitiatos habet.

Tussis. Aliqua etiam tussi debetur animadversio. Ea si ex illapsu fit humoris ex capite in asperam arteriam, pulmonemque ruentis, sentitur ipsis faucibus quædam quasi titillatio, & sæpè molestus ardor: ipse fit subinde difficilis spiritus: &, si quidem tenuis humor est, nihil aut certè quàm minimùm tussi eliditur. Solet etiam eadem sicca esse compresso septo tranverso, aliisque partibus, quæ respirationi inserviunt; sequiturque aliàs etiam affectum jecinoris, lienis, ventriculi, atque uteri: aliàs frigus externum, aut tuberculum, aut ictum pectori illatum. Ut autem humor præter modum tenuis, sic & nimiùm tenax, atque crassus siccam tussim facit: estque id deterrimum tussis hujus genus, quod virium sequitur infirmitatem. Permotâ enim intus materiâ, neque eductâ tamen, nihil mirum hominem, sub imbecillis viribus labefactatum, mori. Quæcunque tussis modico fit conatu, celerique ac facili materiæ eductione, cum multo levamento,

& sine dolore, sive oculorum rubedine, optima esse censetur: quæ contrà fit, pessima. Si, cùm priùs humida tussis fuit, nunc subitò sicca redditur, sic ut pectus grave maneat; scire licet febris vel putridæ, vel hecticæ, aut pulmoni exulcerationis periculum instare. Omnis tussis mala, quâ somnus aufertur. Inutilis etiam, quæ longo tempore frequens, gravisque hominem exercet, idque cum destillatione. Hanc enim sanguinis sputum, & tabes sequi consuêrunt. Ferè, ubi vitiosus pulmo, aut vetus intra pectus obstructio est, continua exercet tussis, nullis intermittens temporibus.

Quæ verò à destillatione est, ea quibusdam intervallis, prout humor irruit, bis terve per annum molesta est. Si lentus intus humor est, vehementissima, eaque sicca fit tussis, qua nihil ferè rejicitur: spiritus difficulter trahitur, idque cum quodam sterrore ac sibilo, qualis audire in ipsa anhelatione solet, de qua nunc agendum est.

Difficilis spiratio multa sequi pectoris vitia potest, quorum observatio superioribus locis proposita est. Nunc notas ejus affectionis sequar, quæ propter humorem pituitosum pulmonibus infartum,

ſpirationem difficilem facit, Græci ubi leve id vitium eſt, δύσπνοιαν vocant: ubi vehementius eſt, & ſpirare æger ſine ſono ac ſibilo non poteſt, ipſi ἆσθμα nos Anhelationem dicimus. Quod malum ſi ita crevit, ut ſpiritum difficillimè, ac non niſi rectis trahi cervicibus ſinat, rectè Ὀρθόπνοια dicitur. Ergò in Anhelatione pectus grave eſt, & crebra veloxque ſine febre reſpiratio: quæ adeò moleſta eſt, maximèque inter laborem corporis, ut homo, ac ſi curſu agitatus eſſet, ob anguſtiam pectoris propè ſuffocetur, ejuſque rei metu, toto ſubindè recto corpore, rectaque cervice nitatur, ad trahendum ſpiritum. Quinetiam is ipſe ſpiritus, quoniam anguſtis itineribus effertur, quendam veluti ſibilum tenuem movet. Præter hæc dolor aliquis in pectore, & in præcordiis verſatur, interdum etiam in ſcapulis, iſque modò intermittit, modò revertitur. Quibus omnibus tuſſicula etiam intervenit. Id vitium longâ vetuſtate pulmones primùm, concretâ in grandinem pituitâ, & deinde veris ſubinde calculis implet: quos tum ſecto corpore deprehenſos, tum à vivis per exercitationes validâ tuſſi præduros rejectos, hordei, aut piſi magnitudine

Anhelatio.

esse quorundam observatione compertum est. Dyspnœa sine omni incommodo trahere diutius potest. Anhelatio verò, atque Orthopnœa, etsi longa quoque sunt, gravia tamen esse possunt, sæpèque ubi inveteraverunt, subito strangulatu hominem tollere. Eædem quibusdam temporum intervallis graves accessiones habent, quæ magis cœlo fieri humido ac frigido, maximèque inter multam crapulam solent. Quod si nova inter hæc quoque destillatio irruit, ferè hominem præfocatione occidit. Ex quo ipsa quoque præfocans appellata est. Semper meliori utuntur valetudine, qui anhelationem patiuntur, per quietem corporis, per jejunium & sereno cœlo. Anhelationi magis expositi sunt hi, quibus frequens destillatio ac tussis est, præcipuèque si senes sunt, & angustos pulmones habent. Plerisque etiam aliis accidere hic morbus solet, maximè his qui vel naturâ, vel otio, vel victus intemperantiâ redditi sunt obesiores. Anhelatio magna ex parte senes tollit: in aliis difficillimè sanescit.

Periculosa tremula spiratio est, & pulsus inæqualis, inordinatus, intermittens, deficiens: & quidem quò gravius malum

est, eò magis fit languidus, & magis tardus. Pessima inter hæc syncope est. Ad extrema ventum esse testatur spiritus parvus, tardus, & frigidus: itemque pulsus ex tardo factus nimis creber & languidus, cætera ei, quem mox retuli, similis. Interdum observatum fuisse constat, Anhelationem in pulmonis inflammationem transisse. Ex eodem morbo si factus aliquis gibbosus est ante puberem ætatem, perit.

Vulneratio pulmonis.

Ictus pulmo his signis innotescit. Sanguis ex ore spumans, ex plaga rubeus fertur: spirandi cum sono quodam difficultas est: commodius in vulnus ipsum cubatur: etenim tum nonnulli loquuntur, qui, in contrariam conversi partem, obtumescunt. Ex vulnere nisi quis primis temporibus extinctus est, febre atque marcore sensim consumitur, ac perit.

Vulneratio pectoris.

Transfosso pectore, cùm quis exspirat, flatus è plaga exilit, vulneri si indita Aloë est, ejus percipit os amarorem.

Animi defectio.

Nullum vitium terrere leviter debet, quod cordi accidit. Tolerabilis videri potest, modò brevis sit, animi defectio, quam Græci λειποψυχίαν dicunt. Scilicet non omnes semel (ut in syncope fit)

vires collabuntur: sed spirituum tantummodò resolutio, ipseque ferè, qui sic afficitur homo, præsentes audit, videt, agnoscitque.

Palpitatio cordis.

Gravior cordis is morbus est, quo ipsum veluti concussum intremit, & palpitat. Græci παλμὸν τῆς καρδίας nos Palpitationem appellamus. Arteriæ toto corpore vehementer pulsant, nec rarò etiam dilatantur, maximèque hæ, quæ supra jugulum sunt. Idem morbus frequenter, ac præcipuè per quietem corporis intermittit: at superfluis laboribus, meraciore vino, concubitu, balneis atque irâ recrudescit. Palpitatio cordis, si diutius trahit, periculum ostendit repentinæ mortis. Æquè ea horrenda est, si crebrò incidit, idque post solutos morbos, cum multa nausea, & bilis vomitu, qui vomitus neque nauseam, neque palpitationem cordis finit. Quibus autem hic morbus post menses aliquot, vel etiam post annum recurrit, eos ante senectutem omnes morte præveniri observatum est: alios quidem febribus fractos acutis, alios præcipite syncopâ raptos. Idem vitium iis familiarius est, qui intra quadragesimum annum & quinquagesimum sunt, & quos flatuosa

melancholia fatigat, & quibus atrâ bile ipſe lien tumet. Syncopen autem palpitatio cordis, & antecedere, & in eam verti ſolet.

Syncope. Syncope, quæ præceps eſt virium lapſus, pulſum abolet, aut certè ſummè rarum, & obſcurum, penituſque formicantem facit. In ea vultus, qualis hominis eſt emortui, fœdus ac pallens apparet; vis ſentiendi, movendique deficit; tempora, cervices, & pectus gelido ſudore madent, extremæque corporis partes refrigeſcunt. Quæ ſyncope novam ſequitur ſtomachi, multamque nauſeam movet, tutior eſt, adeoque ἣ στομαχικὴ appellatur. Quæ verò ſine cauſis manifeſtis, ſine ſtomachi vitio, ſed & crebra cum palpitatione cordis accidit, grave periculum minatur, & ipſi cordi primitùs inhæreſcit, Græci σὺγκοπὴν καρδιακὴν nominaverunt. Hæc, & ſenibus, & convaleſcentibus, & quacunque de cauſa vehementer debilitatis familiarior eſt: ſoletque mortem, ſi frequenter incidit, repentinam referre. Quiſquis enim ſæpè, multumque, ſine evidente occaſione animo deficit, hunc rectè Hippocrates ſcripſit ſubitò mori conſueſſe. In eo morbo præſentis nota

exitii eſt, facies livida, viridis, aut nigra: vel ſi naribus acre inditum medicamentum nullam movet ſternutationem; adhæc ſi ſpiratio, atque ipſe arteriarum pulſus prorſus abolentur, ſimulque caput in humeros, vel in pectus delabitur. Ut cordis palpitatio, ſi ſyncopem infert, mortifera eſt: ſic multo magis ſyncope, ſi cordis ſecuta palpitationem eſt.

Vulneratio cordis. Vulnerato corde ſanguis multus extra funditur, utique ſi quæ majores vel arteriæ, vel venæ in eo percuſſæ ſunt: pulſus elangueſcit, color fit pallidiſſimus, ſudor frigidus ac fœtens oritur, extremiſque multum frigidis protinus mors irruit. Si ſola cordis icta ſubſtantia, non item interior ſinus telo violatus fuit, vita modò diem, modò noctem duraſſe viſa eſt. At ſi in ſinum quoque cordis adactus mucro eſt, protinus refrigeſcentibus extremis, præceps mors incumbit.

Vulneratio ſepti tranſverſi. Ubi ſeptum autem tranſverſum vulnus accepit, ſanguis ſpumans fertur, ſpiritus fit difficilis, & rarus, præcordia ſurſum contrahuntur, ſpina dolet, ſputum editur cruentum, accedit delirium, & interdum tuſſis, noviſſimè febris, & tabes (ut fit sauciis pulmonibus) hominem (niſi is inter initia periit) conſumit.

Observationes in ventriculi vitiis, & intestinorum utiles.

Imbecillitas ventriculi.

INfirmum ex calore ventriculum sitis arguit assidua, qua frigida pocula expetuntur, itemque cibi fastidium, æstus, ructus nidorosus, & noxius calidorum, utilis frigidorum usus. Si frigiditas subest, contraria his quæ sunt comprehensa, incidunt. Humiditatis autem notæ sunt, nulla vel pauca bibendi cupiditas, multa saliva, commodus siccoru m usus.

Contrà res habet, ubi siccitas imbecillitatem fecit. Si vitiatus intus humor versatur, nausea urget, & vomitus, & ructus, maximèque sumptis epulis. Cùm flava intus coit bilis supra ea quæ inesse calido ventriculo dixi, os etiam amarescit, ipse ejicitur vomitu amarus humor, ventriculus roditur, maximèque per inediam, unde syncope etiam sequi stomachica potest, potissimum si os ventriculi acuti admodum sensus est. Quod si pituita molestat, nunquam ea ventriculum, nisi cum salsa esse cœpit, mordet, neque sitim facit, sed multum salivæ sine tussi screatum exhibet. Tum quoque acidus fit ructus, & infirma concoctio,

&

& inflatio, tensioque ventriculi. Id profectò vitium, si multùm increvit, magnas tensiones, gravesque dolores, aliquot à cibo horis, ventriculo infert, & sæpè maximis valetudinibus initia, ut hydropi, & volvulo præbet. Jam autem, ubi atra intus luxuriat bilis, crescit cibi cupiditas, sputum malè picem olet: palpitatio esse in mesenterio sentitur, ex qua modò morbus Melancholiæ, modò comitialis nascitur: somnus item absurdis ac vanis imaginibus turbatur, summoque dolore surarum musculi contrahuntur: animus denique tristitiâ, atque metu concutitur.

Cupiditas itemque fastidium ciborum.

Aliqua etiam animadverti circa appetentiam, aut fastidia ciborum possunt. Optimum signum est omnibus in morbis, benè sese ægros, ad alimenta quæ offeruntur, habere. At cibum adversari cœpisse per longos morbos, & post eos, malum est: itemque post cibi cupiditatem fastidio ejus affici. Nullum leve malum timeri in longa appetentiæ amissione potest, maximè si contractum à frigore id vitium fuit. Æquè periculosum est, boulimo aliquem, aut caninâ urgeri appetentiâ cœpisse. In hac ipsa desiderium plurium epularum est, mul-

Caninæ appetentia.

tùmque vo:atur: quod quia onere ventriculum gravat, ꝭerum vomitu extunditur: atque ſic levatus homo, vorare denuo nova cupiditate incipit, rurſumque ut canis, quod aſſumptum eſt, vomit. Sæpè hoc vitium boulimum, & altum ſoporem, & levitatem inteſtinorum, & hydropem, & atrophiam, ipſamque necem intulit. Cæterùm in boulimo, primùm ægri multa fame urgentur, quæ tamen non omninò immoratur. Quin animus ſubinde iis deficit, ſimulque concidit ſpiritus, extremaque refrigeſcunt. Tum profectò in propinquo ſyncope eſt, quam ipſa excipit mors.

Boulimos.

De ſingultu etiam dici quædam poſſunt. Hic pueris familiarior eſt. In aliis quoque ætatibus interdum per acutos incidit morbos, & per febres ardentes, maximèque peſtilentiales, ac tum ferè eſſe lethalis ſolet. Idem poſt citam alvum, ſanguiniſque profuſionem, & poſt quamcunque aliam gravem inanitionem periculum oſtendit. Itaque poſt vomitiones etiam, præcipuèque ſinceras, ſingultum fuiſſe, grave eſt. Idem, ſi cauſâ inflammati oritur jecinoris periculum habet. Sternutamentum autem ſingultui acceſſiſſe, utile eſt. Ab illo enim

Singultus.

hic ipſe abſolvitur. Delirium autem interveniſſe, aut nervorum diſtenſionem mortiferum eſt.

Inſtante vomitu, crebræ ſputationes, & nauſeæ fiunt, ſtomachuſque ſubvertitur, præcordia tenduntur, & inferius labrum tremit. Is ubi fit, minimè moleſtus eſt, ex pituita & bile miſtus, modò nimius non ſit. Sincerus autem deterior eſt, magiſque ſi ſimul vel ſingultus, vel diſtenſio nervorum adſunt. Praſinus item vomitus, & lividus, & niger malus eſt. Nigro pejor eſt is qui omnes colores fundit non bonos. Subitam perniciem denunciat niger malè olens, qui frequens in febribus peſtilentialibus eſſe ſolet. Vomitus ſine febre tum eſſe non malus poteſt, cum robur ſequitur naturæ, quæ id humoris, unde gravatur, expellit; qui profectò humor ex jecinore huc derivari, vel ex liene, vel meſenterio, & inteſtinis, itemque è cerebro, totove denique corpore poteſt. Verùm eo tempore multum jecinori, aut lieni (ubi hinc humor fertur) tumorem eſſe præſtat. Quæ fœmina, dum jejuna eſt, bilioſa vomit per multos dies, ſi neque uterum fert, neque febricitat, ſcire licet hanc lumbricos rotundos ſimul *Vomitus.*

vomere; aut certè hos vomituram esse. Vomitus, si rarus est, juvat valetudinem: assiduus, stomachum vitiat, & inductâ imbecillitate, velut lacunam proluviei universi corporis facit. Sæpè profectò vomitus, præcipuè eruginosus, distensionem nervorum, & morbum comitialem, & profundum soporem, veluti quadam judicatione finiunt. Vomitus spontaneus, si id in quo vitium est, reddit, confert & facilè fertur: sin minus, contra. Vomitioni singultum, aut nervorum accessisse distensionem, malum est: maximè si sinceri humores rejiciuntur,

Vomitus cruentus.

Sanguis etiam vomitione extundi solet, quod nunquam fieri, nisi malè affecto homine, potest. Is sanguis cibo, vel potioni, vel pituitæ mistus fertur, estque crassus, ac jam concretione nigrescens. Hujus subinde pars ex alvo etiam fertur, ita nigricans, ut pici similis videatur. Sub eo casu mirum non est à corrupto intus cruore crebram animi defectionem esse. Qui ab jecinore proficiscitur sanguis, splendidior est, ac magis purus. Quem autem lien fundit, is turbidior, & subniger, & interdum acidus est. Cæterùm qui à ventriculi sub-

ſtantia detritus ſanguis evomitur, nunquam ferè dolorem aliquem non exhibet. Fœmina ſi ſanguinem vomit, fuſis menſtruis liberatur.

Inflammatio ventriculi.

Non ſæpè ventriculus inflammatione rapitur. Gravis & aſſiduus cum ardentiſſima febri incidit dolor, qui nullis fomentis miteſcit: locus ingentem, tactuque circumſcriptum tumorem, & interdum viſu conſpicuum habet. Quicquid cibi vel potionis aſſumitur, id protinus vomitu, aut dejectione extunditur: niſi tamen ſumma vel ima ventriculi pars tumore obſidetur, quo itinera ſic arctantur, clauduntarque, ut nihil elabatur. Accedit vehemens æſtus, & ſitis, & nauſea: & quum gravius malum eſt, delirium, crebraque animi defectio. Quod ſi præter hæc extremæ partes membrorum inalgeſcunt, exitium in propinquo eſſe ſignificant.

Ubi ex hoc morbo abſceſſus fit, is in vacuum abdominis, vel in ventriculi ſpatium internum erumpit: moxque ipſum pus vel ore, vel alvo effertur. Quod ſi intus factum ulcus aliquod eſt, prorſus id lethale eſt. Tum profectò lentâ, aſſiduâque febre homo conſumitur: ventriculus ſummè fit infirmus, & modò

dolorem habet, modò eo caret; frequens vomitus, frequentior liquida dejectio est, pulsusque creber, ac frequens: totum denique corpus alimenti fructum non sentit, sed paulatim ad novissimum usque vitæ diem contabescit.

Χόλεϱα Nunc de intestinorum vitiis loquar, quæ & acuta esse, & longa possunt. Omnium id penè atrocissimum est, quod χόλεϱαν Græci dicunt. Bilis suprà, infràque magno impetu prorumpit, primum liquidior, pallida, & subflava: dein crassior majoremque colorem exhibens, flavum scilicet, prasinum, cæruleum, aut etiam nigrum: acuti in intestinum superum dolores, & torsiones, & inflationes incidunt: ingens afficit bibendi cupiditas: pulsus celer, frequens, parvus atque concisus est: sæpè sudores toto corpore moventur: ubi gravius malum est, pulsus propè totus concidit, crura manusque contrahuntur, frigidæ sudationes fiunt, anima deficit, & quum ad extrema ventum est, syncope accedit: quibus concurrentibus omnibus, mirum non est subitò aliquem extingui. Is morbus frequentior æstate, atque autumno, est pueris familiaris. Senioribus rarior, & formidabilior est. Vehe-

mens in eodem morbo ſitis inutilis eſt, optimus accedens ſomnus. Pars ſanitatis eſt, ſuppreſſum vomitum eſſe. Sæpè etiam verſâ in veſicam materiâ, ardor inde factus urinæ fuit. Summum in periculum res vertitur, ſi ſyncope comitatur, aut ſi quod evomitur, malè olet, aut ſtercoraceum eſt. Quod autem non olet, id tutum eſt.

Alvi profluvium.

Quum profluere alvus cœpit, fuſis ſcilicet ſincerioribus humoribus ſine inflammatione ſive exulceratione, vel ſenſu doloris vehementi, id vitium Græci διάῤῥοιαν nominaverunt; ſub quo alius atque alius vacuatur humor, modò pituita, modò bilis, vel flava, vel atra. Hujus origo fluxionis variis è ſedibus manat. Si è cerebro pituita fertur in ventrem, ea per noctem magis & poſt ſomnum fluit tenuis, autore Hippocrate, atque ſpumans. Intervalla etiam fluxionis quædam fiunt, itemque deſtillatio, & capitis dolores anteceſſerunt: maximè ſi ſubitus calor atque frigus fuêre. Idem humor, ſi vitio funditur inteſtinorum, meſenterii, aut ventriculi, craſſus eſt, atque mucoſus, iſque magis de die ſine certis intervallis prodit. Ubi flava bilis, aut citrina, ardens, nec rarò etiam

ſpumaus è jecinore, aut etiam (quod ſæpè fit) è meſenterio in ventrem delabitur, id ſine magno ventris dolore, ſive torminum opinione certis quibuſdam intervallis, & per noctem incidit: ſed brevior hic fluxus eo eſſe conſuevit, quem affectus ventriculus movit. Idemque ferè ſequitur, ſi è liene, vel ab ipſo fluere meſenterio atra bilis in alvum cœpit. Verùm hic caſus, quoniam pejorem humorem ſequitur, longè difficilior priore eſt. Sed diſcernere inter hunc convenit humorem, & inter ſanguinem concretum longa immoratione, longoque ductu præaſſatum, nigricantem, ac liquidæ pici ſimillimum. Itaque ſi hic ipſe, non autem melancholicus humor eſt, cruentus vel adeſt, vel præceſſit vomitus, quo tincta lintea rubeſcunt. Nihil verò horum in dejectione bilis atræ ſubeſt. Uno die fluere alvum, ſæpè pro valetudine eſt, atque etiam pluribus diebus, modò intra ſeptimum conquieſcat, neque denuò turbetur, ac neque febri hominem, neque vehemente ſiti affligtet. Verùm in ſpatio periculum vertitur. Interdum etiam tormina ac febris concitat, vireſque conſumit. Febrem autem acceſſiſſe, aut ſemel quieſcentem dejectionem

revertisse, eademque diutius trahere cœpisse, periculosum est: sive biliosa ea fuerit dejectio, sive cruda, ac pituitosa. Æquè verò noxium est, inflamationem ortam esse jecinoris, aut præcordiorum, aut ventris, itemque alvum variam, cum dolore diu profluxisse. Cæterùm ante tempus compressam dejectionem esse, tutum non est. Incipit enim affici stomachus, febresque oriuntur & viscerum inflammationes. Quinetiam correptâ sursum materiâ, dolores in caput incidunt, aut insania fit, aut lethargus, prout humor est, qui huc fertur. Quum liquida dejectio hominem exercet, utile est neque stridere eam, neque nimis frequentem esse, sed paulatim ferri. Crebro enim desessu homo delassatur, & vigil manet. Jam si copiosa simul frequensque dejectio est, periculum ab animi defectione est. Cùm alvi profluvium in vetustatem incidit, tum si ultrò vomitus accedit, id ipsum conquiescit. Alvi fluxio sine ulla noxa est, si maturè desinit: quod quidem fit, ubi contracto jam ventre nullus amplius à superinjecta manu motus ejus percipitur, simulque novissimam alvum flatus secutus est. Profluente alvo mutari excre-

menta, sed non in deterius, prodest. Bilosæ dejectiones accedente surditate cessant: & contrà surditas iisdem dejectionibus finitur. Longum alvi profluvium balbis frequentius est, & vomitionis interventu conquiescit. Ructus quovis in fluxu ventris acidus, qui quidem ab initio non fuit, sed post accessit, prodest. Ubi pluribus diebus non descendit alvus, docet aut subitam dejectionem, aut febriculam instare. Malum est fusa alvo cibi cupiditatem amitti, aut singultum fieri. Quibus propter morbum vel acutum, vel longum, aut propter vulnera, aliâve occasione extenuatis, atra bilis ceu niger quidam sanguis alvo profluit, hi postero die tolluntur. Excrementa si quidem ventris more atri sanguinis nigra, quæ & cum febre, & sine hac ultrò dejiciuntur pessima sunt: eòque semper pejora, quo eorum colores plures repræsentantur non boni. Eadem ut medicamentum eduxerit præstat, idque quando plures fuerint horum colores. Alvus istam bilem fundens per morborum principia, mortifera est. Parque periculum ostenditur, si profluente ventre, nausea, vomitus, & delirium occupant: itemque si sic infirmus homo

est, ut pulsus ipsi assidue vermicularis & formicans, qui ne sumptis quidem epulis invalescat. Quum subitò fluere alvus incipit, post longum morbum, aut si is etiamnum manens nihil inde mitescit, ægerque hunc malè sustinet, in certo periculo esse sciendum est. Æquè horrendum censetur, citam alvum hydropi initia præbuisse, aut post ulcus accessisse melancholicum: itemque propter superiorum exulcerationem intestinorum ac præcipuè jejuni incidisse: aut perseverante profluvio pustulas, quæ antè fuerunt, subitò delituisse: aut denique in sene fluorem inveterasse, aut hominem primò veluti aquam alvo excrevisse, deinde humorem more unguenti pinguem. Hoc ipsum excrementum, quod quasi adipe aut oleo perfusum videtur, pestilentibus febribus, atque ardentibus, corpus colliquantibus, & hecticis, & tabi, & atrophiæ, & interdum viscerum inflammationibus familiare est. Persæpè tum à sincero alvi profluvio, tum à longo, nata fuisse tormina observatum est. Qui casus prægnanti fœminæ exitiosus esse solet, & ut ipsa quam maximè convaluerit, partum tamen corrumpit, ac perdit. Ferè autem fit, ut quem lon-

ga exercent alvi profluvia, his pedes intumeſcant.

Non leviter ea quoque terrere alvi fluxio debet, quâ non ſinceriores humores, ut in diarrhœa, ſed epulæ, potioneſque ſine dolore crudæ, inæquales, aquoſiſſimæ, ſic citò dejiciuntur, ut nihil ferè de forma amiſerint ſua, citra ſanguinis aliquem aut bilis complexum. Græci λειεντερίαν, nos levitatem inteſtinorum appellamus. In hac ægri fructum alimenti non ſentiunt, & in malum incidunt corporis habitum: ardor totis hypocondriis ineſt, & ingens urget cibi faſtidium. Hic morbus ægros interdum trahit, interdum præcipitat. Facilius à teneris depellitur ætatibus, utique ſi moveri abundantius urina, & ali cibo corpus incipit. Difficillimus provectioribus hominibus eſt, maximè ſi longis torminibus inteſtinorum ſucceſſit. Sub eodem vitio periculum majus ſit, ſi ita frequens dejectio eſt, ut venter omnibus horis noctu & interdiu fluens, ſomni tempora corrumpat. Adhæc ſi cruda prorſus ea eſt, aut nigra, vel more bubuli ſtercoris levis & fœtida: ſi cibi admittitur cupiditas, creſcit bibendi deſiderium: ſi pro modo ſumptæ potionis

Lienteria.

æger non mejit: si os ipsi exulceratur, rubetque facies, & quasi maculis quibusdam colorum omnium distinguitur: si venter emollitus, sordidus, & rugosus redditur. Sub his signis certa mortis adventatio est, si id vitium jam diu corpus senile traxit. Per longam intestinorum levitatem acidum fieri ructum, qui antè non fuit, pro valetudine habetur. Pars speratæ sanitatis est urinæ modum poculis respondere cœpisse, corpusque nutriri, ac sine febre, sine pravis coloribus esse. Ut in omni penè ventris fluxione, ita in hac quoque tum mali esse finis creditur, cum nullum amplius intus fit murmur, & extremam dejectionem aliquis secutus flatus est. Quicunque autem diu hoc vitio exercitus, animalcula quædam alvo reddit, multis torsionibus atque doloribus, is finitis his intumescit. Ex eodem morbo si lateris oritur dolor, & spirandi difficultas, metus est secuturam tabem esse. Sæpè etiam hic morbus corrupto cœlo in populum grassatur, nec raro longa invaletudine confectos tollit. Interdum etiam pulmonis vomicam, vel abdominis abscessum, vel pectoris aut renum suppurationem certo ægrotantis periculo secutus est.

Quæ cruenta alvi dejectio, cum ulcere intestinorum, cum dolore & torsione est, hanc Græci δυσεντερίαν, nos Torminum appellatione comprehendimus. Incipiente morbo primum biliosa est alvus, aut certè mucosam fundit intestinorum pituitam: inde subpinguis fit, modico cruore perfusa: post hæc strigmenta interioresve tunicæ intestinorum prodeunt excrementis cruentis ac purulentis mistæ: novissimè, ipsa deteritur, proditque cum purulenta intestinorum proluvie caro, quæ veram eorum complet substantiam. Inter hæc autem omnia, cruor paulatim, & brevibus intervallis per alvum manat, isque modò cum stercore aliquo, semper (nisi inferius vitium est) liquido, modò cum quibusdam, quæ proximè dixi, mucosis & purulentis, & carnosis corpusculis excernitur: multus in ano dolor, multaque ac frequens desidendi cupiditas est: cum utroque hoc exiguum quid exit, protinusque tormentum intenditur, ac rursus post paulum levatur: ipse æger quiete caret, & à somno interpellatur, dejectionibus & interdum febriculâ impeditus. Si tenuibus intestinis vera de-

Tormina, seu dysenteria.

teritur tunica, desperata utique ægri valetudo est: verùm si crassa tantum sic afficiuntur intestina, superesse spes vitæ potest. Sed certis quoque uti notis licet, ad loca, quibus morbus inhærescit, cognoscenda. Etiam si tenuia intestina afficiuntur, dolor altius circum umbilicum versatur: inter hunc plus intervalli & inter dejectionem ponitur: sanguis & quicquid intestini detruditur, exactius alvi excrementis miscetur: vehementius & crebrius delirium incidit: sitis urget, & febris: ipsum autem stercus crudum profluit, malè olens, loturæ carnium simile, biliosum, porraceum, varium non sine multa ventris torsione, & multa virium infirmitate, quæ animi quoque defectionem minetur. Atque cùm quidem in jejuno intestino vitium est, cruda magis apparet dejectio, cum sanguine nigriore excrementis undique misto, & cum bile abundè flava. Plus etiam hic sititur, & nauseatur: sed & cibi magis afficit fastidium, & interdum vomitus oritur; dolor autem superior umbilico est, isque malignam febrem movet: ipse æger vivido colore caret, & ad animi usque defectionem exsudat: quibus concurrentibus facile is

ipſe robore deſtituitur virium, ac perit: Cæterùm ubi craſſa inteſtina morbum ſuſtinent, (qui caſus tutior faciliorque ſuperiore eſt), ſtercus ſincerum, multum, denſum, cruentis reſperſum guttis, & cum flatu prodit, nonunquam etiam ſpumoſum: ſemper autem quædam hic pinguia miſcentur, ipſeque ſic jungitur cruor, ut his particulatim ſupernatet, non autem totus totis veluti immerſus temperetur, idemque ut primùm quis doluit, protinus ſequitur, prima propè alvo redditur. Quævis autem tormina longa & difficilia eſſe conſueverunt, ſub quibus ſi firmus etiamnum homo eſt, rectèque curatur, reddi priſtinæ valetudini poteſt: ſi verò invalidus aliquis eſt, ac vehementer morbo extenuatur, ipſumque inteſtinum profundo vetere que ulcere labefactatur, ſcire licet medicinam omnem inanem eſſe. Ubi hæc res incidit, dejectio graviſſimè olet, eaque cruda, leviſque eſt, & ſubnigri coloris: ſæpè etiam inter hæc plurimus ſanguis effunditur. Tormina, ſi ab atra bile eſſe cœperunt, mortifera ſunt, itemque ſi ſub his quædam quaſi carunculæ dejiciuntur: aut ſi poſt longum morbum, homine jam infirmo, ſubitò orta ſunt. Æquè

malum eſt, moleſtam ægro ſuppreſſionem dejectionis eſſe, à ſolutione non niſi pauciſſimo tempore malum levari, idque ipſum diutius incipere trahere. Non tuta quoque tormina ſunt, quæ cum febre adoriuntur, & cum vehementi dolore, variaque vel etiam crebra alvi dejectione, tum etiam cum jecinoris, præcordiorum, aut ventris ardore, quæque cibos intercipiunt, & multam ſitim, & cibi faſtidium inferunt. Par periculum eſt, ſi venter aſſiduè, & quieſcentibus & vigilibus profluit ſimiliterque noctu, & interdiu: ſi cibi amittitur cupiditas, creſcit bibendi deſiderium: ſi pro modo ſumptæ potionis æger non mejit: ſi extenuato jam corpore repentè nigra alvus fluxit: aut ſi morbum hunc jam veterem levitas inteſtinorum, aut hydrops excepit. Ferè ubi dejectiones alienis temporibus ſupprimuntur, abſceſſus juxta coſtas, aut in viſceribus, aut in articulis fit. Tormina, modò non nimis diu trahant, utilia lienoſis ſunt: ubi inveteraſcunt, nocent. Quum ſanguis per tormina intus retentus concrevit, venter flatibus impletur, extremaque corporis repentè inalgeſcunt, vis ægri, ſimulque pulſus collabuntur.

Proximus torminibus tenesmus est, Græci τεινεσμὸν appellant, qui illa sæpissimè & antecedere, & sequi solet. Frequens æquè atque in torminibus desidendi cupiditas, dolorque in ano est, inter quæ mucosum quid pituitaque plenum, & modicè cruentum exit: hinc, ubi ulcus directi intestini increvit, purulentum quoque editur. Hujusmodi dejectioni nonnunquam id interponitur excrementum, quod ex cibo probè coactum figuratumque est. Hic morbus, ubi prægnantibus accidit, elidere etiam partum potest. Idem tamen non difficillimè tollitur, neque unquam per se occidit, præcipuè si sine febre homo cibum non fastidit: verùm in autumnum ubi incidit, contagiosus esse magna ex parte solet, utique si tum quoque in infantia vertitur: qui casus, ut cæteris hominibus non tutus, sic pueris maximè lethalis est. Tenesmus interdum ubi vetus fit, in volvulum, aut in coli dolorem (siquidem pituita subest) transit. Si bilis in causa est, potius torminibus excipitur. Sæpè ex neglecto tenesmo ulcus relinqui solet sordidum ac purulentum, idque in fistulam verti, quæ ægerrimè remediis tollatur.

Tenesmus.

Morbus intestini tenuioris, quem Græci εἰλεόν, nos volvulum dicimus, sic noscitur. Dolor acutissimus, modò supra umbilici regionem, modò infra vertatur. Fitque ex alterutro loco inflammatio. Tumor autem quidam sic prominet, ut ægrotans intestinum convolutum ad chordæ similitudinem videatur: ventris itinera, quibus excrementa feruntur, sic impedita præclusaque sunt ut neque injectus clyster ascendat, neque cibus ore sumptus descendat, ipsaque alvus ne flatum quidem emittere ullum possit. Itaque sursum prorusis omnibus creber vomitus cietur tum bilis, tum pituitæ: hunc multa antecedit nausea & ructus inanis, & ventriculi humiditas. Spiritus etiam fit difficilis, & quicquid cibi vel potionis assumitur, tametsi id intrò descendit, paulò tamen post, quia transire inferius non potest, iterum vomitu redditur impurum, ac malè olens. Id ferè tum solum sine saburra per os fertur, cum superior gracilis intestini pars laborat. Ipsum autem quoque sequitur stercus, si paulo inferior morbus est. Idem incommodum sub utroque casu tum etiam accedit, cùm ad extrema ventum est, subindeque lumbrici

Volvulus.

evomuntur, urina difficulter redditur, maximè assiduus vomitus est, ipsa alvus ita clauditur, ut ne acûs quidem admittat acumen. Novissimè os, quique ructu effertur vapor, sed & totum corpus mali odoris est, acceditque singultus, & delirium: itemque nervorum distentio, & gelidus sudor, & extremorum frigus, & tremor cordis, & syncope, omnia certissimæ mortis nuncia. Hoc genus vitii omnium quæ intestinis insidiantur acutissimum est, & nisi resolvitur intra septimum diem, occidit. Idem pueris familiarius, senibus rarius ac perniciosius exitiale est. Frequens sub eo vomitus, & surditas mala sunt. Sperare salutem licet, si purgans medicamentum ore sumptum, alvum perrumpens dejectionis initium præbet: utique si reliqua quoque salutis concurrunt signa verisimilia. Minus etiam periculi esse solet, ubi dolor locum mutat, quàm ubi fixus is una in sede inhærescit.

Coli dolor. Non admodùm huic dissimile dolori tormentum in laxiore eo intestino est, quod Græci κῶλον appellant. Gravissimus cruciatus multaque inflatio incidit per totum abdomen in profundo, idque dextra magis parte, ubi affectum intesti-

num est: ipsum enim hinc incipit, & ad sinisteriorem partem illorum in modum zonæ procurrit. Itaque juxta renes etiam hic coli dolor, & circa dorsum versatur, itemque supra infraque umbilicum, magnam occupans ventris partem, modò dextram, modò sinistram, vagus omnino, & instabilis: utique si à flatibus esse morbus cœpit, qui flatus sæpè intus quodam veluti rugitu obmurmurant, arctèque conclusi, neque ore, neque alvo erumpunt. Non raro coli dolor uno in loco stabilis altè excruciat, eumque neque flatus, neque ructus lenit. Ipsum intestinum immanissimo doloris tormento affligitur, ut terebello etiam pertundi videatur, ac penè spiritum elidere. Inter hæc autem vomitus crebrò movetur, quo pituitosa, varia, porracea, & æruginosa vacuantur. Verùm hoc doloris genus tum potius incidere consuevit, cùm pituita subest crassa, ac maximè vitrea: utrisque generibus commune est, cibi cupiditatem, magisque dulcioris ac pinguis amitti: ventriculum assiduè, ac si pungeretur, dolere: multam sitim, multumque aquæ bibendæ desiderium esse, quod ipsum tamen potationibus non

quiescit: ructum item fieri, & interdum hunc jamjam eructaturum protinus cohibere: alvum etiam adeò impeditam esse, ut nihil infrà, ac ne flatum quidem emittere aliquem possit: tum si quid vel sponte, vel arte redditur, id siccum esse, aliàs more ovilli stercoris in globulos intortum, aliàs, ut bubulum, leve, flatibus plenum, atque aquæ supernatans: urinam denique nimii doloris occasione bilescere, & interdum consentientibus huic malo renibus retineri: ubi ad extrema ventum est, frigidos sudores fieri, crebrumque singultum, & delirium, & nervorum distensionem, & extremorum refrigerationem, & syncopen incidere. Ubi salus futura est, excrementa non nimiùm retineri: dolorem mutari, atque etiam intermittere, ipsum ægrum post redditum stercus, aut post emissos flatus, levari, & in quiete esse, semperque facilè durante morbo spirare, bonum est. Sæpè coli dolor in resolutionem nervorum, vel in morbum tum articularem, tum comitialem, vel in hydropem transit: interdum etiam in volvulum abit, idque intra septimum diem. Sed operæ pretium videatur inter hunc ipsum mor-

bum, & coli dolorem, notis quibusdam discernere. Omnia intestini gracilioris morbus atrociora, quàm coli habet. Utrinque alvus comprimitur, acutissimi dolores, & frequentes vomitiones fiunt. At ubi tenue intestinum morbum sustinet, quoniam id magis sentit, sæviorem quoque doloris sensum exhibet, & celerius occidit, ejusque rei causâ hic ipse morbus acutus est, prior esse longus potest. Adhæc sub volvulo dolor magis tum dextrâ, aut sinistrâ parte vagatur, magis ab umbilico superiùs tendit, magisque curatur per os sumptis medicamentis, quàm alvo injectis. Magis etiam subvertitur stomachus, & crebriores vomitiones fiunt, promptiusque delirium est, & frigidi sudores, & syncope, quàm ubi in colo vitium est. Jam verò multis etiam signis, & coli & renum inter sese consentiunt, dissentiuntque dolores: adeò ut, nisi arenula vel calculus exturbatur, sæpè renum cruciatus, specie colicorum, medicos etiam ignaros artis fallant. Ergo his differentiis uti licet. Nausea, & vomitus, & cibi fastidium magis urgent laborante colo, dolorque ferè ab dextra parte infernè incipit, & sursum ad sinistram ascendit.

Idem sæpè veluti circumire in omnem ventrem videtur, & plurima loca occupare, modò hîc, modò alibi violentior. Dolor autem renum eodem stabilis loco est, nisi quod interdum ad coxendicem, vel ad testiculum, qui è directo est, pervenit, ferèque alterutrum latus juxta renem occupat.

Idem, etsi perinde ut coli dolor, non æquè tam efficaciter ducta clysteribus alvo, & emissis flatibus remittitur: urina denique primum tenuis, pauca, & aquosa est, & interdum hæc tota supprimitur: interposito tempore uberior fertur, & crassa, & arenosa, & bullans, itaque hæc etiam urina significare genus morbi potest quale sit, quoniam dolor interdum etiam colicus, ex vitrea potissimum natus pituita, uno esse stabilis loco possit: ut autem emictis arenullis renum dolor conquiescit, ita coli quoque cessat tormentum, frigido humore per alvum excluso. Illud etiam addendum videatur, multis frequentem renum dolorem esse, coli non item. Præter hoc ipsum, quod proposuimus, colici doloris genus, quod verè proprium est, & crudæ causas pituitæ, aut flatum sequitur, aliud nonnunquam posse reperiri

reperiri fatemur, cujus acris materia, ipſaque effectrix ſit bilis. Tum febricula oritur, & vehementior ſitis & æſtus, & vigilia. Ipſe dolor non in variam regionem ventris divagatur, ſed unicam ferè occupat duntaxat, idemque ſemper dejectione intenditur: urina admodum bilioſa, atque acris eſt: noxius etiam eſt calidarum tum epularum, tum potionum uſus. Magis ſtabilis uno in loco dolor eſſe coli ſolet, ubi id inteſtinum inflammatione cingitur, eſtque hoc genus morbi atrociſſimum, ſoletque non raro in volvulum tranſire. Valida febris multo æſtu, ardoreque afficit, intus juxta morbum pulſatio eſt, oriturque ſitis, nauſea, ac vomitus, præcipuè bilioſus, ex quo tamen, nihil dolores levantur. Alvus nihil reddit, & ipſa interdum retinetur urina.

Coli inflammatio.

Obſervatum à doctis hominibus video, graviſſimis etiam doloribus urgeri peritonæum conſueſſe, vel certè has membranas, quæ abdomini ventriſque partibus obtenduntur. Hi dolores, etſi nullo jure ad coli tormentum pertinent, quoniam tamen æquè graves ſunt, ac penè ſimiles, neque etiam ſpatiis locorum multum diſſident, eos hîc

Peritonæi dolores.

quoque ponere rectè posse videor.

Sunt autem hi, ut gravissimi, sic admodum diuturni, neque uliis remediis, quæ coli debentur doloribus, mitescunt; sive datum medicamentum fuit, sive adhibitum fomentum, sive subtus injectus clyster. Ferè autem longas febres, & ea genera excipiunt morborum biliosorum, qui non facilè solvuntur. Sæpèque veluti quadam judicatione visi sunt continuas febres, & tertianas, & quartanas hi dolores finivisse: idque ita tamen, ut longo post tempore, qua die febris esse accessio solet, eâdem hi dolores quoque increscerent.

Lumbrici Lumbricorum, quos Græci communiter ἑλμινθας appellant, non una omnium forma est. Alii longi & teretes sunt. Alii breviores & ad speciem seminis cucurbitæ lati. Alii exigui sunt, tenues simulque teretes, ἀσκαρίδας Græcè dicunt. Communes hæc notæ sunt duorum priorum. Per somnum dentes strident, multaque saliva ex ore defluit, quam homo sæpius tum quoque devorare, quasi mandens aliquid, videtur: vigilanti sæpè pruriunt nares: & multa infesta sitis est, quæ poculis non sedatur: interdum venter distenditur cum mur-

mure, atque multa torsione, idemque non rarò, ac si hydrope affectus homo esset, inflatur: acceditque subinde lævitas intestinorum, oculorum suffusio, palor faciei, sudorque frigidus ac malè olens. Nonnunquam ipsa etiam incipit affici mens: verùm æger tum festucas non legit, ut in acutis accidit febribus, neque gravem dolorem capitis sentit. Ipsi subinde lumbrici modò per os, modò per alvum, & interdum naribus etiam redduntur, iidemque noctu esse molestiores, quàm de die solent. Per inediam autem maximè sursum repunt, tumque intestina, & præcordia, & stomachum morsionibus sollicitant, simulque animi subinde inferunt defectionem, vel præfocationem, vel tremorem, vel morbum comitialem, vel ipsam denique syncopen: quibus malis sæpè pueri oppressi, extinctique fuerunt. Præter hæc quæ proximè dixi vitia, etiam & coli dolorem, & caninam appetentiam, & boulimon, & cordis palpitationem à lumbricis fieri animadversum est. Ferè autem longis proprium est, ut in gracilibus intestinis gignantur, utque hæc morsibus per inediam impetant, & interdum in ipsum procurrant ventriculum, tum-

que dolorem moveant, & nauseam, & vomitum, & singultum, siccamque tussim, & tenuem brevibusque molestam intervallis. Iidem, cum fortè ad stomachum perveniunt, difficilem deglutitionem reddunt. Inter hæc autem alii per somnum edito clamore expergiscuntur, & exiliunt è cubili, iterumque protinus sopiuntur. Alii inter dormiendum linguam exerunt, aut dentibus strident, aut aliena loquuntur, simulque vario decubitu corpus jactant. Pueri etiam sic formant os, ut quasi eo tenere mammæ papillam, ac devorare aliquid videantur. Multis oculi sanguineo rubore imbuuntur, itemque malæ: verùm is rubor post paulò perit livore è novo victus.

Pulsus inæqualis est, obscurus, deficiens, & recurrens. Nonnullis venter corruptum cibum dejicit, & flatibus intumescit, reliquum corpus sine probabili causa extenuatur. Si febris incidit, ea sine ordine, ac certe lege increscit, ac ter quaterque die vel nocte temerè recurrit, non sine ingenti extremorum frigore. Minus in longis lumbricis periculi, quàm in latis est, solent que his etiam illi esse frequentiores: præcipuè verò pueros ab ipsa exercent infantia ad puberem usque

ætatem. Lati autem lumbrici, qui vel in cœco inteſtino, vel in coli cellulis naſcuntur, ut multa quoque habent, quæ eſſe familiaria longis dixi; ſic ſoli aſſiduis morſibus hominem fatigant, & ingentem, inſatiabilemque cibi cupiditatem inferunt: ut primùm enim aſſumptum alimentum eſt, id ipſi continenter depaſcunt, quo jam conſumpto, mordere inteſtina protinus incipiunt. Sæpè hi intus magna mirabilique inter ſe ſerie cohærent. Corpus autem quod occupant, macrum, imbecillum, atque inæquale reddunt. Porrò ubi tenues lumbrici, quos Aſcarides nominari dixi, intus verſantur, in ano ſcilicet, ac recto inteſtino, multus in his locis pruritus eſt, ex quibus interdum emergunt, & in femora, nareſque quoquoverſus prorepunt: ſæpius in dejecto ſtercore cernuntur, id quod adultis etiam hominibus non infrequens eſt. Inter hæc aſſidua oritur deſidendi cupiditas: homoque poſt redditam alvum rectius habet. Communiter autem omnis generis lumbrici pueros ſæpius exercent, utique ſi multa cruditate onerantur, vitioſiſque cibis longo ante tempore, ut caſeo, fructibuſque fugacibus uſi fuêre.

Nunc de eo ani vitio loquar, quo ve-

næ, quæ in eum explicantur, sanguinem sine modo fundunt, Græci αἱμοῤῥοΐδας nominaverunt. Tametsi æquè etiam præter naturam sit, sanguinem in hæc loca delatum pro consuetudine inde vacuari non posse. Itaque cœcam hanc esse hæmorrhoidem dixerunt, quæ intuentibus non patet, ac vehementem in ano dolorem, maximè ubi durum alvi excrementum exprimitur, movet. Is dolor interdum adeo gravis est, ut ani inde sequatur inflammatio: ubi verò aperta hæmorrhois est, sanguinem semper in conatu, maximèque post extremam alvum, interdum etiam ultrò fundit. Is sanguis seorsim primùm melancholicus, dein purus ac rutilus exit interdum, quia in vacuo recti intestini concrevit, formam grumi rubentis habet. Itaque ab eo quoque differt, quem vel mesenterium, vel jecur, vel loci superiores fudêre. A mesenterio enim non multus fertur, ab jecinore infirmo verus sanguis non defluit, sed dilutus, atque aquæ, qua carnem quis laverit animantis nuperrimè mactatæ, similis. A ruptis aut patefactis superiorum locorum venis sanguis manat picis specie retortidus, ac niger. Externa hæmorrhois ex ano conspicua utcunque prominet: quæ

Hemorrhoides.

verò intus occulitur, ea ſine omni ferè dolore, ſine tumore cruorem exprimit, iſque cruor ſimul cum ejectione exit, excremento alvi nequaquam miſtus. Hic fluor ſi nimius eſt, ingens periculum habet: tum vires hominis conſumuntur: vividus faciei color perit, gravitas in coxis,& multa in cruribus imbecillitas eſt: ipſe qui profunditur cruor, non jam amplius ater, atque craſſus, ſed purus ac rutilus eſt, neceſſarius naturæ theſaurus. Itaque ſi hoc vitium vetus eſſe cœpit, principium hydropis præbet. Nihilo leviora pericula fiunt,ubi in iis hæmorrhoides ſupprimuntur qui ſanguinis profluvio imbecilliores non fiunt, quique purgationis vice id, non morbi habent: ſcilicet inclinatâ in præcordia aut in viſcera materiâ, ſubiti graviſſimique caſus incidunt, maximèque aut aqua inter cutem aut tabes. Quare rectè etiam præcepiſſe Hippocratem video, ſic curandas hæmorrhoides eſſe, ut ex multis una maneat aperta. Cui maturè fluunt hæmorrhoides, hunc neque lateris aut pulmonis tentare inflammatio, neque ulcera exedentia, neque lepra, vel elephantia, neque vitiligo, ac neque melancholia aut quartana febris ſolet. His autem ferè morbis

rapitur quisquis fluentes hæmorrhoides intempestivè curatas habuit. Melancholicis, vel renum morbo fluctuantibus, vel insanientibus hæmorrhoides fluere cæpisse, bonum est. Tum his etiam nimium suppressis, commodum est, aut menstruum erumpere, aut sanguinem è naribus ferri.

Ani inflammatio. Anus etiam inflammatione cingitur, maximè si vel dura equitatio antecessit, vel cœca hæmorrhoides dolorem in eo nimium moverunt. Sub quo casu alvus propter ani tumorem difficillimè redditur, & interdum multis diebus retinetur: maximus dolor inest, qui ex compresso ano, & dejectionis nixu summè exasperatur. Ex eo malo febricula interdum oritur, utique si longo jam tempore nihil alvo redditur. Qui abscessus ab inflammatione gignitur, is sæpius in recti intestini cavum erumpit, tum ulcus fit, ex quo jam tum sordido pus fertur.

Fistula. Id ulcus propter loci naturam facile ac brevi in fistulam vertitur, quæ post difficillimè remediis cedit: verùm diutissimè dolore etiam sedato, manat, pusque fundit ante primam alvum, aut certè, si media id dejectione fertur, excrementis non mistum.

Novissimum id modò superesse videtur, ut notas proponam, quibus vulnera totius ejus itineris, quo cibus ab ore per anum fertur, observari possint. Ergo ictâ gulâ, neque epulæ, neque pocula transeunt, sed ut primùm sumi cœperunt, vomitione redduntur: accedit singultus, animi defectio, & interdum nervorum distensio. A percusso ventriculo, frequens bilis vomitus, atque singultus incidunt, quicquid cibi vel potionis sumitur, id protinus vomitur, pulsus elanguescit, tenues sudores extremis frigidis oriuntur, quos ipsa demum excipit mors. Communia vulnerati tum ventriculi, tum tenuis intestini indicia sunt, cibum, potionemque per vulnus ferri, & in vacuum labi abdominis spatium, inde ventrem, præcordiaque intumescere, & subinde bilem vomi. Cætera icta intestina, vel stercus, vel ejus exhibent odorem.

Vulneratio gulæ, ventriculi & intestinorum.

Observationes in vitiis mesenterii, jecinoris & lienis utiles.

NOn levis mesenterii vitiis debetur observatio. In hanc enim sedem facilè defluunt venarum superflua, indeque gravissimorum fiunt principia morborum,

Tumor mesenterii sine inflammatione

choleræ, melancholiæ, fluxionis alvi, torminum, mali habitus, atrophiæ, languoris, lentarum & errantium febrium, aliorumque difficilis notæ ægritudinum. Ubi hæc pars tumore citra inflammationem obsidetur, is ferè primum laxus est, ac mollis, inde prorsus spatio siccatus, indurescit. Idem quoniam (ut etiam ipsa pars) sine dolore est, tactu maximè pressuque exploratur: altè enim intus esse sepultus animadvertitur.

Itaque ipsa quoque urget, arctaque intestina, & causam tardioris alvi præbet. Non ita tumor musculorum abdominis, non venter adipis mole prominens se habet. Neutrum enim intestina, vel alvum sollicitat: adeps etiam manu apprehendi, & distingui ab abdominis musculis potest: hi ubi tumorem sustinent, primo contactu occurrunt, tumque semper, ubi premuntur & interdum non pressi dolent. Foras item horum prominet tumor non pressu, sed blando tactu perceptibilis, & figuram, qualis est recti in abdomine musculi, oblongam habet.

Inflammatio mesenterii.

Inflammatione etiam rapi mesenterium solet. Tum gravitas quidem intus, & nullus manifestus dolor i est: febris oritur levis, nullis molesta casibus graviori-

bus, ita ut ſub ea vitæ etiam obire munia homini liceat: incipiente morbo, ſanies per alvum rubra quædam fertur: orto abſceſſu, pus album defluit, ſæpiſſimè alvi permiſtum excrementis, interdum etiam ſine miſtione ſincerum magnâ copiâ dejicitur, utique ſi morbus versùs noviſſima vergit inteſtina. Certiſſimum eſt, id genus puris à ſolo ferri oportere meſenterio, quoniam ab aliis locis deſcendere ſine dolore, vel ſine miſtione, vel ſine febre vehementiori non poteſt.

Jecinoris intemperies.

Nunc jecinoris proponam vitia, quæ generis varii, & multæ eſſe obſervationis ſolent. Si id viſcus impenſius calet, ut inedia inimiciſſima eſt, ita tamen cibi amittitur cupiditas, maximèque carnis: frequens etiam ac multa ſitis eſt: ipſe homo toto corpore calet, præcipuè palmis, & plantis pedum: quæ partes etiam, ſi ad calorem ſiccitas acceſſit, inareſcunt: ſi humor, madent. Ferè autem contraria his contingunt, ſi jecur frigidiore, quod raró fit, intemperie labefactatur. Et quidem ſi materia etiam qualitatum intemperantiis (quod fit ubi hæ diutius immorantur) acceſſit, ſi jecur calore urgetur, bilis eſt, quæ ſubinde vomitu vel alvo extunditur, primùm tenuis ac pal-

lida, dein crassa, flava, ac fœtida. Inter hæc autem os amarescit, vehementior, & inappetentia, & sitis oritur.

Interdum & febris movetur, quæ ferè intermittens est tertiana, vel incerta, vel, si jecinoris quoque radicitus vitiata substantia est, lenta, per quam corpus interposito spatio sensim contabescit. Frigidi humoris notæ sunt, alvus nec frequens, nec multa, sine fœtore, sine multa coloratione: rara febris tertiana: corpus quidvis potius, quàm macrum, cæteraque alia contraria superioribus signis hic signa esse possunt.

Imbecillo jecinore multa observari possunt, in quibus color corporis maximeque faciei, & alvi dejectio facilè principem locum tenent.

Jecinoris imbecillitas.

Facies tristis quodam pallore, aut virore fœdatur: dejectio, si quidem parum jecur trahendo valet, liquida, ut cremor est, tametsi eo corpore nullum vitium ventriculus, vel mesenterium sustinent. Id enim si hic esset, vix ullum concoctionis rudimentum, quod dejicitur, haberet. Quod si jecur non retinet, jam tum varii, difficilesque incidere casus à profusione alvi possunt. Eoque vitio raptos, fluxusque factos, Græ-

cì propriè ἡπατικοὺς, nos jecinorosos appellamus. Dejectio primum similis est aquæ, qua nuper mactatæ animantis carnes ablutæ sunt, saniosa scilicet atque subcruenta. Interposito spatio, eadem variè mutatur, prout jecur variè intemperatum est. Quum enim id caloribus urgetur, fæculentus atque ex assatione crassus, ac melancholicus sanguis dejicitur, novissimèque ipsa etiam atra profluit bilis. Inter hæc totum corpus liquescit, febris oritur, & cibi fastidium, & sitis, estque pulsus celer, & urina biliosa. Cæterùm si sine calore infirmum jecur est, parumque ea occasione retinet, dejectio sequitur sanguinis limosi, ac veluti in grumos coacti, eademque neque assidua, neque multa est, diversis excrementorum ferè coloribus imbutis, certis tamen temporibus cumulatior est, ac semper haud multùm fœtens: ipsum diutius trahitur malum, ac sine febre incipit: quanquam interdum languida ea oritur, putrefacto in viscere sanguine. Porrò siccitas crassiorem & magis aridum humorem, qui effunditur, facit: humiditas magis tenuem, & dilutum. Facilè jecinorosi dejectio hæc, quâ cruenta redduntur, à torminibus distingui posse videtur: in his

Dejectio cruenta quæ jecineris vitio fit.

enim sanguis cum dolore, rosione, & strigmentis sensim, brevibusque intervallis paucus exprimitur. Contra autem jecinore malè retinente, cruenta feruntur sine dolore, sine ramentis, idque cumulatim, & majoribus intervallis, duorum scilicet & interdum trium etiam dierum. Si ruptâ intus venâ, aut adapertâ sanguis dejicitur, is ab inferioribus locis ferè purus fertur, parum nigrescens: à superioribus autem protinus ater, ac liquidæ pici simillimus, quo tamen tincta lintea rubent: ut hac nota is quoque facilè dissidere ab atra bile possit. Si mutilato membro grandiori, aut propter necessaria solitæque vacuationis compressionem ex alvo sanguis diffluit, is multâ copiâ purus subitò prorumpit, subitòque desinit, longissimis spatiis temporum recurrens. Qui autem ab ulcere jecinoris cruor manat, is perexiguus admodum est: sensimque descendit multo virulento, turbidoque pure imbutus. Leviculus etiam doloris tractus juxta jecinoris sentitur regionem, atque ejus ulceris quod illic inhærescit, aliquæ ante notæ fuerunt. Eodemque modo propriis nosci signis inflammatio jecinoris debet, quæ saniosam subcruentamque alvum fecit.

His animadversis omnibus, facilè constat, quæ discrimina inter dejectiones sanguinis jecinorarias & has quæ proximè sunt comprehensæ, haberi ponique oporteat. Cæterum per hanc jecinoris imbecillitatem, quæ modò proponitur, sæpè ultro sanguis vel è naribus, vel ex utero, vel per hæmorrhoidas, vel cum sputo effertur. Idem morbus, ubi spatium temporis accipit, aut in malum corporis habitum, aut in ipsum vertitur hydropem. Quòd si prius atra dejici bilis incipit, quàm hi morbi nascantur, scire licet ægri vitam in præcipite esse. Huc modò referenda quoque ea jecinoris videtur imbecillitas, qua tametsi id sat probè trahit, retinetque, at debiliter concoquit tamen & imperfectè sanguinem creat. Itaque sub eo vitio cruditates humorum oriuntur, dein pedes, & mox reliquum corpus intumescit. Est id genus noxæ his perfrequens, qui à morbo vel gravi, vel longo convalescunt, & quos hydrops, aut durus jecinoris aut lienis tumor, aut longa aurigo labefecerunt.

Nullum æquè viscus obstructionibus, ut jecur patet. Ea sic noscitur. Quo loco jecur est, in hunc gravitas (maximè cum quis protinus à cibo exercetur), *Jecinoris obstructio.*

& distensio incidit, cui ut obscurus quidam dolor, sic nullus tumor, nulla febris accedit. Sub eo vitio fœdus in vultu color est: spiritus interdum non facilè trahitur, utque si homo iter facit, altioremque superare locum contendit, urina tenuis, diluta & aquosa est: alvus, si sima pars jecinoris obstructionem sustinet, liquida est cremoris specie, & multa, interdum (ut quidam volunt) etiam subcruenta: eadem, si gibbum visceris laborat, compressa, siccaque est: si utrimque vitium est, alvus modò adstricta est, modò liquida. Multos hoc malum gravesque casus infert. Ferè enim qui morbus jecinoris causâ incidit, sive inflammatio sit, sive durus sine dolore tumor, sive hydrops, sive febris, sive atrophia, vel alvi fluxiones, ita fieri prægressis visceris hujus obstructionibus videtur.

Jecinoris durus sine sensu tumor. Inveterascente jecinoris obstructione, interdum durus insensibilisque in eo gigni tumor solet, quem Græci σκίῤῥον dixerunt. Is tumor visceris situ & figurâ circumscriptus tangenti renititur semper (nisi si durius premitur) doloris omnis expers. Facilius autem sentiri, si quis in dextrum latus decubuit, potest, quàm si idem sit supinus; tum enim tumor

non nisi pressu deprehenditur. Magis etiam is sese prodit, si nondum principium hydropis esse cœpit, simulque gracile atque expers adipis abdomen est. Semper autem commodior dextra parte decubitus, quàm sinistra est: vultus obscurum, fœdumque colorem habet: spiritus difficulter trahitur: languet appetentia; sumptis epulis homo gravatur, detractis rectius habet: ubi jam vetus fit malum, maxillæ quodammodo laxantur; urina non æquè largiter, ut ante, profluit, tandemque totus venter, crura, pedesque intumescunt, pectus atque humeri extenuantur. Itaque tum (quoniam initio parum occursum fuit) hydrops nasci incipit, qui ut primùm jam accesserit, nulla ægrum medicina periculo subtrahit. Æquè horrendum est, duro jecinoris tumori auriginem initia præbuisse, aut vicissim hanc ex illo esse cœpisse. Tum enim id hydrops sequitur genus, quod ἀσκίτην Græci appellare suo loco dicemus. Quum frigidus autem humor jecinori impactus longo temporis spatio durum tumorem fecit, is ferè nullo vitæ incommodo diu immoratur: aut certè si in hydropis speciem aliquam vertitur: primùm in vitium mali habitus,

dein in leucophlegmatiam, quam sic Græci vocant, transit.

Jecinoris inflammatio. Quum jecur inflammatione tentatur, febris fit ardens & acuta, dextro præcordio tumor inest, cui dolor jungitur, qui ad nothas ejus lateris costas pervenit. Itaque levis quoque tussis, & crebra, & sicca oritur, spirandique difficultas: accedit ingens sitis, cibique fastidium: tum lingua scabrosa redditur, & lentore oneratur, primùm flavo, dein nigricante: quin etiam frequens movetur singultus, & nausea, & vomitus siccetæ bilis, tum vitellinæ, tum æruginosæ, & sub vehementi morbo, ipsius etiam atræ. Idem humor ita subinde violenter per alvum erumpit, ut grave ejus profluvium, aut tormina concitet: urina crassa est, rubicunda, ac turbida: totum corpus sæpè auriginis colore imbuitur. Quidam urgente accessione desipiunt, simulque acerrimum mejunt. Si gibbum visceris afficitur, tumor evidens, qui injecta manu, & interdum visu deprehendatur, dextro hyppochondrio, ubi jecur situm est, inhærescit: mox etiam frequentior tussis, majorque oritur spirandi difficultas: ipse perstringit non solùm nothas costas dolor, verum etiam ad jugulum

usque, & ad ejusdem partis humerum pervenit. Interdum manus quoque dextra torquetur: adhæc gravitas in affecto loco major est: parum urinæ mejitur, atque, cùm grandior est tumor, etiam nihil: rarior, minorque incidit singultus: tota corporis cutis novo colore imbuitur. Molestius in dextrum latus decumbitur, premitur etenim tum pars infirma, magisque dolet. Porrò ubi in cava parte visceris magis consistit inflammatio, minor quidem gravitas subest, ac fastidium cibi, sitis, nausea, vomitusque biliosus vehementius urgent: ipseque homo singultu penè strangulatur. Tum lingua etiam nigrior est, promptiorque biliosa dejectio & summi corporis refrigeratio, & syncope. Magis etiam aliquis, si in sinistram partem decubuit, urgetur. Quæ hîc inhærescit inflammatio, securior est eâ, quæ gibbum jecinoris occupat: hæc sudationibus aut fusis urinis, aut manante è naribus sanguine tollitur: illa sudoribus quoque, sed & cita alvo, aut vomitu conquiescit. Hactenus ea signa posuimus, quæ vehementiori debentur jecinoris inflammationi. Verùm hæc tamen (quod nos frequenter usu medendi observavimus) adeò in-

terdum levis, parvaque est, ut dolor, gravitas, totusque morbus magna potius respiratione deprehendi, quàm tactu debeat. Omnia sub hoc casu mitiora sunt, ipsumque vitium multis sæpè mensibus trahitur. In quavis jecinoris inflammatione, si crudo etiamnum morbo & viribus infirmis, alvi oritur profluvium, malum est. Inimica etiam corporis liquatio præcipuè, si vel raucitas, vel multa simul tussis accedunt. Mortiferum est spumantem sanguinem exscreari, vel sputum statim subputridum, vel sincerè biliosum esse. Haud raro morbus, ubi non solvitur, suppurat, oriturque abscessus prorsus exitialis. Is ubi jam fieri incipit, febres increscunt & dolores, nihilque ferè de loco affecto defluit: decubitus in omnem partem corporis molestus est, ipse æger sæpè sine ordine, sine certa causa inhorrescit, moxque majoribus caloribus urgetur. Facto pure, dolores quidem, ardoresque minuuntur: at homo longè fit imbecillior, id quod pulsu frequenti, parvo ac languido, crebraque animi defectione cognoscitur. Hæc defectio, ubi rupto abscessu pus effluit, increbrescit, & penè in syncopen transit, ex quo casu servatus vix unquam

quisquam fuit. Quòd si vita tum quoque manet, pus modò per alvum, modò per urinas defluit, & interdum vomitione quoque redditur. Non sæpè etiam exeso viscere in abdominis excidit cavum spatium, fitque exitialis hydrops, quo venter manifestè intumescit, & inguina, pubesque gravitatem multam habent. Ulcus autem si jecinore relinquitur, nunquam sanescit, hominemque spatio extenuatum consumit: tum alvus putrida est, & saniosa, & nonnunquam subcruenta, ac si ex cadavere esset facta colliquatio: ipsa quoque urina sanie perfusa est, maximè si in gibbo jecinoris vitium fuit.

Jecur quoque corruptionem totâ pati substantiâ, ut pulmo, solet, unde homo spatio contabescit. Is morbus sensim oritur, sensimque crescit: quare per initia hominem lecto non afficit, sed obire etiam munia vitæ sinit, tumque febris esse nulla deprehenditur, quæ tandem tamen crescente admodum malo lenta oritur, qualem primo libro proposuimus. Non ingens sitis, non tumor in hypochondrio est: summum vini meraci optimique desiderium, maximum carnis, & præcipuè calentis fastidium afficit: totus ho-

mo languet, tum animo, tum corpore, sæpè anima deficit, idquè ubi tandem violentius fit, sudor frigidus erumpit, sub quo æger perit.

Tumor lienis. Lien sæpius quàm jecur tumore, tum laxo, tum duro oneratur. Creber ac difficilis spiritus est, maximè currentibus, vel intentè laborantibus, vel in dextrum cubantibus latus. Ferè manet appetententia, sed malè cibus concoquitur, unde fluctuatio gignitur, & multa oris saliva, rugitus etiam in sinistro hypocondrio auditur, & flatus suprà infrave plurimus editur. Interdum morbi materia ita corrumpitur, malignaque fit, ut totum quoque impetat corpus, idque vel ictero, vel malo habitu turpe reddat. Sub eo malo habitu os malè olet, gingivæ exeduntur, & à dentibus discedunt: loca sub inferiori palpebra tument: sanguis aliqua parte, præcipuè è naribus funditur: dum intus epulæ concoquuntur, acidum quid evomitur, tametsi vomitus in eo morbo semper difficilis est: alvus sæpissimè esse adstricta solet: venter sinistra parte intenditur, aliquis etiam vesperi cruribus est tumor: vultus pravo obscuroque colore fœdatur: per quietem turbulenta, & aliena fiunt insomnia. Jam si neque san-

guis uſpiam erumpit, neque os fœtet, ulcera in tibiis fiunt, quæ aut omninò non ſaneſcunt, aut ægerrimè cicatrice teguntur. Et quidem ſi durus lienis ſine ſenſu tumor eſt, quem Græci σκιῤῥὸν appellant, is aliàs ipſius viſceris obſidet corpus, ſitu, & partis figura circumſcriptus, aliàs totum undique ſiniſtrum occupat hypochondrium. Idem longiore tempore, quàm is qui laxus eſt, contrahitur, duritiem, omniaque graviora & majora habet. Nihil æquè ſignificare lienis, aut jecinoris vitia, atque color hominis poteſt, adeò ut ex eo quidam ſolo non exploratis tactu viſceribus, morbum deprehendant. Tumor autem lienis iis inſidiari ſolet, quibus crebrò inciſâ venâ ſanguis profunditur, & quibus vagæ & incertæ febres, maximèque peſtilentiales fuêre. Solet autem is plus habere ſpatii, & minus periculorum, quàm ſi jecinori inhæreſceret. Sub eodem vitio ſi pedes intumeſcunt, in proximo hydrops eſt. Periculoſum eſt ſæpè tentatam medicinam non profuiſſe: urina etiam tuta non eſt, quæ diu tenuis & aquoſa fertur: tormina non longa in eodem morbo utilia ſunt, ſæpèque malum ex toto finiunt: verùm ubi hæc invete-

raverunt, nocent: & quidem tum si eadem hæc vel in levitatem inversa sunt intestinorum, vel in hydropem, nulla succurrere medicina potest. Quilibet lienis tumor curationem per initia difficillimam habet; at si is trahere incipit, nunquam, aut ægerrimè tollitur. Decrescente liene, salutiferum est urinam, amisso aquoso colore, ad sanguineum vergere cœpisse, aut crassam, fæculentam, multamque ferri. Quo magis grandescit lien, eò impensius corpus emacrescit, corrupti intus humoris argumentum. Varii eventus esse tumidi lienis solent: aliis enim per intervalla modò grandescit, modò minuitur: aliis assiduè magnus manet neque ulla curatione extenuatur, atque hi majore in periculo versantur, hydropi magis opportuni: non paucos etiam videre memini, cum duro liene vitam omnem nullo incommodo exegisse.

Lienis inflammatio. Inflammato (quod rarò fit) liene, durus tumor, ac pulsans, dolorque sinistrum obsidet hypochondrium, cum assidua vehementique febre. Ingens etiam æstus atque sitis, linguaque subnigro lentore oneratur, cibi amittitur cupiditas, spiritus fit difficilis, ac velut imperfectus, qualis esse per iram ejulantibus pueris

pueris solet. Si abscessus sit, itemque ulcus, iisdem propè notis hîc deprehendi, quibus in jecinore potest.

Proximum est de atra bile dicere; quem morbum miror (tam frequens cùm sit) non nisi ab uno, & altero nostrorum hominum agitatum litteris esse. Sinistrum hypocondrium neque tumet, neque distenditur, opprimiturve, nec unquam, nisi forte obscurè, dolet, verùm præcordia æstuant, præcipuè vino aut calidioribus epulis assumptis. Siquidem hæc non faciè concoquuntur, fitque plurimus tum ructus, tum flatus. Arteriæ in præcordiis supraque umbilicum vehementer moventur, ipsaque oritur ingens, crebraque cordis palpitatio, quam animi subinde excipit defectio, quo tempore pulsus etiam protinus mutatur. Inter hæc quibusdam incipit aliena esse mens, vanaque tristitia, ac metu concuti: Longus hic morbus est, sæpèque victus errore revertit. *Atra bilis.*

Nunc de communibus vitiis loquar, quæ tum jecinoris fieri occasione, tum lienis possunt. Incipiam ab Aurigine, quam Græci ἰκτερὸν dicunt. Sub eo morbo bilis vel flava, vel atra in summum corpus effusa, suo id colore inficit. Hic *Aurigo.*

color maximè in oculorum albo, & circum tempora cernitur. Ubi flava bile morbus oritur, fit capitis dolor, & sitis, venæque sub lingua plenæ tument; ingens corporis, maximè cum id movetur, segnities, ac mentis hebetudo est: aliquis etiam pruritus tota cute vagatur: ipsum tamen vix sudat corpus. Semper autem, quacumque de causa natus morbus est, accedit membrorum laxitas: & ubi vehementius homo movetur, spirandi difficultas; multo autem interposito tempore, totum corpus cum pallore quodam inalbescit; febris aut nulla aut admodum lenta inhæret: urina turbida, crassa, & crocea est: alvus, si quidem bilis intus cumulata morbi causam dedit, penitus biliosa est: si verò quæ ad bilis folliculum pertinent itinera obstruuntur, dejectiones albicant, nulla amari humoris in alvum illapsa parte: descenditque paucum stercus, & subviscosum, idque paulatim: & crebro ad desidendum progestu: tum quoque urina adeò rubra, crassaque est, ut propè nigrescat; sensus etiam gravitatis aliquis, at nullus evidens tumor dextra præcordiorum parte percipitur. Porrò icterus, si lienis sequitur affectum, obscuriore primùm colore cor-

pus inficit, dein sublivido & subnigro: tum ferè sinistro hypocondrio gravitas inest, & subdurus interdum tumor: tristis est animus, atque alienis cogitationibus præpeditus: corpus minus grave, quàm in superiore vitio est: dejectio atque urina, modò pro natura sese habent, modò subnigra sunt: sæpius tamen alvus comprimitur. Hoc genus icteri superiore gravius est, & magis in vetustatem cadit. In eo ipso hæmorrhoides fluere cœpisse, bonum est. Nunquam lien flavum icterum fecit, jecur sæpè nigrum, tametsi hic iste non æquè per omnia niger est, ut is qui propter affectum lienem gignitur. Undecunque autem is esse morbus cœpit, periculum hydropis minatur, si urina prorsus alba, aut certè multum diluta diu fertur. Idem hydrops iis etiam insidiatur, quibus gravis aurigo, longaque fuit. Etenim spatio niger quoque lapillus in bilis concrescit folliculo, quem casum nunquam ferè non hydrops sequitur. Perniciosissimum est durum fieri jecur, aut ex hoc prius duro natam auriginem fuisse. Ea enim res extra omnem opem humanæ medelæ est. Periculum etiam habet orta inflatio, maximèque si ea curationibus non

ſolvitur. Tutum quoque non eſt nimiam vigiliam eſſe, itemque penitus amiſſam cibi cupiditatem, aut linguam reſolutam, ſic ut vix formare æger ſermonem poſſit ſuum: metumque auget, delirium ſi his intervenerit: Grave etiam eſt poſt natam auriginem, febrem ſequi, utique ſi dextra præcordia dura manſerunt. Præter hanc auriginis ſpeciem, quam veram eſſe perhibemus ac ſimplicem, alia atque alia eſt, quæ ſimplex non eſt, quæque multò rarius incidit. Siquidem ubi jecur inflammatione tentatur, corpus interdum præ ſanguinis incendio undique torrefacta bile ſuffunditur: ſub quo caſu præter dextri hypocondrii gravitatem, tenſionem, & dolorem, vehemens ardenſque febris oritur: & accedit biliofa tum urina, tum dejectio: cæteraque ſigna ſequuntur, quæ jecinori inflammato jungi ſuo loco demonſtravimus. Aliud quoque auriginis genus fit per febrium biliofarum judicationes, cùm flavus humor vi naturæ in ſummum corpus extruditur, ſuumque cuti imprimit colorem. Subitò hæc aurigo naſcitur, & ſi non alieno tempore fit, febrem abſolvit. Tempeſtivè eam fieri Hippocrates ſcripſit, die ſeptimo,

aut nono, aut undecimo, aut decimo quarto, modò tamen mollia præcordia ſint: ante ſeptimum febris diem ſi oritur, periculum oſtendit.

Grave imprimis malum & obſervatione non pauca dignum, aqua inter cutem eſt, Græci ὕδερον vocant. Tria ejus numerantur genera. At primum quidem eſt, cum toto eo ſpatio quod inter peritonæum & inteſtina vacuum eſt, multa aqua coit, unde totum abdomen diſtenditur. Græci id ἀσκίτην appellant. Secundum eſt, cùm hæc loca quæ dixi plurimus intus flatus onerat, quod vitium τυμπανίτης Græcè dicitur. Noviſſimum genus aquæ ſubter cutem eſt, quod Græci λευκοφλεγματίαν nominant. Corpus molli tumore grandeſcit, maximèque tibiæ ac pedes, cùm aliàs tum veſperrimè & poſt exercitationem, aut quum diu declives hæ partes fuerunt. Is tumor ſi premitur, foſſulam quæ tardè rurſus impletur, habet, impreſſi digiti veſtigium: idemque ſæpè tumor & ad femora, & ad ſcrotum pervenit, quique veſperi ingens in pedibus erat, mane omnem penè molem depoſuit. Venter ad contactum craſſus eſt, nihilo tamen ferè plus tumoris huic, quam cæteris par-

Hydrops

λευκοφλεγματία.

tibus insit. Corpus siquidem æquabiliter molle, laxum, ac pallidum est, idemque enerve, ac languidem minimis laboribus frangitur. Ipse trahitur acervatim spiritus, maximèque sumptis epulis, febris item lenta continenter afficit: pulsus undosus est, & parvus, & creber, & inæqualis: dejectio cruda, & non sæpè suberuenta est: urinæ albæ, tenues, aquosæ. Hoc genus hydropis ferè diuturnas febres excipit, vitiosumque ventriculi habitum, & nimium compressos nimiumve fluentes tum menses, tum hæmorrhoides; adhæc spiritus longam difficultatem, & immodicam vigiliam. Idem pueris sæpius quàm adultis insidiatur, solaque magnitudine à pituitosa differt cachexia, quod in illo plus, in hac minus tumoris insit. Ferè autem fit ut qui sic laborant, modò rectius sese, modò pejus eodem etiam die habeant. Morbo autem incipiente, si alvus sponte profluit, principium secundæ valetudinis facit.

Ἀσκίτης Proximum est notas, quibus Ascites deprehendatur, proponere. Venter, totumque abdomen cum quodam gravitatis sensu intumescit, & quum impellitur, sonum collectæ permotæque intus aquæ

præbet, qualis ab utre non omnino aquæ pleno redditur. Hic humor totus modò intrà ſpatium abdominis includitur, modò pars ejus aliqua in ſcrotum, & in femora, & in pedes delabitur, maximeque poſt corporis exercitationem. Sæpè etiam & ad pectoris penetrat ſpatium, intra ipſum etiam uterum, utique cùm jam magnus morbus, & vetus eſſe cœpit. Ubi premitur tumor, ſpiritus fit difficilis: Ferè autem ſemper vehemens adeſt ſitis: pulſus parvus, frequens, ſubductus, atque tenſus eſt: urina perpauca mejitur, eaque ferè craſſa & rubicunda eſt, utique ſi ab jecinore ortum primò malum fuit: totum autem corpus demto ventre, extenuatur, ac veluti liqueſcit: ſubinde etiam febricula, corruptâ intus aquâ, naſcitur. Hic iſte hydrops ferè duras vetereſque meſenterii, jecinoris, lienis, vel uteri excipit tumores itemque ardentiſſimas febres, & ex viſcerum noxa contractam, diuque immoratam auriginem. Idem infrequentior pueris eſt, quàm adultioribus, ferèque eos etiam adoritur, qui propter viſcerum ruptam vel exeſam venam, crebrò ſanguinem vel vomitu, vel alvo reddunt.

Supereſt modò noviſſimum hydropis genus quod à flatibus oritur, & ob id

τυμπανίας τυμπανίας Græcis appellatur. Venter, etsi minus quàm in Ascite habeat molis, ita tamen tenditur vehementer, ut digito percussus tanquam tympanum sonet: idem parum fluctuat, sed leve murmur ac quendam veluti rugitum exhibet: frequens ructus desiderium est, eoque edito levari aliquantulum homo videtur: pedes non usque adeò ut in cæteris generibus hydropis tument: reliquum corpus extenuatur. Sæpè hoc malum ventriculi & coli inflationibus, itemque longis febribus successit. Illud rectè ab Hyppocrate animadversum video quibus tortiones, & circa umbilicum, circaque lumbos dolores sunt, qui neque medicamentis, neque ullo alio modo solvuntur, iis in hoc ipsum genus sicci hydropis ista consuesse firmari. Ascites atque tympanias sic à Leucophlegmatia differunt. In hac totum corpus laxa mole æqualiter crescit, venterque nihilo plus hujus, quàm cæteræ partes habent. At in illis prioribus solus venter attollitur, estque aliquis pedibus tumor, sed reliquum corpus emacrescit. Pulsus sub Leucophlegmatia undosus est, mollis, & latior. In Ascite parvus, creber, subdurus, ac tensus. In Tympania longior, celerior, creber, non imbecil-

lus, ſubdurus, ac tenſus. Illa ferè omni hydropi communia ſunt. Ubi is nondum quidem eſt, ſed ut fiat metuitur, ſolitas naturæ vacuationes præter modum compreſſas eſſe potiſſimum hæmorrhoides atque menſes, aut contrà aliquid ex his ipſis æquo plus vel diutius ferri; adhæc vel durum in jecinore atque liene tumorem, vel auriginem, inteſtinorumve levitatem inveteraſcere, neque idoneis tolli remediis potuiſſe; præterea diu malos ſuccos, malumve corporis habitum fuiſſe, (illud Græci κακοχυμίαν hoc καχεξίαν dicunt.) Sed & inter hæc vel teſticulos interdum intumeſcere, appetentiamve modò ingentem, modò nullam eſſe. Ubi verò morbus invaſit, inferiora corporis à ventre ad pedes uſque tumorem exhibere, ſpirandique eſſe difficultatem, & colorem hominis vitiari ex virore ſcilicet albicantem: ad hæc cibi incidere faſtidium, itemque ſitim, ac ſiccam tuſſim, tametſi prior illa magis peculiaris ſit aſciti, & tuſſis arida Tympaniæ. Æquè communia ſunt ſemper in hoc morbo jecur affici, & humoris nimiam abundantiam eſſe, ob quam ne ulcera quidem in corpore facilè ſaneſcunt. Hydrops ſæpè per ſe incipit, ſæ-

pè alteri vetuſto morbo, potiſſimum quartanæ, ſupervenit. Ferè autem eum aquâ repletum iri timor eſt, cum ſanguis ubertim ſuprà infrave erupit, itemque febris acceſſit: ex quo caſu vix quiſquam evadit. Tutius laborant hi, quibus magni modò fiunt tumores, modò rurſus occuluntur. Verùm decipit ea ſæpè res ægrotos, penitùſque facit, ut curationes negligant medicorum, ac pereant, fiduciâ ſecundæ valetudinis falſi. Securior cenſetur hydrops, qui lienis, quam is qui jecinoris ſecutus tumorem eſt. Securiſſimus, qui nullo antecedente morbo cœpit: utique ſi firma viſcera ſunt: ſi ſpiritus facilè trahitur: nulla aut tuſſis, aut ſitis, aut linguæ ariditas eſt, præcipuè à ſomno, quo tempore incidere illa maximè ſolent: adhæc ſi nullum cibi faſtidium, eoque ſumpto, nulla homini moleſtia eſt, ſi venter mollis eſt vel extenuatur: ſi is ipſe accepto medicamento, movetur: aut ſi excrementum fundit molle ac figuratum: ſi urina, mutatione potionum, aut epotis medicamentis, ipſa protinus demutatur: ſi homo expers doloris, & caloris, & laſſitudinis eſt, morbumque facilè ſuſtinet. Qui omnia hæc habet, is tutò laborat. Bo-

num autem est tumores in extremis tantum partibus esse, optimum est nusquam esse. Cita quoque alvus quæ levat morbum utilis est: quæ gravat, prorsus inutilis, atque perniciosa est. At verò summum periculum significatur, si is morbus calidum siccumque corpus, ac simile jecur occupat: si ex acuto morbo cœpit: si durum jecinoris aut lienis secutus tumorem est, sic enim nunquam, aut certè vix unquam sanescit. Metus autem augetur, ubi in eodem morbo sicca tussis oritur, aut fluxio sanguinis, alteriusve qui hominem non levat humoris, maximè si spiritus manet difficilis, & ipsa vertitur in tormina dejectio. Tum enim ægrum proximus ferè tertius dies tollit. Tutum quoque non est comitiales affectiones accedere, malè olere spiritum, itemve sputum, aut sudorem, aut universum denique corpus, ad hæc ubi febris quoque accessit, urinam modicam atque turbatam esse, aut ubi aqua jam medium corpus implevit, sanguinem sursum, deorsumve aliqua parte prorupisse. Præterea sublatum morbum sæpius, & brevibus intervallis revertisse, multòque magis idoneis agitatum remediis remittere non potuisse, stabilemque

& inconcussum corpori inhærescere. Ad extrema ventum est, ubi sub infirmis viribus incipit profluere alvus simulque ingens spirandi difficultas urget: ubi prava ulcera, grandiaque in ore, gingivis, tibiis, aut alia denique corporis parte oriuntur, ubi veluti concretus sanguis ab alvo dejicitur: ubi urina diversis matulæ regionibus diversos colores exhibet, sicut infernè rubra sit, superne livida, aut contrà. Cita quoque mors occupat, cùm quis secatur, aut uritur, aqua ex ventre simul semelque omnis effusa est.

Vulneratio jecinoris & lienis. Jecinoris atque lienis vulnus, si summa tantum parte acceptum est, hæc infert. Ad spinam præcordia reducuntur: sanguis vomitione, atque dejectione redditur: in latus dolor pungens incidit, qui in nonnullis ad jugulum etiam pervenit: inter hæc sæpè anima deficit, oriturque febris atque alvi profluvium. Si æger primis diebus non moritur, spatio consumitur, egensque nutritionis contabescit. At verò quum altius intra viscera mucro descendit, sanguis, quâ parte præcordium vulnus illatum est, copiosè profluit, sequiturque bilis vomitus: ipse æger lubens, ac quadam voluptate in ventrem cubat. Hinc

animi oritur defectio, quæ sæpè gravis recurrens, orto frigido sudore occidit.

Observationes in vitiis renum, & vesicæ utiles.

Renum inflammatio.

RENes, ubi affecti sunt, diu malè habent, præcipuèque in senioribus. Eorum inflammatio, quæ tamen admodum infrequens est, his sese signis prodit. Assiduè febris tenet, & sine certo ordine ea modò increscere, modò minui videtur: dolor gravis ac pulsans cum vehementi ardore, paulò nothis costis altior, in dorso versatur, ejusque tractus inde ad jecur usque, si dexter ren laborat, pervenit: deorsum verò ad vesicam, ad naturalia, ad pectinem, & ad femora pervenit, magisque si vitium in rene sinistro est. Hic ipse dolor sternutamento, atque tussi intenditur. Idemque alias continenter hominem fatigat, alias intervalla, quibus mitescit, habet. Adeo vero in quibusdam effrenatus est ut animi occupentur defectione, & fusis sudoribus labefiant: Inter hæc ingens est cibi fastidium, itemque nausea, & stomachi dolor, & crebra bilis vomitio: venter arctissimè comprimitur, ex quo

is etiam inflatur, & rursus sursum per os assiduè extundit: urinæ reddendæ difficultas, at assidua cupiditas est, eaque frequenter quodam cum ardore promanat, primùm tenuis, & aquosa, id qua nihil subsidet, hinc magis rubra tandem autem crassa, & mucosa. Sæpissimè autem extremæ partes, maximèque pedes refrigescunt, propinquo cruri stupor inest, ac vix erigi homo potest, vel pedibus incedere. Facilior etiam ægris in latus infirmum decubitus est, facilior supinis, quàm pronis. Id profectò genus morbi concoctione proba maturuisse, jamque penitus sanatum esse finitis doloribus cognoscitur, & urina multa crassaque, in qua quid subsidet, bonum est vimque finiendi morbi habet. At verò periculum nuntiatur, si frequens bilis vomitus est, longèque magis delirium terret, si simul etiam extrema inalgescunt. Certa mors est, quum ren præ nimio tumore disrumpitur. Jam autem ubi inflammatio adhibitis remediis non cessit, dolorque in loco pulsans & gravitas manent, febrisque non minuitur, imò potius increscit, sed & crebrum simul mejendi desiderium magnaque difficultas est: scire licet suppurationem intus

fieri, quæ ubi jam consummata est, manet quidem gravitas in rene, at dolor mitescit, minorque redditur febris. Ubi erupturus abscessus est homo inhorrescit, sequitur vehementior & febris & dolor. Ut primum is erupit, protinus hæc ista conquiescunt: tum urina crassa, turbida, subcruenta, & multa profluit: cum quasi pus album, læve, æquale, & odoris non mali fertur, certam bonæ valetudinis spem facit.

At si ad intestina quoque divertit, aut alioqui cum urina redditum malè olet, lividumque est & inæqualiter mucosum; scire licet malum esse, ex eoque gravem intus exulcerationem significari. Ferè tum quoque carunculæ quædam per exiguæ ex putri renum substantia quasi capilli cum urina efferuntur. Jam autem non sæpè, curata perperam inflammatione, elapsis maturationis temporibus febris omnis dolorque cessant, durus autem tumor cum multa loci gravitate relinquitur. Cujus rei peti indicium inde debet, quòd sinè resolutione materiæ, sine suppuratione dolores conquieverant, & quòd diu urina aquosa, & pauca fertur, quodque coxa & quæ his sunt partes inferiores, stupent, im-

potentes fiunt, atque emacrescunt. Is profectò casus extra spem omnem medelæ est. Itaque interposito spatio, in hydropem vertitur, & occidit.

Renum calculus. Tormentum à calculo renibus illatum sic innotescit. Acerbissimus atque more infixi aculei pungens dolor in renem incumbit, eaque sede stabilis inhærescit, nisi quod interdum per ilia versus coxendicem, vel ad testem proximum excurrit. Nullus foris tumor est: spina ægrè flectitur; crus quod è directo est affecti renis, aliis stringitur, aliis quasi obtorpescit: frequens est ructus, & ingens cibi fastidium: sub maximis doloribus vomitus fit, primum pituitæ, mox bilis flavæ, ac tandem etiam æruginosæ, post quæ dolores mitescunt: alvus astringitur, eademque, quia renem fece vel flatibus premit, dolorem auget: quod si fortè ea solvitur, cum spiritu excrementum subbiliosum reddit. Cum quis aut in ægram decumbit partem, aut cibo vacuus est, dolores leniuntur, cum in contrariam cubat, aut cùm sumptæ epulæ descendere jam intestina incipiunt, omnino exaugentur.

Urina, veniente accessione, pauca, tenuis, & diluta est, moxque cadente

tormento, tota subinde cohibetur: at excusso è meatu urinario (quem οὐρητῆρα Græcè dicunt) lapide, urina copiosa, crassaque profluit, in qua resident arenulæ multæ & subinde grandiores, & inæquales calculi, aut horum confractæ partes. Eadem interdum bullat, & malè olet, quodamque sensu ardoris crebram mictionem facit: non rarò etiam quasi sanguinem trahit, maximè si labor aut equitatio durior antecessere. Qui huic morbo obnoxii sunt, his multo tempore urina ferè crassa, subrubra, cum densa, tenacique spuma redditur; quæ aliàs sedimentum habet rubrum, subviscosum, arenosumque, aliàs turbida permanet, quæ si panno percolatur, in eo similem propositi sedimenti sordem deponit. Hujusmodi urina sæpè multis annis nullo vitæ incommodo fertur, sine renum dolore, sine ulla alia calculi nota: verùm tandem subitò præter omnem opinionem acutissimus dolor in renem incidit, simulque alvus astringitur, & crus quod è directo est, stupet. Is dolor ex intervallis sat longis sæpius redit, idque interdum sine calculi excretione, tumque urina crassa, ac turbida est, propterque prægressam duram fortè equita-

tionem, interdum cruenta. Scilicet sola sanguinis mictio sæpè renis calculum patefecit: qui neque dolore, neque ullo alio indicio significabatur: adeò ut ne subesse quidem putaretur. Quum autem renis dolorem calculi sequitur excretio, is ubi in caput impegit ductus urinarii, penitus efficit ut urinæ mejantur tenues, paucæ, subaquosæ, & haud raro etiam totæ cohibeantur: ubi verò vel remeat hinc in cavum renis calculus, aut certè ubi foras in vesicam excutitur, protinus ea redditur urina, quam modò proposui: ut rectè dixisse Hippocratem existimem: repentino renum dolore, cum mistionis defectu, calculorum, aut crassarum urinarum excretionem portendi. Non rarò calculus adeò grandis est, ut è renum substantia, in qua gignitur, pelli in cavum non possit. Itaque id temporis vix ullus dolor inest, sed urina fertur crassa, turbida, subrubra, qualem decripsi. Et quidem si validus labor aut dura inciderit equitatio,non solùm hujusmodi urina redditur, sed etiam verè cruenta,in qua quod subsidet,quasi sanguis est in grumum concretus. Ubi propulsus in vacuum renis calculus est, is, si grandis est, deorsum latus meatum obstruit urinarium, ipsamque

adeò intercipit urinam, vel certè reddi paucam facit, eamque ſolito tenuiorem & ſubaquoſam: ſimulque acutiſſimum dolorem movet: ubi minor eſt quàm ut multùm impingere in iter urinæ, cùm in hoc deſcendit, poſſit, itemque ubi grandis eſt, & in cavo renum contentus, hucque recens è ſubſtantia truſus, nondum ad urinæ meatum impegit, urina fertur craſſa, turbida, rubra, aut ſublivida, obſcura. Porrò leves calculi, & rotundi non æquè difficulter, ut oblongi & aſperi excluduntur. Non omnibus autem eadem magnitudo, vel forma, vel aſperitudo eſt. Quibus vetuſti jam renum dolores ſunt, quoniam urinæ itinera magis patent, hi grandioribus calculis potius torquentur, mediocribus non item. Quibus novum id vitium eſt, aut certè rari ejus dolores fuêre, hi minimo etiam calculo cruciantur. Omnibus autem renum calculis ferè color ſubruber eſt: quanquam purulenti renes albos etiam calculos elidunt, ſed & aliàs nigros & pallidos fuiſſe ejectos conſtat. Quo urina ſub hoc morbo magis aquæ ſimilis eſt, & quo diutius ſic fertur, minuſque ſedimenti habet, eo duriores in rene calculos, & magis confirmatos, magiſque rebelles eſſe

ſciendum eſt. Tametſi urina vix unquam clara ab his mejitur, qui gravioribus renum doloribus ſunt opportuni. Idem tormentum frequens eſt pinguioribus corporibus, itemque ſenioribus, vix unquam autem pueris accidit, rarò adultam ætatem provectis. Infrequens etiam eſt iis qui ſæpius vomunt, & alvum non impeditam habent. Ut omnia renum vitia in ſene difficillimam curationem accipiunt: ſic hoc ipſum quod proponitur planè nullam. Idem omnium eſt maximè hæreditarium, adeò ut vix unquam calculi effugiat tormentum, quiſquis parentum occaſione huic expoſitus morbo à naturæ ortu fuit.

Cùm aliis de cauſis, tùm maximè propter calculum exulcerari renes ſolent, id quod his notis oſtenditur: Urina craſſa, turbidaque eſt, & per labores plus coloris habet, in hac ſedimentum per quietem fit craſſiuſculum, tumque reliqua urina ferè inclareſcit. Si recens ulcus, ſimplexque eſt, cruor cum urina fertur: ſi cavum ac ſordidum eſt, craſſior urina fit, & alba & fœtida, verèque purulenta, lacti non admodum diſſimilis: in hac autem ipſum ſubſidet pus: *ubi altius ulcus inſedit & ſine modo ſordidum in fiſtu-*

lam abit, in hac ipsa quam proximè dixi urina crassamentum quoddam subsidet viscidum, & cohærens, narium muco, aut ovi candido persimile. Inter hæc ipse sæpè ren ita pereditur, ut pus, membrana ejus ambiente tanquam marsupio, multique item calculi obvolvantur.

Hinc etiam in venas pus delatum malum efficit corporis habitum, qualis antecedere Leucophlegmatiam consuevit. Interdum etiam inter peritonæi fluctuat membranas: non sæpè etiam eo ipso tota ventris lumborumque regio impletur, & subinde vomitu, vel alvo sincerum redditur. Jam verò per omnem penè morbi percursum urina modo non ægrè mejitur, modo guttatim destillat, assiduèque ad mingendum quodam irritamento invitat: dolor lumbos exercet cum aliquo gravitatis sensu. In hoc autem vitio si post mictionem puris, sanguinis mejitur, indicium gravis erosionis præbet. Ulcus renum & vesicæ, ubi longa (quod ferè fit) vetustate occupatur, nunquam sanescit.

Cruenta à renibus mictio.

Est etiam animadversio in mictione sanguinis è renibus profecti necessaria. Semper is universa urina sic temperatur, ut hâc quasi dilutus esse putetur sanguis,

idemque protinus ſubſidet rubicundus, liquidus, ac minimè concretus. Quod quidem veſicæ cauſâ dico, à cujus muſculo qui cruor dimanans, & in cavum veſicæ lapſus inde emejitur urinæ non æqualiter miſcetur, idemque, ubi ſubſedit, in grumum mutatur: ſi calculus in cauſa cruentæ mictionis eſt, (id quod ferè ſemper, niſi caſus aut ictus intervenit, incidit) notas attendere oportet ei vitio peculiares. Tametſi ſæpè cruenta mictio calculum ſola detexit, ſine renum dolore, aliove ejus morbi indicio. Si rupta intus vena eſt, ſanguis ubertim & ſubito, inopinanterque profluit: ſive caſus violentus anteceſſit, ſive ictus aliquis eſt, ſive grave onus levavit, ſive ex alto cecidit, aut quid hujuſmodi perpeſſus injuriarum eſt. Rarior omnino ea ſanguinis eſt mictio, quæ à renum pendet imbecillitate, vel quæ venarum in iis ad apertionem ſequitur, vel jecinoris vim infirmam, vel conſuetæ inanitionis defectum, vel vitam ſummi otii compotem, vel membri alicujus amputationem. Non rarò cruor ab eroſis exulceratiſque renibus deſtillat, tumque paulatim is & cum pure aliquo miſtus exit, idque diutius durat. Itaque cùm à rupto

renum abſceſſu is etiam cum pure deſcendit, propterea ab ulcere renum non reddi intelligitur, quod ejus miƈtio non diu trahat, ſed ferè intra tertium diem ceſſet. Sanguinem ſæpius minxiſſe cum febre, & dolore malum eſſe, Hippocrati placuit: tum autem præſagire licet futuram puris miƈtionem, eodemque tempore febres dimiſſuras. At raro cruorem cum urina ferri, idque ſine dolore: ſine febre, non uſquequaque eſſe periculoſum, idem Autor judicavit: quod per laſſitudines ferè incidit, quæ inde protinus ſolvuntur.

Urinæ fluor, qui græcis διαβήτης appellatur, tum ſubeſſe dicitur, cum potio non multo poſtquam ſumpta eſt, nihil ferè demutata, immodicè ſub aquæ ſpecie cruda mejitur. Ingens ſitis continuo afficit, quæ potatione ſedari nulla poteſt: quod bibitur ſæpè id majore copia mejendo redditur, quàm quâ ſumtum fuit. Itaque totum etiam corpus eo modo conſumitur, ac veluti liqueſcit: quanquam nonnullis lumbi, & coxæ, & teſtes, maximèque pedes, leviter intumeſcunt, viſceribus etiam aliquis ineſſe æſtus videtur. Id genus mali ubi incidit, diuturnum eſt, à renibus pendet, *Urinæ fluor.*

Cùm recens eſt, curari interdum poteſt, cùm in vetuſtatem incidit, nunquam poteſt, ſed corpus liquefacit, atque marcore conſumit. Idem vitium rariſſimum eſſe volunt. Nobis per omnem vitam non niſi ſemel apud Nervios, quum illic Medicinæ artem exerceremus, obſervatum fuit.

Renum vulneratio. Vulneratis renibus dolor ad inguina, & ad teſticulos deſcendit, & urinæ difficultas eſt, eaque cruenta redditur; interdum etiam cruor fertur.

Tabes dorſalis. Priuſquam veſicæ attingam vitia, tabem hoc loco dorſalem proponam. grave genus morbi, quod noſtri homines non animadverterunt, ipſe luculenter memoriæ prodidit Hippocrates: nos inter curationes ægrotum non ſemel obſervavimus. In caput vehemens & acutus incidit dolor, ex eoque nonnullis supernè deſcendere veluti formicæ videntur. Dolent etiam collum, & lumbi, eorumque muſculi, & crurum articuli, ſic ut inflecti interdum non poſſint: alvus pigra atque impedita nihil reddit & urina difficulter mejitur: quum autem vel alvus, vel urina redditur, profluit genitale ſemen multum ac liquidum, idemque fit per ſomnum, ſive utitur aliquis

fœ-

fœminæ consuetudine, sive caret: semen etiam in utero non manet: per vehementes itineris labores, maximeque si altior locus superandus est, corpus summè labefactatur, spiritus fit difficilis, caputque grave est, & aures sonant. Qui sic laborat, febre caret, & quanquam nullo urgetur cibi fastidio, ejus tamen nullum fructum sentit, penitusque consumitur: idem incipiente morbo quietiùs sese atque rectiùs habet. Quo autem magis is ipse morbus inveterascit, eò magis omnia homo dolet: & crura velut ab aqua inter cutem intumescunt: nonnullis ulcera à lumbis emergunt, quorum alia sanescunt, alia rursus enascuntur: tandem orta gravi suffusione, homo penitus occœcatur. Exercet hic morbus præcipuè cùm recentes sponsos, tum alios qui nimium Veneri indulserunt. Illud quoque à nonnullis observatum est, intermittere aliquando hoc vitium, & denuò redire consuesse: quod per septennia fieri quidam medicus, quem hoc affectùm occœcatumque morbo novi, tum in sese ipso, tum in plerisque aliis animadvertit.

Grave imprimis tormentum calculi vesicæ est quod & diu trahit, & quibusdam intervallis sæpius recurrit. Ubi *Vesicæ calculus.*

id autem incubuit, gravitatis ingens ſenſus (ſi grandior calculus ſubeſt) magiſque ad motum corporis, vel quædam quaſi titillatio circa pubem & perinæum verſatur: urina cum mictionis aſſidua cupiditate difficulter redditur, fitque quoddam veluti ſtillicidium, ſic ut vix poſſe cohiberi urina videatur: quæ tamen, ut primum cœpit perrumpere, mox tota intercipitur, inciditque hoc modo interciſa mictio. Inter hæc dolor toto colis meatu verſatur: ſæpèque is ſola in glande eſt, poſt extremam mictionem graviſſimus. Id temporis alvus dejici velle videtur: promptius in nonnullis, ſi recti ſunt, quàm ſi ſupini cubant, urina exprimitur, utique ſi grandior intus calculus hæret: alii inclinati emingunt, colemque contrectando atque extendendo remedium doloris quærunt. Fœminæ extrema pudenda manibus crebrò ſcabunt, & admoto ad veſicæ cervicem digito, calculum ſubinde ſentiunt. Multi etiam mediis doloribus pedes inter ſe iteratis vicibus implicant. Si urina prodit, ea alba, craſſa, & turbida redditur, cui ſedimentum ineſt purulentum, vel mucoſum. Interdum etiam ſanguis, aut quid cruentum concretum trahitur. Hoc

genus morbi sæpius pueris accidit quàm adultis: sæpius viris quàm fœminis. Calculus vesicæ magis albicat, itemque grandior, & durior est eo quem renes extruderunt. Minor facilius in vesicæ impingit cervicem, urinamque pertinacius retinet, quam is qui major est: hic enim, vel pro corporis positu, vel intromisso instrumento, inde non difficillimè depellitur.

Non leve periculum in quovis calculo vertitur: immensis enim fractus doloribus, & propter obstrictum iter suppressâ nimium urinâ extingui homo potest. Haud raro animadversum est, à vesicæ calculo data vel tenesmi, vel procidentis infimi intestini principia fuisse. Multos constat esse repertos, qui sine dolore calculum diutissimè intus foverunt.

Vesicæ inflammatio

Nullus æquè metuendus casus incidere in vesicam potest, ut inflammatio, quæ non in hujus partis, (ut fortè aliquis existimet) substantia: sed potius in cervicis desigitur musculo. Febris acuta cum multo æstu movetur, infra perinæum suprà pecten atque pubes latè dolent: interdum his locis rubor, ardor, atque distensio accedunt, quæ omnia à pube ad ipsum usque perveniunt umbili-

cum: frequens desidendi cupiditas summaque difficultas est: urina ægerrimè excluditur, sæpè tota diutius cohibetur maximèque cubante ægro: interdum guttatim maximo conatu destillat: His accedunt vigiliæ, delirium, vomitus biliosus, & extremorum frigus. Perrara est vesicæ inflammatio, pueris magis familiaris, à calculi scilicet tormento illatis injuriis. Metum minuit urina purulenta, cui sedimentum album ac leve sit. Si dolores in hoc morbo non solvuntur, neque vesica mollescit, periculum est ægrum primis circuitibus moriturum. Nulla etiam evadendi spes est, ubi febris acuta diu immoratur, simulque urina & alvi dejectio prorsus retinentur: aut ubi urina ullam exhibet notam concoctionis, unàque dolores magis in dies ingravescunt. Interquæ sæpè ultrò lethalis oritur gangræna, ex qua vix unquam quisquam evasit. Ubi suppurare malum incipit, (quod certè grave est) omnia fiunt atrociora. Quod si ante erumpere id, quam pereat æger contingit, dolores cæteraque mitescunt omnia, ipsaque ubertim urina cum pure fertur. Visus est hic abscessus viam sibi per perinæum patefecisse, qua parte urina elapsa per anum omnis ferebatur.

Cum multis de causis, tum maximè propter vehementes in excludendo calculo nixus, cruor è vesica ferri consuevit: is urinam non totam undique persundit, & quum per quietem subsedit, concrevisse in grumum cernitur: ejus subinde cruoris pars aliqua sine urinæ mictione elabitur. Ferè autem sub eo vitio urina paulatim veluti stillicidio quodam exprimitur, eademque dolorem exiens movet, ac veluti colis radicem adurit. Cæterùm gravissima quæque incidere, sanguine intra vesicam concreto, solent: nam crebro anima deficit, ipsaque fit exigua spiratio, & pulsus obscurus, parvus, & frequens: oritur etiam multa nausea, animi anxietas, & frigidus sudor. Hinc totus homo fit imbecillus, & pallet, & extremis partibus refrigescit. Ut plurimùm autem aliquis antè incubuit in vesicam violentus casus, quem aliquandiu sanguinis secuta mictio est, subitoque sine certa causa desiit. Tum verò subinde rigor incidit, cæteraque pretinus post hunc sequuntur signa, quæ modo proposuimus. Tardius cruenta mictio, vesicæ affectu nata, curatur, quam quæ à superioribus locis profecta est. *Cruenta à vesica mictio.*

Vesica exulcerata.

Comprehensis vesicæ malis, haud rarò ejus succedit ulceratio: major quidem atque gravior in cervicis musculo, post abscessus ruptionem ab inflammatione relicti: levior autem in vesicæ corpore, quam forte exulcerationem, vel acrior urina, vel offendens calculus fecit.

Si ex abscessu ulcus mansit, id cavum est ac sordidum, unde aliàs sanies, aliàs multum fœtidi puris cum urina crassa fertur, in qua id ipsum per quietem subsidet. Jam verò si interior vesicæ pellicula leviter abraditur, crassa quoque urina est, quæ exiguum modò puris, modò cruoris trahit: & cùm paulò altius ulcus insedit, pelliculas, & furfuracea quædam ducit. Hæ pelliculæ magis crassæ, albæ, magnæque sunt, si ulcus in altiore vesica est: si juxta urinæ ductum atque fistulam, minus albæ, magisque tenues, & parvæ redduntur. Ingens in proposito casu mingendi cupiditas est, sic ut teneri urina vix possit, tumque gravis dolor pubem & perinæum exercet, maximèque hic novissimam sequitur emictionem. Idem etiam dolor, ubi quis sese erigit, augetur. Quod si serpens sit ulcus atque depascens, aliquis etiam subinde cruor cum sanie, pureque

fœtido in urina cernitur. Sæpissimè quoque ulcere admodum sordido, maximè, si à Venereo seminis profluvio id natum fuit, quædam veluti filamenta in urina versantur, primùm tenuia, mox ita crassa, ut spissam quoque urinam faciant: tandem crassus & viscidus veluti mucus, quale candidum ovi est, subsidet. Quæ proximè dixi filamenta, longo post tempore, quanquam ulcus curatum est, cum urina feruntur.

Inter renum & vesicæ ulcera sic distinguitur. Renibus ita affectis, non æquè difficulter urina redditur, & quod ex his deteritur, rubet, seu tenues trahuntur carunculæ, seu filamenta capillis similia: minor etiam incidit dolor, sæpiusque cruor, & majore copiâ mejitur, magisque toti urinæ permistus est. At verò exulceratâ vesicâ, major fit urinæ tum cupiditas, tum difficultas. Quidquid desedit, album est, (nisi id tamen à renibus huc descendit) & dolores magis urgent: minus sanguinis minusque urinæ misti fertur. Cæterum si is urinæ meatus quem οὐρητῆρα Græcis appellari dixi, exulceratur, urina subcrassa est, particeps modi cruoris, vel certè puris, quod capillorum specie natat in urina. Æquè

etiam sub hoc casu pelliculæ, ac quædam quasi furfuracea redduntur: sed dolor inter renem, & pubem versatur. Ulcera renum, aliorumque itinerum promptiùs, quàm vesicæ sanescunt. In senibus nullam penitus hæc ipsa curationem habent: in aliis ætatibus difficillimam.

Urinæ retentio.

Varia fieri noxa in reddenda urina solet. Ea enim aut paulatim destillat, aut summa difficultate redditur, aut denique prorsus cohibetur. Primum Græci στραγγουρίαν, alterum δυσουρίαν, postremum ἰσχουρίαν nominaverunt. Priora duo leniora esse possunt. Tertium gravissimum, ac si diutius immoratur, mortiferum est. Ubi superioribus inhærescit urinæ ductibus obstructio, in lumbis doloris est aliquis vel gravitatis sensus, notæve affectorum renum antecesserunt: vesica inanis nihil vel dolet, vel tumet, neque quicquam urinæ adhibito instrumento reddit, quare ne ullum quidem mictionis urget desiderium. Contrà hoc ipsum maximum est, cum vesicæ obstructæ cervix urinam impedivit, tumque pubes tota intumescit atque dolet, multumque urinæ intromisso ferro prorumpit. Ad suppressam urinam

si tenesmus accedit, intra septimum diem occidit, nisi febris intervenerit, quæ liquefactione iter urinæ expediat. Cæterùm in eo malo, quod δυσουρίαν vocari dixi, urina difficulter magnoque dolore redditur, idque interdum affatim, interdum paulatim. Stillicidium autem esse urinæ dicitur, cum ea guttatim semper conatu quodam, at dolore aliàs nullo, aliàs vehementi, exprimitur. Id vitium si dolore caret, retentioni urinæ finitimum est, sin minus, difficultati. Si urinæ stillicidio volvulus accesserit, primis diebus septem hominem tollit, nisi febris quoque interventu fluere ubertim urina cœperit. Omnino autem id malum senibus diuturnum est, junioribus brevius, neutris (nisi quid accedit) lethale. Quod si id à sanguinis grumo qui intus impegit, oritur, horrendum esse gravissimis casibus solet; nam nativus homini color perit, pulsus fit parvus & frequens & languidus, idemque totus subinde concidit: accedit rigor, febricula, nausea, defectio animi, frigidi sudores, & id genus alia, quæ concreto intra vesicam sanguine fieri diximus. Porrò nonnunquam invitis urina sine acrimoniæ & doloris sensu pro

Urinæ difficultas.

Urinæ stillicidium.

Urinæ incontinentia.

fluit, quod vitium in senibus curari non potest. Idem, si per febres incidit acutas, viribus infirmis, pestiferum est.

Vesicæ vulneratio.

Ubi vesicæ illatum vulnus est, dolent inguina, quæque juxta pubem sunt loca intenduntur. Ex vulnere urina fertur, aut certè pro urina sanguis mejitur. Accedit vomitio bilis, singultus, delirium, & horum sequax comes mors.

Observationes in vitiis naturalium utiles.

Profluvium seminis.

SEmper tædiorum, sæpè etiam plenum periculorum vitium, humani seminis profluvium est, γονόρρειαν Græci vocant. Semen præter voluntatem præterque modum, sine pudendi tentigine, sine Venere aut nocturnis imaginibus elabitur, idque adeò interdum diu & impensè fit, ut interposito spatio, hominem consumat. Paulatim enim corpus labescit, cùmque in dies aliis id locis omnibus, tum maximè circa lumbos emacrescit. Ipsum verò quod ita fertur semen, crudum, aquosum, liquidum, tenue, nec prorsus album est. Maximè autem id vitii eos adoriri solet, qui puberem ætatem Venereis libidinibus

corrupêre. Idem nostro sæculo contagiosum esse cœpit dignissimum scortatoribus flagellum; à quo recta ad morbum Venereum via est. Sub eo casu virus quoddam album aut subcitrinum per colem noctu atque interdiu latenter sine sensu elabitur: id interposito spatio admodum fit putre, atque acre, ideoque ipsum etiam intus exulcerat penem. Id verò jam factum esse, dolor ostendit, qui colem, cum is erigitur, sic afficit, ut veluti fune substringi videatur. Idem dolor per mictionem, maximè cum ea fieri vel incipit, vel desinit, sese prodit, sic ut vel difficultas subesse urinæ, vel calculus putetur. Is morbus tum viris accidit, tum fœminis: sed in his frequentius est, ægriusque quàm in illis tollitur. In eo autem, cum uterino convenit fluore, quòd humor assiduè promanat: verum dissidet contra, quòd multo hic sit crassior, quodque vix unquam desit ulcus ab acri virulentoque natum excremento: adhæc quòd fusis menstruis, hæc ista fluxio non desinat, cuum uteri fluor in ipsis menstruis, & paulò post cessare sit solitus.

Quod sis colis inferioris ulcus diu trahere consuevit; interdum ita fit cavum,

maximèque per Venereum seminis profluvium, ut foras etiam ad ipsam usque penetret, emergatque cutem. Si id ulcus negligitur, non rarò carnosum tuberculum urinæ ductui innascitur, itemque ex aggestis sordibus quidam veluti callus verrucæ similis: tum urina, vel retinetur, vel non pleno impetu fertur, ipseque homo sic ad omnem corporis positum urgetur: compresso pene, itemque intromisso instrumento tuberculum deprehenditur.

Σατυρίασις, καὶ πριαπισμός.

Est etiam in cole vitium, quo is continenter erigitur cum lasciva quadam palpitatione, multaque opinione libidinis, σατυρίασιν Græci nominaverunt. Est & ejus penè generis aliud, quod πριαπισμὸν vocant: in eo arrectum assiduè pudendum, sine Veneris desiderio, præter naturam increscit, quodam quasi tetano distentum. Rarò id malum incidit, quo tolli etiam hominem posse nonnullis placere video.

Ramex.

Proximum est scroti vitia proponere, in quibus inflammatio est, & sine hac durus tumor, maximèque ramex, quem Græci κήλην, nostri etiam Herniam vocant. Ejus multæ formæ, multæque esse causæ possunt. Quum rumpitur aut

etiam relaxatur ea tunica, quæ diducere ab inferioribus partibus inteſtina debuit, Græciſque περιτόναιος appellata eſt, protinus devolvitur aut omentum, aut inteſtinum, ac ſenſim ab inguine (niſi in eo tamen immoratur, vitiumque τῆς βουβωνοκήλης gignit) in ſcroti dimittitur ſinum. Commune eſt evidentem in ſcroto, vel in inguine tumorem, eumque non permanentem eſſe, ſed curſu, labore, ſatietate, & retento ſpiritu creſcere: iterumque reſupino homine, vel ſponte, vel per lenem digitorum impulſum, eo quod intus eſt remeante, perire. Si id quod deſcendit omentum eſt, ægerrimè intrò revertit, ſive idem fuerit, ſive varius corporis poſitus, atque figura: ubi verò remeat, id penitus ſine murmure fit. Idem hic tumor ſi tangitur, inæqualis eſt, & mollis, & lubricus. Græci id genus ἐπιπλοκήλην, nos Ramicem omenti nuncupamus. Quod ſi inteſtinum illapſum ſcroto eſt (quod vitium ἐντεροκήλην, id eſt Herniam inteſtinorum appellant,) tumor ſine dolore, ſine inflammatione, modò minuitur, modò creſcit, idemque, quieſcente homine aut etiam vigili, ſed tamen diutius reſupino, interdum ex toto perit: verùm clamore,

ſatietate, violentoque corporis motu, propterve grave tollendum pondus nixu creſcit, frigore omni contrahitur, calore laxatur. Id temporis rotundum eſt ſcrotum & tactu læve. Quod intus eſt ubi premitur, lubricum eſt, & modò ſponte, modò ſi leniter digito impellitur, quodam veluti rugitu ac flatulento murmure recurrit. Ubi grave id vitium ſit, inteſtinum accepto ſtercore vaſtius tumet, ſic ut retrò compelli non poſſit; ex quo caſu gravis oritur volvulus, qui tollere etiam hominem ſolet. Inter quæ dolores magni & ſcroto, & inguinibus & abdomini accidunt. Incipit ſubinde affici ſtomachus, ſequiturque bilis vomitus, primum rufæ, dein viridis, ac interdum ipſius etiam atræ. Cæterùm, ſit ne ex ruptione ejus quam dixi membranæ Ramex ortus, an verò ex laxatione, certis internoſci notis poteſt. Nam ſi inteſtinum ab initio protinus, atque univerſum devolvitur, prægreſſâ ſolâ violentâ cauſâ, tumorque prægrandis eſt, ſi compreſſum inteſtinum multo rugitu ſurſum recurrit, iterumque recto corpore protinus, vel tuſſi, vel retento ſpiritu delabitur, ſcire licet factam ruptionem eſſe. At laxationis hæ notæ ſunt.

Longiore temporis tractu intestinum paulatim magis magisque quamlibet ob causam descendit, tumor æquabilior & magis esse in profundo deprehenditur, neque aliquo murmure id quod descendit recurrit, neque ita facilè, ubi erectus homo est, elabitur. Quin etiam ramex ex laxatione, vix unquam extra inguina procedit: ex ruptione autem, propè semper in ipsum promovetur scrotum. Ramex ex ruptione per initia, primis fortè septem diebus, non difficillimè tollitur, maximèque in pueris: ubi inveteravit, vix unquam curari, nisi manu, potest. Quod tamen auxilium anceps, & plenum periculorum est. Porrò scire licet, interdum simul, & omentum & intestinum posse descendere, quod vitium Græci ἐπιπλοέντεροκήλην, id est, Ramicem omenti, atque intestini vocaverunt. Jam verò sine peritonæi offensa aliqua, scroto accidere alia genera ramicis solent. Nam interdum aquosus humor intus collectus, interdum caro increscens, nec raò varicosus tumor causam morbi hujus dedit. Cum aqua subest (quod vitium Græcis ὑδροκήλη, nobis aquosus ramex dicitur) tumor, quantum in se

est, dolore omni caret, & firmus in intento scroto inhærescit, fame quidem, aut febriculâ, aut etiam de die, (maximeque si puer), is utcumque extenuatur, at nunquam ex toto tollitur. Idem tactui cedit, si paucior intus humor est: verùm ubi is multùm crevit, æquè ut uter repletus, & strictus digito renititur, & opposito lumine, ut cornu, pellucet. Quòd si in utraque parte scroti, hæc ipsa quæ proponimus, cernuntur, constat utique duplicem ibi ramicem aquosum esse. Ubi diutius retenta intùs aqua vehementer computruit, ipsum etiam subinde corrumpit testiculum. Insidiatur autem magis hoc genus ramicis iis corporibus, quorum succi non boni sunt (Græci hæc κακόχυμα nominaverunt) & his etiam multò magis, quæ in hydropem inclinant. Quare extracto per ferri usum humore facilè novus denuo ingeneratur, nisi toti quoque corpori adhibita curatio est. Ad hanc ramicis aquosi speciem non alienum sit, hunc quoque referre, qui ex flatibus ortus, nimia distensione gravem dolorem movet. Flatulentum appellari eum à quibusdam video. Raro quidem, sed aliquando tamen

dura caro intra testium tunicas increscit, idque vitium Græcè σαρκοκήλη, id est carnosus ramex dicitur: cujus tumor etiam perpetuus, ut in superiore est, sed pondere gravior, itemque durior, obscurior, coloris ubique ejusdem, neque pulsatus resonat, idemque longiore spatio temporis paulatim increvit. Superest modò ramex varicosus, qui Græcè κιρσοκήλη dicitur, durus, & ad modum virgarum oblongus tumor, quem scire licet ægerrimè tolli remediis posse.

Testiculi inflammatio. Inflammatione etiam affici nonnunquam testiculus solet: tumque acutus dolor, rubor, calor, atque durus tumor subest, eaque omnia magis sese foris produnt, si inflammatio in scrotum effunditur: obscuriora autem sunt, magisque tangendo, quàm intuendo explorantur, si vitium solum occupans testem in profundo occulitur. Prout autem gravis est inflammatio, febris etiam modò est aliqua, modò nulla. Post malè curatum morbum, durus sæpè manet tumor sine dolore, sine calore, atque rubore, qui tumor nunquam ferè auferri ex toto potest.

Uteri inflammatio. Proximum est ad uteri morbos transire, qui & varii esse, & pleni tædio pe-

riculisque solent. Gravissimum ejus malum inflammatio est, ea quidem quæ totum uterum, non autem solam (quod sæpius fit) ejus cervicem occupat. Vehemens dolor atque pulsans locum urget: isque, si anteriora magis afficiuntur, ad pubem pervenit, & urinæ difficultatem aliquam, vel stillicidium parit: si posteriora magis inflammantur, alvus cohibetur, & dolor lumbos fatigat. Jam si in latere plus vitii est, protinus inguen intenditur, cruraque gravia difficulter moventur. Semper autem acuta febris inest, & multus capitis dolor, magisque anteriore ejus parte, & circa radices oculorum. Dolent quoque cum distensione atque gravitate imus venter, pubes, coxæ vicinæque his id genus partes. Lumbis etiam multus infestus ardor est. Incipit affici stomachus, doloreque & nauseâ, & singultu sollicitari. Ipsa autem fœmina adeò parum commodè in omnem partem corporis movetur, ut non sedere, non surgere, nisi summa difficultate, non pedibus ingredi nisi quadam claudicatione possit. Eadem molestè in id latus cubat, quod morbo caret. Porrò si uteri cervix inflammationem sustinet, id quod frequentius fieri dixi, abdomen dolet,

ipſumque uteri os, admoto digito durum occurrit, fervidum, atque præcluſum. Atque is ſanè caſus reperire aliquam curandi viam poteſt, prior ferè nullam poteſt. Nonnunquam uteri inflammatio in durum, ſenſuque carentem tumorem deſciſcit: rarius in cancrum: ſæpius in abſceſſum, qui, ſimul atque fieri incipit, pulſantem dolorem atque febres exauget, hæque cum horrore crebrò ſunt, & nullo ordine exaſperantur. Confecto pure, protinus hæc iſta paulùm increſcunt: ac tum quidem aliàs urina cohibetur, aliàs alvus, interdum tumor juxta pubem attollitur, & quaſi inundatio profluentis rei alicujus intùs ſentitur. Id temporis pus erumpit aliàs in uteri cavum, aliàs in abdominis ſpatium, ibique inter inteſtina ſubſiſtens, copiâ imum ventrem diſtendit, ac veluti pondere onerat. Quod autem pus per uteri cervicem foràs excluditur, id ſi album eſt, leve, æquale, & odoris non mali, ſanitas fœminæ redditur: ſi verò virulentum eſt, malè olens, & multis coloribus variegatum, ſcire licet rem in periculo eſſe. Rupto atque exinanito abſceſſu, ſordidum ulcus manet: ſub quo acer mordaxque oritur dolor, ſanies, & colluvies fertur, non eâdem uſque copiâ,

Uteri exulceratio.

ſubſtantiâ, atque colore: odor huic modò gravis adeſt, modò etiam nullus, ſic ut ab albo uteri fluore, id quod ita exit, profectum eſſe credatur. Si in uteri cervice malum inhæreſcit, ipſo etiam deprehendi tactu poteſt: ſin altius inſedit, eorum quæ efferuntur utendum notâ eſt. Ergo ubi ſimplex ulcus non à rupto natum abſceſſu, interiorem uteri, aut ejus cervicis pelliculam abraſit, aut modicè excavavit, humor paucus, æqualis, craſſus, albicans excernitur. Quod autem ulcus è rupto abſceſſu ſordidum eſt, plus quidem humoris fundit, at minore dolore. Uteri ulcus ita interdum malignum fit, ut ſerpendo proxima quæque loca eroſione violet. Id Græci νομὴν appellaverunt, eſtque hoc tum multò magis ſordidum, fœtidum, ac rebelle, quàm prius fuit. Tum ſub hoc caſu, tum ſub duro, longoque uteri tumore proclivis eſſe cancer ſolet. Dolor eo tempore circa inguina, & imum ventrem, & abdomen, & lumbos verſatur: moles intus gravis eſſe quaſi pondus aliquod videtur, jungiturque febris, non æquè tamen ardens ea, ut in uteri inflammatione: ipſum denique malum maximè diuturnum eſt. Quum

exulceratio quoque cancro accessit, ulcus, præterquam quod dolet & durum est, etiam labris est prætumidis, & ex concreta sorde lividis atque horridis. Quod ex eo manat, id graveolentissimum est, tenue, nigrum, vel etiam fulvum. Hoc genus vitii, vel ipso judice Hippocrate, inanem omnem medicinam experitur.

Interdum ex inflammatione neque resoluta, neque in abscessum versa, itemque aliis de causis durus nasci uteri tumor potest: idque modò totius hujus, modò alicujus in eo partis. Is tumor tactu durus, atque retinens deprehenditur, cui nullus aut certè obscurus inest dolor, sed difficulter vel urina, vel alvus redditur: & ubi recta fœmina est, grave pondus pudenda urget, quasi foras prolapsurum: totum corpus fit impotens, ægrèque mobile, maximè inferioribus ejus partibus, sic ut difficilis admodum hoc nomine omnis incessus sit: nonnunquam venter inflatur, & speciem hydropis (qui subinde tamen sequitur) præbet.

Uteri durus sine dolore tumor.

Uterus quoque certis de causis inflatur, id quod durasse nonnullis per omnem vitam observandum est. Venter imus ingentem tumorem habet, & ten-

Uteri inflatio.

ditur, & dolore urgetur: hic dolor ad ſeptum uſque tranſverſum, & ad ſtomachum pervenit. Idem latera etiam utrinquè perſtringit, ſæpèque alterum inguen, interdum utrumque: adhæc umbilicum, lumbos, pectinem, ipſumque ſubinde afficit per conſenſum caput. Non rarò flatum manifeſtò elidi per naturalia fœminarum contingit, itemque murmura intùs, ſtrepituſque, ubi corpus flectitur, exaudiri ſimiles omnino his ſonis, qui cieri ſub torminibus ſolent. Ipſe autem venter digito percuſſus, tanquam tympani ſonum edit, utique ſi capax uteri ſpatium flatus implevêre. Quod ſi is ipſe rarioribus ſubſtantiæ meatibus inhæreſcit, dolores movet longè atrociſſimos, & ægrius remediis tollitur. Solet hic morbus puerperas magna ex parte tentare, non ſine magno periculi metu.

Uteri hydrops. Eſt etiam aliquis uteri hydrops totâ ejus capacitate aquarum plenâ. Venter inflatur, magnamque gravitatem, & converſus in aliquam partem, ſonum fluctuantis intus humoris exhibet. Eum humorem quibuſdam ex utero ſingulis menſibus, nullo vitæ incommodo eſſe expurgatum, doctorum hominum conſtat animadverſione.

Sequitur modò id uteri vitium, quod Graecis μύλη, id est, mola appellatur, quodque nulli accedere fœminæ sine viri consuetudine potest. Informis in utero consistit caro, cute, vel membranis circumdata, venasque intus multas habet, sine visceribus tamen, sine intestinis, atque ossibus. Ea caro assumpto per venas suas alimento, indies crescendo, uterum omnem ingenti mole implet, ut vel octimestris etiam subesse partus existimetur. Hæc verò moles non sæpè per omnem vitam intus tutò manet: paucis etiam quarto anno, aut quinto excidit: plerisque omnibus tertio quartove excluditur mense, spemque prægnationis omnem falsò conceptam ludit. Siquidem in hoc vitio, menstrua retinentur, mammæ intumescunt, urget cibi fastidium, facies decolor est, venterque indies magis ac magis grandescit. Verùm ut his notis imprægnationi consentit, sic rursus ab ea distat, quod durior hic est tumor, & quod nullo id quod intus est motu proprio cieatur, sed stabile inhærescat, gravitate fixum sua, neque unquam, nisi ubi vel premitur, vel ubi sese fœmina in latus convertit, moveatur. Tum enim, non ut fœtus, leni blando *Mola.*

que impulsu, sed impetu quodam, in quam partem corpus inclinat, provolvitur. Quam etiam subinde informis hæc caro, aut multus sanguis cum humoribus cumulatis, nec rarò etiam flatus excluditur. Quibusdam quales inter pariendum esse solent dolores atque pressiones, ab eo, quem dixi, flatu oriuntur. Omnibus autem inter hæc corpus extenuatur: incessus fit difficilis, sic ut propendere pondus aliquod ex utero videatur: tandem verò cùm jecur quoque unà jam affici cœperit, ipse sequitur hydrops. Mola omnis, nisi inter initia curetur, ægerrimè tolli potest. Quum menses sine certis imprægnationis notis retinentur, simulque venter sine hydrope intumescit; scire licet aliquid in utero, quod præter naturam sit, inesse, irritum videlicet conceptum, vel molam, vel flatum.

Uteri ascensus atque descensus.

Uterus etiam ferri è sua sede potest, isque modò ascendere, modò descendere vel prolabi, & interdum in alterutrum latus inclinare. Ascensio adeò in quibusdam vehemens est, ut ad ventriculum etiam uterus velut globus aliquis afferatur, eumque graviter premat, indeque manu depelli suum in locum possit. Ubi id

id vitium incidit, fœmina præcordiis dolet, & ſpirandi urgetur difficultate, & animi defectione, idque illæſa penituſque incolumi mente. Ubi autem deſcendere incipit uterus, mulier, ſi recta eſt, gravem in pudendum molem ſentit incumbere, quæ digito etiam explorari, tangique, quoniam pudendo occurrit, poteſt: ſi ſupina eſt, vel alvum dejicit, rectum urgeri inteſtinum ſentit: ſi prona, difficulter mejit. Idem morbus longè gravior redditur, cum everſus uterus (quod tamen rarius incidit) foràs provolvitur. Quo tempore ingens dolor pectinem fatigat, oriturque ſubinde nervorum diſtenſio atque tremor. Uteri fundum magnitudine ovi anſerini aut ſtruthiocameli foras prominet admiſſo digito obvius. Is ſi ſic diu perſiſtit, vix ullum auxilium periculo fœminam ſubtrahit. Jam verò ſi convulſus uterus in inguen dextrum vel ſiniſtrum contorquetur, crus totum maximèque femur torporem atque frigus habet, inguen, & interdum coxhendix gravi dolore conflictantur. Is dolor vehementius increſcens, nervorum infert diſtenſionem, & quendam (ut vocant) uteri furorem.

Uteri convulſio.

Haud leve vitium eſt ab utero factus

Uteri strangulatus. strangulatus, qui Græcis πνὶξ ὑστερικὴ vocatur. Eo incipiente nausea multa fit, ferèque sine vomitu: sequitur cibi fastidium, cum ventris quodam rugitu, tametsi hic iste non semper comitatur; post hæc incipit esse difficilis spiritus, creber, ac brevis: idemque post paulum ita arctatur, ut veluti vinculo præstrictæ fauces videantur, magno metu præfocationis, inter quæ leviter anima deficit, ex qua tamen re vix pulsus immutatur. Tandem vero incipit affici caput, mentis sedes, quæ tum iracundiâ, tum metu, similibusque passionibus turbatur. Sæpius autem altus incidit quasi sopor, sub quo obtumescit fœmina, totaque pallescens atque oculis clausis corruit, ac veluti attonita jacet, sensus, motusque expers, sic ut comitiali morbo videatur prostrata. Spiritus huic summè parvus, rarus, & obscurus est, adeo, ut vix superesse ullus credatur: pariterque ipse propè concidit pulsus, tametsi etiam is (ubi levius malum est) interdum constet: cùm remittit accessio, uterus paulatim laxatur, & humoris quippiam emittit: tum obmurmurant intestina: oculi aperiuntur: malæ rubescunt, protinusque mens, sensus, ac motus fœmi-

næ redeunt: ſic ut eorum quæ inciderunt, penè omnium ſuppetat memoria. Differt hoc iſtud vitium à morbo comitiali, quoniam neque oculi vertuntur, neque ſpuma ex ore movetur, neque admodum nervi diſtenduntur. Strangulatus causâ uteri genitus, multis crebrò revertens perpetuus eſt: aliis protinus in ipſa eſt acceſſione, aut paucis poſt eam horis lethalis: quo tempore hæc ferè comitantur Diu immoratur acceſſio: fit ſummè ſpiritus difficilis, pulſuſque creber, & ordinis expers, tametſi is interdum totus etiam aboletur: perit inſuper ſenſus & motus: ſummum corpus frigido ſudore imbuitur: poſt quæ ſyncope incumbit, & mors. Minus grave vitium eſt, in quo hæc quæ propoſuimus inſunt omnia, ſolo illæſo ſpiritu. Eò rurſus minus grave, in quo ſenſus etiam, motioque, non tantum ſpiratio integritatem habet, cætera adſunt. Morbus hic quibuſdam intervallis quaſi circuitibus ut comitialis movetur, inciditque magis hyeme atque autumno, maximè calidis atque humidis puellis, ac viduis etiam quæ præter morem conſuetudine viri diu caruere: itemque iis etiam fœminis, quibus ſterilitatem,

medicamenta, non ætas, conciliaverunt.

Menstrua. Proximum nunc est ad eas observationes quæ de menstruis haberi possunt, transire. Ergo ubi hæc opportunè justo modo, & æqualis, bonique coloris singulis temporibus, & iisdem propè mensium diebus feruntur, optima, ac pro natura esse putandum est. Hisce autem erumpentibus horrores incidunt, & lassitudines, & capitis gravitates, & colli dolores. At verò periculum gravissimorum afferunt morborum, quæ nimiùm vel cohibentur, vel profluunt. Neque enim illud ab Hippocrate dictum ratione caret: utrisque his, quarum menstrua plus justo vel retinentur, vel fluunt, ab utero morbos fieri. *Menstruorum retentio.* Ubi præter modum, præterque ætatem retinentur, totum corpus fit grave, doletque caput cum gravitate, præcipuè anteriore parte: hic dolor ad cervices etiam pervenit, ad scapulas, ad lumbos, & ad fundamenta oculorum. Sæpè fœmina, ac si concepisset, inhorrescit, sæpissimè nauseat, ac cibum fastidit: nec raro etiam febriculâ urgetur: ipsa tota tristis, & inquieta est, subindeque viri consuetudinem concupiscit: urina crassa est, turbida, rubicunda & interdum nigricans. Longa

menſtruorum retentio, graviſſimarum fomes ægritudinum eſt: ut furoris, melancholiæ, morbi comitialis, reſolutionis nervorum, caliginis oculorum, tuſſis, difficilis ſpirationis, præfocationis, duri viſcerum tumoris, hydropis, podagræ, tremoris cordis, ſyncopes, & hujuſmodi. Quæ fœmina lac habet, ſi neque peperit nuper, neque gravida eſt, ea à menſtruis defecta eſt: tum verò neceſſe eſt, ſi ea diu ſic manet, acerbiſſimos in capite dolores fieri, vel morbo aliam quampiam partem infeſtari. Quod ſi inter hæc ſanguis è naribus fertur, res omnis in tuto eſt. Quæ fœmina non peperit, gravius & citius retentione laborat menſtruorum, quàm ea, quæ peperit, in hac enim venæ magis ad hanc fluxionem patent, in illa minus.

Menſtruorum fluor.

Æquè horrendum eſt, nimium menſtrua fluere cœpiſſe, ex quo totum fit infirmum corpus, ejuſque color vitiatur: labaſcit cupiditas, atque concoctio: crebri oriuntur febriles ardores, noviſſimè pedes molli tumore inflantur, indeque reliquum corpus, ex quo ipſa gignitur inter cutem aqua. Hoc genus fluxionis, ſi ob partum grandiorem incidit, ferè tutum eſſe, ac ſuaptè ceſſare ſponte ſo-

let. Cum abortum sequitur, exanimare etiam fœminam, & præceps afferre exitium potest. Si rupta aut patefacta intus grandior vena est, cruor profusè effluit. Si minor vena fuit, paulatim is ipse nec multus fertur. Ubi autem erosio venam afficit, non solùm paulatim sanguis manat, verùm etiam cum sensu doloris. Menstrua humidioribus fœminis, diutius durant, citòque hæ, nisi illa profluunt, intumescunt.

Fluor muliebris. Huic fluori is quodammodo affinis vivideatur, quem Latini muliebrem, Græci ῥόον γυναικεῖον dicunt. In eo tamen non purus fertur sanguis, sed quid corruptum, idque assiduè, nullove certo vel ordine, vel circuitu. Quod promanat, aliàs liquidum est, cremori simile, aliàs citrinum, aut pallidum, idemque acre, atque mordax, cui modò nullus odor, modò gravis adest: utrique autem vitio commune est, loco humoribus madescere, fœminam decolorem fieri, eamque neque appetere cibum, neque ejus fructum sentire, oculosque (ubi fluor inveteravit,) habere prætumidos & difficulter spirare. Uteri fluor non solùm ætate maturas; verùm etiam virgunculas afficit juniores, quas esse fœdas tristis pallor facit.

Ultimo hoc loco ea jam proponenda animadversio est, quæ de abortu, atque incommodo haberi partu potest. Sed prius quædam de conceptione dicere non alienum est. Primùm itaque scire licet, non concipere fœminam posse cui nimium frigidus ac densus est uterus, in quo nimirum viri semen extinguitur, nec etiam, cui is ipse præsiccus atque calens est: nam semen deficiente nutrimento, corrumpitur. Nec concipit, cui præter naturam crassæ os uteri ab omento comprimitur, nec cui nimis tenue corpus atque macrum est. Si finitis menstruis os uteri non siccatur, sed humidum manet, signum est, conceptionem fieri nondum potuisse. Quæ fœmina concepisse se rata, non concepit, & per multos fallitur menses, menstruis jam tum cessantibus, simulque ventre augescente; ea caput dolet & præcordia, neque lac, nisi modicum, & id aquosum habet. Verùm quæ concepit, ea his doloribus (nisi si familiares sunt) caret, & lac non improbum habet. Fœcunda mulier sanitate utitur firmiore, at citior est anus: sterilis autem diutius juventæ decorem servat, at non firmæ valetudinis est. Concepisse autem fœminam hinc scire licet, cùm ea simul

Impragnationis impedimenta.

Impragnationis nota.

cum viro aut paulò post magna voluptate semen emittit, idque intus, cum eo quod viri est, retinet, sic ut muliebres minimè madescant loci. Tum horrore mulier eo ipso afficitur die, aut veluti quadam titillatione contrahi uterum sentit: cujus deinde os ita clauditur, ut ne specilli summum admittat apicem: idemque, interposito tempore, interius retrahitur, ut vix explorari digito obstetricis possit. Inter hæc menstrua compressa sunt, nisi si primis aut novissimis mensibus, non ex ipso quidem utero, sed ex iis quæ ad cervicem ejus pertinent, venis, (ut in virginibus fit) sanguis nullo fœtus incommodo feratur. Post hæc mammæ grandescunt, latera, lumbique exporriguntur, ac venter totus sine ullo molesti ponderis sensu intumescit: ut hoc quoque discrimine, tum à mola, tum ab uteri hydrope verus differre conceptus possit. Per hæc tempora frons interdum maculis fœdatur, vel citrinis, vel lividis, ipseque oculorum ambitus aspectu languido aqueum livorem exhibet: urina citrea est aut sublivida, itemque crassa ac turbida, quæ levi concussione bullat, vel granula è summa corona demittit: hujus sedimentum crassum est, atque in-

ſtar carptæ lanæ non benè junctum : eadem urina, ſi vinum album accepit, ſimilis fit juſculo coactarum fabarum. Tandem verò fœtus moveri incipit, certiſſimum ſui præbens indicium: id quod aliis citius, aliis tardius, pleriſqueomnibus media imprægnatione contingit. Atque hæ concepti fœtus certæ notæ ſunt, qui, priuſquam abſolvatur, edaturque in lucem, multis ſollicitare incommodis matrem poteſt. Ea enim, ſi alicui opportuna morbo, aut humorum vitio antè fuit, id ſecundo, tertiove menſe ſentire incipit. Itaque tum tota ea laſſa redditur, lumborumque, & inguinum, & fœmorum dolorem, gravitatemque patitur, ac gravi ſomno per diem urgetur. Interhæc cibi amittitur cupiditas, fitque ingens nauſea, quæ modo irrita eſt, modo bilis vel pituitæ vomitum ciet. Hic ipſe ſi non ſequitur vomitus, fit protinus difficilis ſpiratio, & vertigo, animique tum anxietas, tum levis defectio: interdum etiam abſurda oritur rerum alienarum appetitio, ut terræ, carbonum, teſtarum, & hujuſmodi. Sed perire hæc omnia poſt quartum aut quintum prægnationis menſem conſueverunt. Cæterum ubi jam gravida eſſe fœmina

Prægnantium incommoda.

cœpit, si subitò mammæ macrescunt, abortus periculum significatur. Sic cùm eadem gemellos fert, altera mamma extenuatur, alterum abortit: marem quidem, si dextra emacruit fœmellam autem, si sinistra Hac enim parte magis fœmellæ: illâ potius mares gestantur. Æquè magnum abortus periculum est, mulierem utero ferentem acuto morbo rapi, aut sanguine per incisam venam inaniri, aut potentibus medicamentis perpurgari: utique si longo jam spatio grandior redditus fœtus est. Quin etiam sine medicina partum elidere cita alvus potest. Prægnantibus hæmorrhoïs, valde malum, Erysipelas in utero, perniciosum, lac etiam ubi è mammis profluit, præcipuèque aquosum imbecillum esse arguit, quod prægnans intus gerit. Duræ mammæ incolume id esse testantur. Si gravidæ menstrua solito more fluunt, sanus esse fœtus non potest. Si febribus eadem conflictatur, aut vehementer sine causa manifesta emacrescit, magno negotio periculoque parit: aut certè abortiens, in discrimine versatur. Ferè autem præter naturam tenuis tantisper abortit, donec facta sit habitior. Quæ autem mediocriter cor-

pulenta secundo aut tertio imprægnationis mense sine evidenti occasione abortit, huic acetabula (Græci κοτυληδόνας vocant) plena lentoris sunt: sic ut fœtum continere nequeant, pondere gravem suo. Quicunque autem prægnanti inciderit casus, spem securitatis amittere non oportet, mammis nondum gracilescentibus. Cæterum si fœtus vita caret nullus intus motus est qui ante frequens fuit: venter gravis est, & quasi procidere velle videtur, nihiloque secius, ac si hydrope urgeretur, intumescit, distenditurque, & cadaveris pondere oneratur: idem simulque latera refrigescunt, quæ antè caluerant: ingens dolor cica umbilicum versatur: stomachus mordetur, spiritus malè olet: oculi minuuntur dolentque: nares atque aures frigidæ fiunt, totus vultus pravo colore fœdatur: ipsa mulier crebrò inhorrescit: & in animi labitur defectionem: interdum convulsionibus quasi comitialibus distenditur: ferè autem semper gravi vigilia urgetur. Porro futuri abortus hæc signa traduntur. Mammæ sponte extenuantur, aut ex his lac aquosum fertur: latera, superiusque venter arctantur: lumbi, coxæque gravitatem insolitam

Signa emortuì in utero fœtus.

Abortus præsagia.

habent, & pigrè moventur: fœtus, si vitam habet, vix movetur, postremò aqua profluit saniosa, tenuis, dein sanguinea, post quam ipse sanguis, hinc grumus, atque tum protinus fœtus excluditur. Cæterùm quum hoc ipso incolumi partus incipit tempestivus, plus laboris esse solet in pingui muliere, quam in tenui: plus in puella edenda, quam in masculo. Ferè etiam plus negotii abortus, quam maturus partus exhibet. Præsagire autem difficilem partum licet, si totus ante fœtum aquosus humor effluit: aut longa copiosaque sanguinis eruptio antecessit: si ipsa fœmina crebrò inhorrescit, & languidiore dolore, perque longiora intervalla urgetur. Rectè enim Hippocrates judicavit, partus sine debito dolore periculosos esse. Ubi mulier à partu haud commodè purgata est, venter & interdum crura tument: dolor atque rigor lumbos atque imum ventrem occupat: fitque interdum animi defectio. Quod si ex partu febris cum ingenti continuoque dolore capitis infestat scire licet in magno rem metu esse.

Difficilis partus nota.

Ubi uterus vulnere percussus est, inguina dolent, & coxæ, & femora, sanguis partim ex plaga, partim obscœnis

Uteri vulneratio.

locis effertur: sequiturque bilis vomitus. Novissimè, ubi in propinquo exitium est: eadem quæ corde vulneratis solent accidere, sequuntur.

Observationes in vitiis articuloruum utiles.

Morbus articularis.

MOrbus articularis Græcè ἀρθρῖτις appellatus, sub quo nomine ποδάγραν, χειράγραν & ἰσχιάδα comprehendimus, diu trahens & per intervalla recurrens, gravibus tormentis dolorum afficere hominem solet: neque ullus ferè morbus est, qui magis à parentibus trahatur. Is ipse interdum repente in omnes irruit articulos, sæpius paulatim accedit, oriturque levis chiragra, vel etiam podagra, maximèque calidioris naturæ hominibus: sic ut hunc dolorem nemo nisi expertus morbi esse articularis crederet. Ab his partibus, multo spatio dolor ad cæteros articulos irrepit, quibus ex more esse infestus solet. Quin etiam, cùm malum invaluit, vertebræ quæ in spina sunt, afficiuntur, genæque dolent, atque ipsum interdum guttur, nec ulla ferè ossium connexio hujus expers cruciatus est. Quæ pars huic vitio paret, ex leve occasione fatigata, æquè frigido, calidoque offenditur. Hic autem morbus, ubi ad senec-

tutem usque inveteravit, aut certè in ea esse cœpit, itemque ubi extra hanc ætatem callum contraxit, nunquam ex toto sanatur. Dum callum dico, nodosam illam intelligo arthritidem, sub qua diducuntur articuli, distorquenturque, & motu pereunte curvi fiunt. Juveni autem semper facilius succurritur, si amans laboris est, & accuratè victitat, & facilem alvum habet: præcipuè, si quæ morbum fecit materia, non ex diversis mista humoribus est. Quæ omnia tamen sic spem faciunt, ut interea nondum aliquis contractus sit callus. Nihil æquè propèmodum hoc morbo affectos adjuvat, atque tormina, vel quocumque modo fluens alvus. Nihil penè gravius est vino, atque venere, si modo carent. Propter febrem quoque, & fieri vitia articulorum, & sanari possunt. Salutiferum in his signum est varices nasci, aut urinam crassam & multam esse. Atque hæc quidem communia sunt in omni Arthritide. Nunc illa, quæ magis propria cuique vitio censetur, sequar. Χειράγρα in manu est, ejusque vel carpum affligit, vel partem externam, vel articulos ac vincula digitorum: circùm sæpè tumor rubor, calor, pulsansque dolor est.

Χειράγρα.

Ποδάγρα autem pedes infestat, ingeritque tormentum, vel malleolis, vel plantæ præcipuèque pollicis articulo: eademque hic quæ in priore inesse vitio diximus, sequuntur. Podagra raro castratos, vel pueros antè Veneris usum, vel mulieres quæ menstruis carent, adoritur. Quæcunque pars tum hic, tum in superiore vitio, morbo patet, ea debilior fit & emacrescit. Podagræ dolores, cessante inflammatione, intra dies quadraginta conquiescunt: iidemque magis Autumno, atque Vere moventur. Coxæ autem dolor (Græci Ἰσχιάδα nominant) altius ad summum natem, non in magno ejus articulo defigitur, inde in femur quoque sese, & in suram, & in extremum pedem extendit. Idem interdum circa inguina inhærescit, & urinæ difficultatem lacessitâ vesicâ parit. Ipsum vero crus modo calidum, modo frigidum est. Raro evidens emergit tumor, minus sæpè calor aut rubor. Id autem vitium graviorem præ cæteris generibus dolorem movet: ferèque post longum morbum, inclinatâ in coxam materiâ, gignitur. Porrò longissimum erit, atque nequaquam anno finiendum, si ingens torpor subest, & crus, coxaque &

Ποδάγρα

Ἰσχιάς.

lumbi multum frigent, alvuſque nunquam, niſi ubi coacta eſt, reſpondet, & nil niſi ſtercoraceum mucum reddit: ſi denique arrigi pudendum non poteſt: hominiſque ætas annum jam emenſa quadrageſimum eſt. Huic vitio ſuccurrere Ver atque Æſtas poteſt; parum ſperare vel Hieme, vel Autumno licet. Junioribus æquè graves dolores atque ſenioribus, at non æquè longa morbi hujus ſpatia ſunt; ante quadrageſimum enim diem juvenes liberantur: minus etiam vehementes his torpores fiunt, minuſque crura, ac lumbi frigent. Jam verò ſi ſub eodem morbo dolor lumbos coxamque deſerit & ad inferiorem vertitur partem, ſperare utique bene licet: ſin contra coxâ, lumbiſque non deſertis ad ſuperiora pervenit, rem difficillem eſſe teſtatur. Quod ſi eo jam ipſo in vetuſtatem incidente femoris caput elapſum extrà coxam eſt, protinus femur contabeſcit, homoque niſi uſtus eſt, claudicat. Obſervatum haud raró eſt, ex hoc coxæ dolore natum hydropem eſſe. Sanata podagra, atque iſchias facilè reverti conſueverunt, at cæterorum vitia articulorum non item. Ubi in humerum articularis doloris tormentum incubuit, nullus

evidens tumor, vel calor vel rubor eſt: ubi cubitum aut genu affligit, multum & doloris, & tumoris exhibet, at ruboris, colorisque perexiguum.

Obſervationes in vitiis cutis utiles.

VAriis incommodis tædiique plenis noſtra expoſita cutis eſt, quæ quamvis per ſe periculo vacent, fœda tamen eſſe, & propter malum fieri corporis habitum ſolent. Primo itaque loco ſcabies ponatur, ξυσμός Græcè appellata, durior illa ſcilicet cutis aſpretudo, leviſque exulceratio pruriens, & interdum rodens. In hac puſtulæ oriuntur modò humidiores, modò ſicciores: his ruptis, ulcus fit. Id purgata ſanie cruſtula rectam obdureſcit. Eo autem gravius malum eſt, quò magis cutem aſperat, quoque prurit magis, & quò plures occupat partes, & quò ſomnum magis aufert. Pravis ex radicibus, quæ talis eſt, nititur, magnoque negotio tollitur. Itaque hanc Græci ἀγρίαν, id eſt feram nominaverunt. Scabies omnis aliis quidem ex toto deſinit, aliis certo anni tempore revertitur. Ægerrimè autem in ſenibus ſaneſcit, peſſimaque eſſe in capite ſolet. *Scabies.*

Hoc vitio gravior impetigo eſt, dura

Impetigo. nimirum, aridaque cutis aspretudo, multâ molesta prurigine. Ea ferè vel manus occupat, vel pedes, habetque species numero quatuor. Ex his minimè mala est, quæ scabiem repræsentat, in qua asperata cutis rubet, subduraque est, & erodente pruritu lacessitur. Id communiter pruriginem vocant. Pejor est ea quæ asperior, rubicundior, & majores pustulas exhibet, estque ea impetigo, quæ Græcè λειχὴν appellatur. Prorsus autem hîc varia cutis figura est, & rosio major, multæque squamulæ decedunt, tum ipsum etiam malum latius vagatur, celerius serpit certioribus temporibus & fit, & cessat. Tertia autem longè hac atrocior, pejorque est, quæ circum tempora oritur, aut certè ibi esse desinit, neque unquam ex toto posse tolli videtur. Præcrassa cutis est, longèque durior, ac magis tumens, eademque siccitate dehiscens, passim finditur: magis etiam eroditur, squamulas subnigras remittit furfuribus similes: istud vitium Græci *Ψῶρα* ψώραν dicunt. Pessimum, atque insanabile quartum impetiginis genus est, quod Græcè ἀγρία appellatur: id erosione latius procedit, totumque cum subjecto humore subalbidum est, ac speciem recentis

cicatricis repræſentat: adhæc cutis fiſſa ac vehementer dura eſt, ex qua cum ſquamulis (quas ea habet ſubalbas vel pallidas) ſanguis fertur. Facile Lichen neglectus in pſoram, & hæc in lepram vertitur. Ferè paulatim emacreſcunt hi quos ſemel vel pſora, vel lepra contaminavit. Impetigo hoc à ſcabie diſtat, quod ſiccas puſtulas habeat, omnis tum humoris, tum ſaniei expertes: contra ſcabies habeat.

Vitiligo. Nunc de vitiligine dicam, in qua cutis alienis maculis, iiſque non continuatis, at variè diſjunctis vagantibuſque fœdatur. Sub hoc vitio ſenſus affectæ partis vel obtorpeſcit, vel totus amittitur. Eſt autem generum id duorum, ἀλφὸς *ἀλφὸς* ſcilicet, & λεύκη. Sub priore ſumma tantum afficitur cutis, eſtque maculis quibuſdam ceu umbrâ obſcurata, fitque hoc modo Alphus vel albus vel niger: itaque noviſſimus hic Melas appellatur. Porrò Leuce longè altius totam cutem, *λεύκη.* non tantùm ſummam prehendit, magiſque quàm Alphos albet. Pili è cute excidunt, & viciſſim naſcuntur novi, tenues, albi, & omnia lanugine ſimiles, Alphos vix unquam, niſi cum inveteravit, cutem penetrat. Leuce non ſolum hanc,

ſed ipſam etiam ad oſſa uſque afficit carnem: ille curationem, non difficillimam, habet: at hæc vix unquam remediis tollitur, aut ſi certè tollitur, ſemper eo loco pravi relinquit coloris veſtigium. In Leuce cani pili ſunt: in Alpho naturales. Ex hoc, ubi quis locum acu pupugit, cruor fertur: ex illa ſanies aquoſa duntaxat, utrumque autem vagatur, verùm in aliis citius, in aliis tardius. Experimento diſcitur utrum ſanabile quid horum ſit, necne. Nam cutis inciditur, aut intromiſsâ pungitur acu: tum ſi cruor promanat (quod ferè in utroque Alpho fieri diximus) ſperari curatio poteſt: ſi tenuis ſubalbaque ſanies, non poteſt. Æquè inanis omnis medicina eſt, ſi id vitium inveteravit: ſi magnum ſpatium multaque occupat corporis loca: ſi altè intrà carnem demerſum eſt: ſi locus ex toto colorem amiſit ſuum, ac quidvis potiùs quàm ruborem habet: ſi denique aſpero panno perfricta cutis, colorem non mutat. Omni vitiligini malus jungitur corporis habitus, quem qui habet, is huic vitio magis oportunus eſt.

Exanthemata. Exhanthematum quoque hoc loco proponenda obſervatio. Hæc ubi quidem

intus immorantur, nondum tamen foràs emerſerunt, talia fiunt. Totum corpus fit grave, & punctionibus quibuſdam afficitur: dolor vehemens in capite, aliquis etiam in pectore, in faucibus, & in dorſo eſt: ſicco ore craſſum ſputum vix extunditur: oculi intumeſcunt, pruriunt nares: rauceſcit vox, ſpiritus difficulter, crebrèque trahitur: totus vultus ardore, ruboreque quaſi efloreſcit: inter hæc multa ſomni cupiditas eſt, oriturque febris Synocho non uſquequaque diſſimilis. Ubi verò id vitium foris quoque ſeſe in cute prodit, increſcunt quæ modò dixi omnia, præcipuèque capitis dolor, & ſpirandi difficultas: ipſeque pulſus æquè ut antè creber, velox ac vehemens manet. Ferè autem incipiente eruptione, facies quibuſdam maculis imbuitur, quæ mox ſubeunte humore, vel aguntur in altum, vel in latum exporriguntur: illa, ſublimia exanthemata: hæc, lata vocamus: priora exulcerant, & pruritum movent, quo certè lata carent. Id autem genus vitii, aut corrupti excrementi dejectione, aut copioſis ſudoribus conquieſcit. Vix quiſquam hominum eſt, qui vel ſemel ſic laboret ante legitimam ætatem. Magis autem expoſiti

exanthematis ſunt infantes atque pueri; ſeniores rariſſimè, & non niſi ſummo periculo ita ægrotant. Quanquam autem exanthemata in quælibet cadere anni tempora poſſunt, magis tamen Vere, & ſub Autumni finem oriuntur, idque humidis magis, quam ſiccioribus corporibus. Tutiora autem ſunt quæ citò emergunt, (aliis enim protinus id accidit, aliis tertio, vel quarto, & interdum quinto poſt infirmam valetudinem die) & quæ citò (ſi ſublimia ſunt) matureſcunt, quæque rubra, magnaque ſunt, minimèque ſibi mutuò contigua: adhæc quæ febrem non vehementem movent, eamque egreſſa ipſa finiunt. Cæterùm mala ſunt, quæ lentè prodeunt, magiſque ſi violacea ſunt, ſub his enim frequens fit ſyncope. Commoda quoque non ſunt, quæ vel lividi coloris, aut viridis, aut atri ſunt, quæque iteratis vicibus modò rurſus occuluntur. Æquè mala ſunt ea quibus ingens accedit febris, vehemenſque ſpirandi difficultas, & inquietudo corporis, & multa ſitis, & infirmæ naturæ vires. Hiſce ita concurrentibus, magna ex parte ægri pereunt, magiſque ſi lata exanthemata ſunt. Certæ

mortis syncope est index, itemque urina sub imbecillo robore viridis. Perniciosum etiam est post cruentam urinam, nigram meji cœpisse. Nihil æquè attentè observari, atque vox & respiratio debet. His enim integris, magna spes est; violatis, dubia. Quisquis huic malo succumbit, ferè tanquam ex angina præfocatus moritur, aut certè propter tormina, alvique profluvium labascente naturâ exanimatur. Exanthemata sæpè sine ullo vitæ periculo, sine pestis nota in populum aëris vitio grassantur: sæpè hæc ipsa pestem, malasque judicationes sanguineæ febris comitantur: rarò aliquis ex sublimibus moritur, multos lata tollunt.

Observationes in vitiis utiles, quæ non certam partem aliquam, sed variam occupant.

INflammatione, quæ Græcis φλεγμονὴ dicitur, his sese notis prodit. Pars affecta tumet, prementi digito renititur, tenditur, calet, rubet, & pulsanti dolore urgetur: is morbus aut latente materiæ resolutione finitur, quod probandum est: interdum citra hæc malignus *Inflammatio.*

esse incipit, quod pessimum est. Malâ etiam curatione, in durum, sensusque vertitur expertem tumorem, quod bonum non est.

Gangræna. Grandiorem inflammationem subinde gangræna, atque sphacelus consequuntur. In priore, pars emori incipit, tenditque ad innati caloris exstinctionem: tum autem floridus inflammationis color perit, simulque dolor & pulsatio. In

Syderatio. sphacelo autem (qui latinis Syderatio dicitur) pars sensum, motum, ipsamque vitam tota amisit, fitque prorsus nigra, mollis, putris, & male olens, & cadaverosa. Hic casus (nisi corrupti membri amputatione maturè succurritur) præceps exitium affert.

Utilis quoque in eo vitio observatio

Carbunculus. est, quod Græcis ἄνθραξ, nobis Carbunculus appellatur. Locus primùm prurit, dein rubore picis, aut bituminis more splendescente efflorescit, & maximo dolore urgetur: tum protinus pustula vel una, vel multa oritur, flagrantissima, non nimiùm eminens, eaque nigra est, & interdum livida, vel pallida. Hac rupta ulcus cum crusta gignitur, qualis inuri ferro candente solet; eademque in inflammatione cingitur, atque vi ardoris extorretur. Itaque cutis eo loco sic in-

feriori carni adstricta, affixaque est ut inde diduci ea, dividique non possit: quæ in proximo sunt partes, caloris, dolorisque incommodum consensu quodam omnes percipiunt: præter hæc, horrore subinde homo concutitur, ac febre perturbatur, cui multa accedit nausea, & somni cupiditas, & cordis tremor: ipse verò tumor nunquam suppurat, sed excidente tandem corruptæ propter exustionem carnis particulâ, cavum accipit, & sordidum ulcus. Id genus mali acutum & ex toto mortiferum est, magisque si febrem excitavit, si non longè à præcipuis absistit visceribus, in axillis scilicet, & in inguinibus. Metus enim est facilè id intrò reversurum: quod ubi incidit, in certo vitæ periculo homo versatur, maximèque si plura etiam signa comitantur non bona. Sæpè etiam, cùm id vitium circa stomachum faucesve ortum est, subitò spiritum elidit. Minus lethalis Carbunculus ruber est, atque hinc pallidus. Niger ex toto pestilens ac perniciosus est. Grave autem pestilentiæ tempus omnis penè carbunculus & antecedit, & comitatur, idemque tum penitus est exitialis. Qui verò aliàs oritur, is etsi maximis quoque dolori-

bus terrere posse videatur, curationem tamen non difficillimam habet.

Ἐρυσί-πελας.

Ἐρυσίπελας quoque proponenda animadversio, tum simplicis, tum ejus quod exulceratum est. Utrique commune est, horrorem ferè, ubi incipit, & febrem movere, semperque minus inflammatione, tùm dolore, tùm intumescere, perque corporis summa latè diffundi, coloris esse ex rubro flavescentis, eoque colore ubi digito urgetur privari, iterumque ubi laxatur imbui; ad hæc pulsationem non habere, multòque minus tensionem, itemque ex una sede in aliam serpendo migrare, & locum quem obsidet, mordere atque urere. Simplex Erysipelas ardorem ceu quandam deflagrationem & ruborem sine ulcere exhibet. Hippocrates Aphorismorum libro, ἐπιφλέγμα, nostri similitudine coloris ducti Rosam vocant. Quod vitium is autor per anginam pestiferum esse scripsit, si postquam semel exortum in pectore est, subitò rursus intrò revertit. Cæterùm ubi exulceratum est Erysipelas, quod propriè sacer ignis appellatur, cutis aliàs

Ignis sacer.

summa afficitur, in eaque crustulæ tanquam furfuraceæ oriuntur, aliàs tota ulcus sustinet, ruptisque pustulis saniem

purulentam reddit. Eryſipelas ſæpiſſimè in facie verſatur, eamque ſubinde ſerpendo, totam occupat, multùmque tum intumeſcit, tum expanditur, ac, niſi remediis ſuccurritur, rapere etiam hominem ſtragulatu poteſt. Pravum quoque eſſe ſolet, quod propter confractum, aut nudatum os natum eſt. Semper autem utile eſt ab interiore parte ad externam Eryſipelas verti: peſtiferum ab hac ad illam demigrare. Ab eodem vitio putredo aut ſuppuratio inimica ſunt, id quod nunquam propè accidere ſimplici Eryſipelati ſolet, ut quod magis perſpiratione cuticulari latenter diſſipatur.

Nunc propter cauſæ affinitatem de *Papulæ.* papulis dicam, quas herpetis appellatione ſignificari video. Earum duo genera ſunt, alterum ſimplex, & mitius: alterum exedens ac ferum, quod ideò Græci ἄγριον dicunt. Simplex minimis puſtulis ſummam cutem exaſperat, leviterque rodit, & rubore ſuffundit, & pruritu ſollicitat, in orbemque ferè procedit, ac pleiùmque ſaneſcente medio extrema longius vagantur. Id vitium, quoniam puſtulas exhibet milio ſimiles, Græcè ὁ τῆς κεγχρίας ἕρπης appellatur. Ubi

verò ferè papulæ ſunt quas Græci ἐσθιομένας, id eſt, exedentes vocant, ſimiliter quidem, verùm magis cutis, non ſumma, ſed tota exulceratur, magiſque & roditur, & rubeſcit: ex puſtulis ruptis ulcuſcula ſunt arida ſine ſanie, ſine pure. Ut hic quoque nomine id vitium ab igne ſacro, cui alioqui omnia propè ſimile eſt, differat. Nam huic magnæ ſunt puſtulæ, exulceratæ, humidæ, è quibus pus ſanioſum. Papula omnis minimè omnium ulcerum, quæ depaſcendo ſerpunt, periculoſa eſt. Verùm curationem difficilem & longam habet, maximè ea quæ minus rotunda eſt. Talis enim in impetiginem, ſi ſublata eſt, tranſit.

Laxus ſine ſenſu tumor. Οἴδημα, tumor laxus & mollis, & albus eſt, ſine dolore, ſine colore, idem que digito preſſus foſſulam quandam reddit. Frequens id vitium pedibus, interdum & toti corpori eorum eſt, quos aqua inter cutem, aut tabes, aut malus habitus conſumpſit. Idem ſæpiſſimè reſolutum conquieſcit, nec rarò in nodos quoſdam & excreſcentia tubera degenerat. Promptius per hyemem crapuloſis & ſenibus accidit.

At verò ὁ σκιῤῥὸς prædurus ac renitens

tumor eſt, ac ſenſus (ſi quidem exquiſitus eſt) expers, colore inter rubrum nigrumque medio. Idem initio exiguus, paulatim ad grandiorem moleminſurgit. Sæpè eo vitio jecur, ſæpius lien tentatur, non ſine certo me u gravisſimorum ac lethalium morborum. Interdum aliis etiam partibus accidit, quum perperam cura in ipſis inflammatio, vel Eryſipelas fuit. Recens ſcirrhus, ſi premaur, doloris exhibet ſenſum aliquem, & locum medicinæ præbet. Conſummatus ſenſu penitus caret, neque tolli remediis poteſt. Scirrus aliis reſolvitur, aliis perpetuò durus manet, quibuſdam etiam in cancrum vertitur. *Durus ſine ſenſu tumor.*

Finitimæ huic vitio ſunt ſtrumæ, Græcis χοιράδες appellatæ, duri ſcilicet glandularum tumores, maximè que in collo, in quo longa ſerie diſponuntur: unde interdum ad alas perveniunt, itemque in pectus, & in mammas fœminarum: inguinibus etiam quorundam infeſtæ eſſe ſolent. Hoc ipſum vitium interdum mitius eſt, tumque tumorem exhibet æqualem, rotundum, circumſcriptum, non maximè durum, inflammatione doloreque carentem, omnia ſcirrho ſimilem. Porrò ubi vetus id graveque *Strumæ.*

factum est, malignum ulcus & serpens, & erodens accipit; unde ipse quo comprehenditur ab eo locus locaque proxima exeduntur. Idem interdum malignitate adeò efferatur, ut haud multum à Cancri absit natura: tum febris etiam movetur, tumorque est inæqualis, in quo pulsantes dolores insunt, ipsæque venæ eminent. Idem manuum contrectatione fit pejor, & per omnem vitam, quoniam non maturescit, durat: ac sive ferro, sive medicamentis hæ strumæ curantur, ferè juxta cicatrices resurgunt. Strumæ omnes magno negotio tolluntur, acciduntque maximè (quibus etiam minus noxiæ sunt) pueris, præcipuè si breve his collum, & pressa tempora, & largæ maxillæ sunt. Adultioribus, magisque ad senilem ætatem provectis, raræ quidem, at difficillimæ omnes sunt strumæ. Deteriores etiam esse volunt, quæ dolore carent.

Cancer. Periculorum, & propter longam durationem plenum tædiorum Cancri vitium est, Græci καρκίνον vocant. Tumor est durus, rotundus, inæqualis, aspectu teter magis, quàm inflammatio nigricans, at non juxtà fervidus. Idem latè circum circà dolet, qui quidem esse

mollis intuentibus videtur, verùm tactui occurrit durissimus. Circa eum venæ interdum plenæ, vel pallidæ, vel lividæ tenduntur, & quasi incurvantur: sic ut animantis cancri diductos pedes similitudine quâdam repræsentet. Ubi id malum incipit, formâ ciceris exiguum est durum, rotundum, obscuri coloris, idque aliàs aliquo cum dolore & calore, aliàs sine his: atque interposito spatio crescens magnitudine fabam & hinc nucem juglandem, aut quid his majus æquat. Idem tumor modò sine ulcere, modò cum eo est. Ubi id est, suprà hæc quæ proposui, pars assiduè exeditur, ejusque profundum rosione suffoditur, corruptæ carnis exhibens formam, exitque sanies pestilentissima, tenuis, nigra vel fulva, copiâ, & odore abominabilis: ulcus ipsum inæquale, labiis cum tumore præduris & inversis, concretâque humorum illuvie teterrimum est: lenta febris assiduè tenet, crebròque anima deficit: maximè si vitium non procul à corde est: interdum multus sanguis ex ulcere propter exesam venam fertur, semperque malum crescendo, donec occidat, serpit. Scire autem licet, ut omnibus

corporis partibus inesse hoc vitium posse, ita sæpius fœminarum accidere mammis consuesse, itemque ori, oculis, vulvæ, peni vel ano, magisque si menstrua diu suppressa sunt vel si diuturnæ curatæ fuerunt hæmorrhoides, aut longa quartana febris afflixit. Ubi recens cancer est, neque adhucdum aliquo in membro vetustate penitus insedit, curationis aliquam viam præbet. Quum verò is inveteravit, aut penitus etiam inhærescit, nullâ medicinâ vincitur, magisque si simul etiam ulcus accessit. Sed & curationibus magis lacessitur, quàm juvatur: nam si ferro quis adussit, multò magis id tum concitatur efferaturque, & exitii causam certi præbet. Tum etiam etsi scalpello excisum est, tamen post inductam cicatricem revertit, crescitque donec vitam adimat.

Vulnus. Proxima nunc est vulnerum atque ulcerum observatio. Tutissimum vulnus est, quod lineæ modo rectum: & in carne & tantùm discissione illatum, non etiam collisione est: præstat enim acuto telo percussum aliquem, quàm retuso esse Malum autem vulnus est, ex quo aliquid excisum est, aut alia par.

te abſciſſum, aliâ dependet. Omniumque peſſimum rotundum eſt. Lethale eſt quod cor accepit, vel cerebrum, vel ventriculus, vel jecinoris portæ, vel ſpinæ medulla, vel pulmo medius, vel tenuium aliquod inteſtinorum, vel circa fauces magnæ, tum venæ, tum arteriæ. Æquè certum periculum, at non æquè præceps affert, quod membranas, quibus cerebrum continetur, violavit, aut jecinoris craſſum, aut renes, aut lienem, aut vulvam, aut veſicam, aut ſeptum tranſverſum. Anceps etiam caſus, & metu plenus eſt, in alis, & in poplitibus grandes venas intuſque conditas ictas eſſe, itemque eas quæ ad anum, & ad teſticulos perveniunt; tum enim periculum omne in nimia vertitur ſanguinis profuſione. Non tutò etiam loca inania, & articuli, & quæ pars inter digitos eſt, itemque alæ, & femen, & caput muſculorum, vel nervus, arteria, membrana, os & cartilago vulnerantur. Periculo quoque ſubjacet quodcumque magnum eſt. Porrò ex omni vulnere facilius ſaneſcit puer, vel adoleſcens, quàm ſenior: firmus homo, quàm impotens: quadratus, quàm nimis vel gracilis, vel plenus: tempe-

rans, quàm vino, Venerique deditus. Vulnus citissimè sanescit Vere, tardius Æstate, atque Hyeme, tardissimè Autumno. A vulnere distensio nervorum lethalis est. Malum etiam esse vulneratis compressam alvum Hyppocrates judicavit.

Ulcus. Quædam etiam in genere dici de ulceribus possunt. Neque enim simplicia ea esse semper, sed & tumorem interdum collisionemque habere constat: eademque aliàs nimia carne, quæ super increvit, onerantur: aliàs varicibus implentur: nonnunquam duris labris ac decoloribus cinguntur. Non rarò etiam ubi facta cicatrix fuit, interposito tempore rursus inflammatione lacessuntur, ac dis umpuntur: maximèque iis casibus, ubi os subtus corruptum est, incidit, id quod hic scire licet, quoniam os primum pingue fit, dein nigrum, vel cariosum. Jam etiam malignum esse ulcus (κακόηθες Græci dicunt) atque ægrè admittere cicatricem solet, quod δυσεπούλωτον vocant. Id magis fieri per pravum corporis habitum, aut per jecinoris lienisque affectiones compertum est: ac tum ferè vel callosa labia sunt, vel varices juxtà inhærescunt, ipseque

fœdi homo coloris est. Fit quoque exedens subinde ulcus, quod sanas etiam carnes in vicino positas, non tantùm corruptas, atterit, depascitque, Græcis νομῶδες appellatur. Id verò oriri maximè post ea consuevit vulnera, quæ medici imprudentiâ, mordacibus agitata medicamentis sunt: aut certè post ignem sacrum, postque eas pustulas, quas acer bilis multo pruritu excitavit. Hujus ipsius generis ἡ φαγέδαινα est, quæ latè vagando, cutem & primam tantum carnem exedit: ulcus etiam interdum est cavernosum, cujus osculum angustum est, fundum altè intrò descendit, ac latè sese in varios sinus tanquam in cuniculos diffundit, id modò intus durum callosumque est, modò non est. Ubi est, fistulæ nomen accipit, cujus multa haberi observatio potest: siquidem alia curatu facilis, alia difficilis, & quædam penitus incurabilis est. Expedita medicina est, cum id vitium simplex atque recens intra carnem consistit, magisque si juvenis aliquis ac firmo corpore est. Difficilis esse fistula judicatur, quæ os, vel cartilaginem, vel nervum læsit: itemque ea quæ articulum violavit, vel ad vesicam, ad pulmonem, ad

Φαγέδαιναι

Fistula.

vulvam, ad grandes venas & arterias vel ad inania loca, ut ad guttur, stomachum, pectus, aut intestina penetravit. Sub his enim casibus modò periculum anceps, modò certa pernicies est: idque multò magis, si senex homo, si ægrum corpus, aut mali habitus est. Ex eodem autem ulcere si plus materiæ fertur quàm quod simplici spatio convenit, scire licet, plures intus sinus esse: atque hinc, si sola erosa caro est, pus leve, album, & majore copiâ fertur: si locus nervosus, ejusdem quidem pus coloris est, verùm tenuius, & minus. Ab ipso nervo quod promanat, pingue, & oleo simile est, ad quod etiam dolores accedunt: si vena affecta est, cruor subinde puri miscetur: si os, tenuis inde liquor fertur. Ferè autem, ut quodvis ulcus, ita etiam id quod altum, angustum, atque callosum est, si diutius anno duravit, os efficit. Id autem cognoscitur, si, quod ultimo specillo exploratur, renititur, sic, ut non elabatur idipsum, verùm æquali in loco sisti videatur: tum enim levis caries est. Si verò inæquale, atque asperum subest, vehementius os erosum est. Fistula omnis difficillimè sanescit, præcipuè quæ

inveteravit, quæque profundè inhæreſcit, & multos ſinus habet. Quodcunque ulcus inducta cicatrice ſemel curatum, paulò poſt iterum rumpitur, id ad fiſtulam inclinat. Cæterùm ulcus adeò interdum fit malignum, atque virulentum, ut partem putrefactione corrumpat. Id ſanè viſcidum quid, aut carnem intus mollem habet, aut malè olenti obſitum cruſtâ eſt, ex quo teter vapor fertur, qualis è cadaveribus corruptiſve canibus ſpirat. Tale verò ulcus eripere etiam homini vitam poteſt, & cùm ulterius efferatur, in exedentem ſphacelum verti. Porrò ſcire licet malum ulcus eſſe, quod diu durat, quodque morbis ſuccedit, itemque quod in ambitu glabrum eſt. Pilos autem, qui ſemel defuerunt, iterum innaſci ſalutare eſt. Inimica etiam judicatur à forti in ulceribus pulſu, ſanguinis profuſio. Si tumores ſupra ulcera ſubitò occultantur, idque in parte acciderit corporis anteriore, prorſus vel lateris acutus dolor, vel inſania timenda eſt. Quod ſi id à tergo factum fuit, periculum è nervorum diſtenſione, vel rigore eſt: optatiſſimumque inter hæc eſt, citam alvum fuiſſe. Malum etiam ſignum eſt,

multam exulceratis vigiliam esse, & spiritum difficilem, & sitim, & cibi fastidium, & febrem: itemque pus habere nigrum, aut fæculentum, & fœtidum. Animam autem deficere, pessimum omnium est.

Sangui - sanies. Proximum est quædam de sanguine, sanie, atque pure communia vulneribus ulceribusque dicere. Sanguis per se notus est. Sanies non solùm hoc tenuior, verùm etiam omnium quæ difluunt tenuissima, minimè glutinosa, subalbida, aut subricunda. Græcis ἰχὼρ dicitur. Quod hoc crassius, & magis glutinosum est, nostri quidem virus, & ab eo ulcus virulentum, Græci autem (quoniam albo propè melli simile est) μελικηρὸν appellant. *Pus.* Cæterùm pus omnibus his crassius est, & albidius: *Sordes.* nequaquam tamen sic glutinosum ut sordes, quæ veluti concreta adhærescit ulceri, unde sordidum esse ulcus dicitur. Sanguis optimus est calidus, rubens, modicè crassus, non tenax. Malus est, nimium tenuis aut crassus, lividus, niger, aut pituitâ imbutus, aut varius. Sanies inutilis est multa, nimium tenuis, livida, pallida, nigra, glutinosa, fœtens, calida, erodens: utilior non

multa, modicè crassa, subrubicunda, aut subalbida. Melliceria improbatur multa & præcrassa: huic contraria, tolerabilior est. Pus inter hæc est optimum, meliusque habetur quo minus est, & quo crassius & albidius. Idemque probatur quod leve & æquale, & coloris unius est, & nihil olet: quodque modo & magnitudini vulneris, ut tempori convenit. Siquidem plus ejus ex majore vulnere, & nondum solutis inflammationibus fertur. At verò malum pus esse sciendum est, quod tenue atque dilutum seri colorem refert: magisque si protinus ab initio tale est: æquè ut si pallidum id aliàs, vel lividum, vel fæculentum, vel fœtidum est. Illud quoque observari posse videtur, cruorem ex vulnere ferri, vel recente, vel jam sanescente: pus verò ex eo ulcere, quod ad sanitatem inclinat, saniem ex incipiente, atque crudo: virus ex maligno.

Novissimè venæ proponatur, aut arteriæ dilatatio, quæ in hac ἀνεύρυσμα, in illa nobis varix, Græcis κιρσός appellatur. Utrinque sanguine multo vasa impletur: sed in vena crasso, in arteria spirituoso. Hîc magna, turgi- Ἀνεύρυσμα. Κιρσός.

da, sæpè molesta inest pulsatio: illic nihil horum: utrinque pars sine dolore tumet, pressaque cedit, reditque. Varici magis crura quàm cæteræ partes patent, maximèque in fœminis, quæ utero gerunt: & in his quibus soluta quartana, aut curata longa hæmorrhois est. Aneurisma modò in externis est membris, circa jugulum atque pectus: itemque in manibus & pedibus: modo intus quoque inhærescit, præcipuè sub pectore juxta lienem & mesenterium.

MEDICINALIUM OBSERVATIONUM

LIBER III.

QUO HI EVENTUS ATQUE EA proponuntur judicia, quæ tam de universalibus haberi morbis possunt, quàm de particularibus.

QUUM superioribus Libris morbos proposuerim, qui vel totis corporibus insunt, vel solam particulam occupant, proximum nunc esse videatur, in genere quædam de utrisque dicere. Neque enim parvi referre arbitror, quæ cujusque morbi vis, aut acumen, aut duratio, aut eventus sit, observare: æquè profectò, ut in quem alium aliquis verti morbus possit, quibus ætatibus magis accidere, quibus temporibus anni, quibus cœli tempestatibus quibus locis. Nec inutile quoque videatur, ipsius ægri mentem, mores, orationem, insomnia, vultum, præcordia, spiritum, pulsum, ap-

petentiam, victum, gestum, decubibitum, ipsum denique habitum, omniaque corpore exeuntia in morbis omnibus intueri, & ex his observationes utiles petere. Quæ quidem singula, quoad possum, novissimo hoc libro proponam.

Morbi acuti & lethales

Ergo acuti esse morbi, & perniciem afferre magna ex parte laborantibus solent, febris pestilentialis, morbus attonitus, cerebri inflammatio, quam Græci φρενῖτιν dicunt, itemque vesicæ inflammatio, & nervorum rigor, quem τέτανον vocant.

Acuti morbi & ancipites.

Acuti quoque morbi, at commemoratis minus sunt, minus etiam perniciosi, verùm sic ancipites ut modò occidant, modò sanescant, febris ardens, lethargus, uva, angina, inflammatio lateris, vel pulmonis, itemque ventriculi jecinoris, lienis, renum, uteri. Cæterùm is morbus, quem χολέραν dicunt, æquè ut hi quidem anceps, at longè tamen acutior est.

Morbi breves & salutares.

Breves morbi simulque salutares sunt, febris diaria, & tertiana intermittens exquisita.

Longi morbi & salutares.

Longi autem, & sine periculo sunt (nisi quid ipsis tamen accesserit) febris quartana, gravedo, resolutio nervorum, morbus articularis, sive totum is occupat corpus, sive partem: adhæc, scabies, impetigo, cæte-

raque penè omnia cutis vitia. Longi & ancipites sunt, morbus comitialis, melancholia, destillationes omnes exceptâ gravedine: adhæc abscessus in pectore, coli dolor, alvi profluvium, tormina, tenesmus, lævitas intestinorum, hydrops subdurus in jecinore, liene, & in renibus tumor, ulcus & calculus renum & vesicæ: itemque hæmorrhoides; & fœminarum fluor: ipsa demum Elephantia, & Venereus morbus. At verò ut longi morbi, sic etiam pestiferi esse solent, febris hectica obfirmata, ulcus pulmonis, itemque substantiæ tùm in hoc, tùm in jecinore corruptio: tabes, marcor, cancer tùm exulceratus, tùm occultus, & qui febrem acutam, aut durum jecur lienemve secutus hydrops est, quæque intestinorum levitas torminibus accessit. Longus morbus, cùm penitus insedit, æquè ut acutus difficilis est: & acutus quidem quò vetustior, longus autem, quò recentior, eò facilius curatur.

Longi morbi & ancipites.

Longi morbi & lethales.

Morbi autem transire alii in alios interdum solent, idque priore aliàs cessante, aliàs manente. Itaque diaria febris in hecticam transire & in putridam po-

Transitiones morborum aliorum in alios.

test. Erratica autem, & ex variis nata humoribus, sæpè in quartanam: atque hæc interdum in quotidianam vertitur: itemque quævis alia febris in morbum articularem, vel resolutionem nervorum, vel in abscessum. Febris verò ardens, & lateris inflammatio, & angina, transire in inflammationem pulmonis possunt: atque hæc rursum ad insaniam. Morbumque quoque comitialem melancholia, atque hæc ipsum interdum excipit. Sæpè etiam lateris inflammatio, atque pulmonis, in pectoris abit suppurationem: itemque hæc in tabem, atque in alvi fluxionem. Adhæc post longas destillationes, tabes post sanguinis sputum, puris sputum, & post hæc tabes. Post morbum attonitum nervorum resolutio, itemque post coli dolorem: post hunc etiam morbus articularis, vel comitialis, vel volvulus, vel hydrops. A lienis vitiis, & à sinceris dejectionibus tormina: ab his lævitas intestinorum, postquam hydrops, idem etiam post durum jecur atque lienem hydrops, & post auriginem, & post malum corporis habitum, siquidem hic à pituita crudus est: à melancholia autem natus magis in elephantiam vertitur. Post

tormina, tenesmus & vicissim, post tenesmum, si bilis subest, tormina: vel si magis pituita, coli dolor, aut volvulus. Post longum coxæ dolorem, claudicatio, itemque hydrops. Post fluorem etiam uterinum & profusas hæmorrhoides, aut undecunque immodicè promanantem sanguinem, hydrops, post cœcas hæmorrhoides, ani inflammatio: post grandissimam inflammationem, gangræna, atque sphacelus: post impetiginem, lepra, quam Græci sic nominant. Porrò qui morbus ex alio nascitur, is ferè occidit: à priore enim fatigata natura secundum sustinere vix posse videatur. Est tamen hujusmodi transitio interdum tuta. Nam pro valetudine est, pulmonis inflammationem verti in abscessum ponè aures, qui suppuret: aut certè in partibus inferioribus, qui ad fistulam perveniat. Febrem quoque continuam, quæ vicesimum jam diem excessit rectè abscessus ad articulos natus excipit. Tuta etiam est post acutam febrem aurigo, si quidem molle præcordium & elapsus septimus dies est. Adhæc non incommoda febris post nervorum est solutionem, itemque post horum distensionem, nisi ea siccitatem inanitionemque secuta est.

Qui morbi commodum aliis succedant.

Attonitum autem morbum, & coli dolorem, tuto nervorum excipit resolutio: lippitudinem, alvi profluvium: tormina, tenesmus: insaniam, varix vel hæmorrhois, vel tormina: singultum, sternutatio: longas dejectiones, vomitio: surditatem, biliosa alvus: sanguinis in fœmina vomitum, profusi menses: lienis tumorem, tormina: dolorem præcordiorum, qui sine inflammatione fit, itemque volvulum ex urinæ natum difficultate, febris. Ac sub his quidem casibus ferè priorem morbum alter superveniens depellit. Jam verò à viliori parte morbum ad nobiliorem verti, adeòque ab summo corpore ad viscera vitæque penetralia transire, periculosum est, æquè profectò, ut cùm ex calido morbo alius fit frigidus: veluti si post acutam febrem hydrops oritur, aut post jecinoris inflammationem prædurus in eo sine sensu tumor.

Morbi difficiles, itemque faciles.

Qui morbi sub bonis signis non levantur, & sub malis remittunt, difficiles esse consueverunt. Semper verò benigniores sunt hi, quorum principia affecti spiritus dedere: pejores ex atra bile nascuntur: ex aliis humoribus ancipites.

Haud raro semel curatus morbus re-

Præsagia recidivæ.

vertit. Id verò hinc scire licet: quoniam depulso morbo, homo imbecillus manet: aut certè assumtum cibum non sentit: quoniam neque appetit, neque concoquit, sed multâ nauseâ afficitur, & ructu vel nidoroso, vel acido. Æquè certum recidivæ præsagium est, si inter hæc ista spiritus malè olet: si vehemens sitis est, & multa vigilia: præcordia, quæque juxta sunt loca, tument; si denique facies inflata est, maximè ad palpebram superiorem. Quæ omnia eo certius reversuram ægritudinem denuntiant, quò evidentiora iis temporibus sunt, quibus esse vehementior morbus solet. Sed & ægritudinis genus aliquid ad prædicendam recidivam facit. Facile namque hæ febres repetunt, quibus adfuit inflammatio, tum cum hæ quidem finirentur, calorem tamen æstumque in visceribus aliquem reliquerint. Ejusdem ordinis sunt morbus comitialis, caligo, hemicrania, pertinax capitis dolor, destillatio, anhelatio quam ἆσθμα vocant, dolores renum, dolor colicus, morbus articularis & hujusmodi. Autumnus recidivæ opportunissimns est. Quælibet morbi reversio tutior est, si malam victus rationem tantummodo secuta est, non

etiam relictum à priore morbo vitium. Quo quid citiùs revertitur, & quò vires simul infirmiores sunt, eò pejus est. Quicumque morbus subitò sine ratione, sine bonis signis finitus est, ferè redit. Porro certis quibusdam ætatibus & anni temporibus, & cœli tempestatibus, & locis, certi etiam morbi magis esse familiares solent: quod cum aliis de caussis, tum ideò quoque observatur: ut scire liceat, minore in periculo versari ægrum, cujus naturæ, vel ætati, vel consuetudini, itemque anni temporibus morbus consentit. Ergo infantes, tenerosque etiamnum pueros vomitus exercent, tusses, vigiliæ, pavores, aurium humores, fervida oris ulcera, umbilici inflammationes, & cùm illi dentire incipiunt, gingivarum pruritus, nervorum distensiones, alvi profluvia, febres. Quæ omnia eò sunt graviora, quò plenius corpusculum est, atque alvus magis impedita ac pigra. Ubi paulum annis processum est, sic tamen ut nondum pervenutm ad puberem ætatem sit: tonsillæ fiunt, & vertebrarum spinæ luxationes, anhelationes; itemque lumbrici, urinæ stillicidia, calculi vesicæ, strumæ, verrucæ, pluraque alia tu-

Primæ ætatis morbi.

tubercula. Ut primum pubertas venit, quæ comprehensa sunt, incidunt, & febres longius trahunt, & sanguis è naribus fertur. Adolescentia morbis est exposita acutioribus, itemque comitialibus, & præcipuè sanguinis sputo, & post hoc tabi. Juvenibus autem lethargus accidit, & lateris pulmonisque inflammatio, & anhelationes, & insania quam φρενῖτιν dicunt, & ardentes febres: adhæc longa alvi profluvia, cholera morbus, tormina, lævitas intestinorum, hæmorrhoides. Cæterum senes exercent spirandi difficultas, frequens cum tussi destillatio, vertigo, morbus attonitus, nocturna vigilia, aurium, oculorum, & narium madores, & visus, auditusque hebetudo. Accedunt renum dolores, urinæ tùm difficultas, tùm stillicidium, præcipuèque lævitas intestinorum, tormina cæteraque hujusmodi citæ alvi incommoda. Sæpius etiam incidunt dolores articulares, totiusque corporis pruritus, ac malus habitus. Magna autem ex parte minùs juvenibus ægrotant senes: verùm semel diuturnis correpti malis ferè opprimuntur.

Puberum morbi.

Adolescentum morbi.

Juvenum morbi.

Senum morbi.

Longis morbis senectus, acutis adolescentia magis patet, ætas media tutiss-

Quando pueris morbi finiuntur.

ſima eſt. Pueris maximè judicantur morbi vel quadraginta diebus, vel ſeptem menſibus, vel totidem annis, interdum etiam ad puberem ætatem trahunt. Poſt hanc autem ipſam qui manent, ac neque prima Venere, neque primis menſtruis finiuntur, longi eſſe ſolent. Porrò omnis ætatis hominibus, gracilibus magis accidunt tabes, dejectiones, deſtillationes, laterumque & viſcerum dolores, obeſis ſpirandi difficultas, & præfocatio, cujus occaſione interdum ſubita irruit mors: quem caſum vix accidere gracilibus poſſe hominibus conſtat. Tenue verò corpus, imbecillum; obeſum, hebes eſt.

Qui morbi gracilibus, qui obeſis magis familiares,

Morbi vernales.

Jam autem quod ad anni pertinet tempora, ſcire licet, etſi omnes morbi omnibus fieri temporibus poſſunt, verè tamen eos magis incidere conſueſſe, qui humoris motu novantur: deſtillationes intelligo, tuſſes, ſanguinis profuſiones, puſtulas, abſceſſus, omnia denique nervorum & articulorum vitia, quæ modò accedere ſolent, modò rurſus conquieſcere. Junguntur his lippitudines, inſania, tum ea quam φρενῖτιν dicunt, tum quam μελαγχολίαν: morbos item comitiales, angina, impetigo, lepra, & hujuſmodi. Ver (quantum in

se est (inter cætera anni tempora saluberrimum est, minimèque exitiosis morbis opportunum. Multa ex his in Æstatem incidunt: verùm habet etiam id tempus febres continuas, & ardentes & tertianas multas, itemque lippitudines, vomitus, alvi fluxiones, aurium dolores, ulcera oris, naturalium putredines, & quicquid sudore hominem resolvit: quod novissimum quidem eo magis fuerit per febres proclive, quo Æstas Veri fuerit similior. Periculosior autem Æstas Hyeme, Autumno tutior est. Idem Autumnus vix ullo horum vacat morborum: sed febres etiam adjicit incertas, & quartanas: itemque morbos comitiales, insaniam, melancholiam, spirandi difficultatem, lienis tumores, hydropem, tabem, urinæ difficultatem, volvulum, tormina, lævitatem intestinorum, & coxæ dolores. Autumnus plenus est periculorum, neque ullum æquè tempus morbis exitiosis & pestilentiæ patet. Ferè autem diutinis morbis fractos tollit, aliosque homines novis incommodis, iisque longissimis, ac potissimùm quartanæ implicat. Idem tabidis longè inimicissimus est. Hyeme capitis fiunt dolores, vertigines,

Morbi æstivi.

Morbi autumnales.

Morbi hyemales.

morbi attoniti, lethargi, gravedines, raucitates, tusses, & si qui in faucibus, in lateribus, & in imis visceribus contracti morbi sunt, eos exasperat. Idem tempus salubritate à Vere superatur: Æstate autem, multoque magis Autumno tutius est. Illud in genere novisse licet, constantibus temporibus, & naturam servantibus suam, constantes etiam morbos & judicii non difficilis nasci; incertos autem esse, ac difficulter judicari inæqualibus temporibus. Tum etiam, si talis pergat esse annus, qualem semel adeptus constitutionem est, scire licet similes penè morbos semper expectari oportere. Meminisse autem convenit pueros, & his ætate proximos, ipso Vere, primaque Æstate, melioris esse valetudinis: Senes, ipsa Æstate ad aliquam usque Autumni partem: reliquo Autumno, itemque proximâ Hyeme eos qui in mediis sunt ætatibus.

Præsagia morborum sumta ex cœli variis tempestatibus.

Varios etiam præsagire morbos, prout variè à sua natura anni tempora deficiunt, licet. Nam si Hyems sicca, septentrionalibus ventis perflatur, Ver autem pluvium cum austris successit, prædicere licet febres acutas Æstate futuras esse, & lippitudines & tormina,

in fœminis potissimum, atque in his viris quorum humidior natura est. Si verò clementior Hyems Austros exhibuit, atque pluvias, Ver autem siccum cum Aquilonibus fuit; prægnantes, quibus Vere partus fiet, abortu periclitantur: & si quæ in tempore pariunt, imbecillum id quod excluditur erit morbosum, ac minimè vivax. Aliis hominibus lippitudines instabunt arridæ, & tormina, & si seniores sunt, destillationes, quæ subinde occidant. Jam verò cum sicca, & Aquilonaris Æstas, Autumnus pluvius, atque austrinus est, tum quæ proxima est Hyems, capitis inferet dolores, tusses, destillationes, raucitates, & ipsam in nonnullis tabem. Quod si antecedente sicca & Aquilonari Æstate, ipse quoque siccus Autumnus Aquilonibus perstringitur; non inutile quidem hujusmodi tempus ad commodam valetudinem humidioribus fuerit corporibus, maximèque fœminarum: verùm siccæ lippitudines, & febres tum acutæ, tum longæ, & hi morbi quos atra bilis concitat, fient.

Porrò Cœli tempestates, prout serenæ sunt, vel nubilæ, vel pluviæ, vel his aut aliis ventis perflatæ, adventum va- *Quod cœlum.*

riarum ægritudinum denuntiant. Saluberrimum eſt cœlum ſerenum atque purum. Itaque præſtare creditur ruſticum urbano, agreſte pratenſi, mediterraneum maritimo, montanum paluſtri, terreſtre fluviali, ſiccum pluvio, ſudum nebuloſo, meridianum matutino, diurnum nocturno. Sub optimo cœlo certior valetudo eſt, prioreſque morbi (ſi qui fuerunt) promptius ſaneſcunt. Optimum verò Hyeme cœlum eſt, quod omni vento caret: Æſtate, quod Favoniis perflatur. Poſt ſerenum cœlum optimum eſt, id quod æquale eſt, ſive frigidum, ſive calidum. Peſſimum autem eſt quod variat maximè, eoque nomine multos Autumnus, qui cætera parte anni traxerunt, tollit. Rectè enim Hippocrates judicavit, ſi eodem die modò calor eſt, modò frigus, Autumnales morbos expectare oportere. Semper autem pluviis ſalubriores ſunt ſiccitates. In his tamen febres acutæ fiunt, & tabidi morbi & lippitudines, & tormina, & urinæ difficultates, doloreſque articulorum. Pluviæ verò longas febres exhibent, alvi fluxiones, putredines, morbos, tum comitiales, tum attonitos, anginas, reſolutiones nervorum, cancros.

Porrò ex ventis ſalubriores ſunt Orientales, atque Septentrionales, quàm vel Subſolani vel Auſtri: etſi ea res tamen pro regionibus variat. Ubi Aquilo cœlo imperare incipit, prædicere licet dolores lateris & pectoris, tuſſes, faucium aſperitates, alvi & urinæ compreſſiones, & horrores: ſanum tamen corpus is ventus firmat, & vegetius mobiliuſque reddit. Spirantibus autem Auſtris expectare convenit oculorum caliginem, aurium hebetudinem, ſenſus tarditatem, vertiginem, gravitatem capitis, alvi fluxionem, totiuſque denique corporis imbecillitatem, atque pigritiem. Cæteræ tempeſtates cœli, prout vel Aquiloni, vel Auſtro propiores ſunt, modò hos, modò illos potius morbos creant.

Qui morbi ab Aquilone, qui ab Auſtro fiant.

His ita animadverſis, proximum eſt ad ipſum ſpectare ægrotantem: qui, ſi in propria curatione officio non deeſt ſuo, & morem imperatis Medici gerit, neque quicquam proficit tamen, graviter utique ægrotat: omninò autem contrarium fit, ſi cum nuſquam in officio ſit, mediocriter tamen habet. Ejus quoque non conſtare mentem, imperitis grave eſt. Qui ſic eſt, is, etſi parte aliqua corporis dolorem habet, nullo tamen ejus videtur

Officium ægroti.

Mens ægroti atque mores.

affici sensu. In omni autem morbo hominem compotem mentis esse, bonum est. Aliquid etiam spectari in moribus potest. Tutum enim non est levi animo natum, asperum in morbo responsatorem esse cœpisse, aut quædam violenta manu facere eum, qui semper imperium in animum non difficilè habuit. Turbulentus verò naturâ homo, etsi non modò erociter loquitur, verùm etiam desipit per febrem ardentem, non usquequaque tamen periclitari videatur. Si quis supra modum, supraque consuetudinem vel loquax, vel taciturnus est, malum significatur, tacenti enim soporis, aut melancholiæ principium est: garrienti, delirationis. Jam verò falsis imaginibus propter vim morbi mentem turbari, sine magno metu non est: veluti cum quis digitis micat, aut floccos festucasve de stragulis legit, aut armatos adesse sibi hostes putat, malosve dæmones, vel quid spectrorum hujus modi. Longeque gravius est, si judicio amisso necessarios, vel domesticos non agnoscit: aut si quæ animus concupiscit, eorum ipse protinus homo obliviscitur. Ad extrema autem ventum est, si inter hæc æger neque audit, neque videt, aut mo-

vetur, extremis jam tum frigeſcentibus, & livore fœdis.

Præſagia ex ſomno atque vigilia.

Haud levis etiam in ſomno animadverſio eſt: ubi is enim auxiſſe malum videtur, mortalis eſt: ubi levaſſe, non mortalis. Ab eodem itaque delirium ſedari valde bonum. Peſſimum eſt, ex toto ablatum eum eſſe: vis enim hoc modo infirma conſumitur. Eò minus malus eſt, qui nocte non accedit, etiam ſi interdiu venit. Qui autem tantum de die fit, is melior eſſe matutinis temporibus cenſetur, ad tertiam uſque diei partem. Æquè malum eſt ſomni nimietatem eſſe, ſic ut quidam veluti ſopor interdiu noctuque immoretur. Plenior per noctem ſomnus qui delirio ſucceſſit, quique cum frigore partium eſt extremarum, periculum oſtendit. Altus ſopor cum debili pulſu, & delirio, & extremis frigeſcentibus, mortalis eſt. Ut ſine modo continuatus ſomnus, ſic etiam nimia vigilia malum ſignificat. Hæc enim niſi dolorem afflictionemque ſequitur, delirii metum oſtendit. Quam longa vigilia confecit, huic tuſſim accedere, admodum periculoſum eſt.

Præſagia ex inſomniis.

Aliquid etiam in inſomniis eſt. Nam ſi ea alia ſunt, quàm diurna negotia fue-

re, turbationem esse in corpore aliquam testantur. Itaque si incendia videri videntur, flava luxuriat bilis: si verò fumus aut densa caligo apparent, atra bilis abundat: si imbres, itemque nix, glacies aut grando objiciuntur, multà intus pituita est. Qui in fœtido se loco versari putat, putrem is humorem intus fovet: cum verò rubra quædam dormientibus per insomnium observantur, ipsique cristas habere se gallinaceorum credunt, scire licet sanguinem intus abundantem esse. Luna, si apparet sub insomnio, eas potius affectiones notat, quæ in medio corporis cavis spatiis sunt: Sol, quæ in medio: cætera astra, quæ in ambitu. Si quid igitur horum offendi videtur, aut obscurari, suove circuitu sisti; quæ pars singulis debetur, in ea morbus versatur: levis quidem, si vel aer, vel nebula luminibus cœlestibus impedimentum dedit: gravior, si aqua. Quod si ea ipsa ita superari interjectis elementis videntur, ut penitus evanescant, metus est ægrum morbo succubiturum. Cæterùm, si fugatis obstaculis, clara fieri signa splendidaque incipiunt, in multa spe esse homo potest: quum verò celerrimo impetu feruntur, insaniæ metum

oſtendunt: ſi deſcendere ad occaſum, itemque in mare præcipitare, vel in terram videntur, morbos etiam ſignificant. Turbatum mare ventris affectum notat. Terram autem aquis inundari videri, bonum non eſt. Humidum enim id morbum arguit: multòque magis, ſi quis ſtagnis aut fluminibus mergi ſe putat. Pejus eſt aridam terram, ac ſolibus toſtam vidiſſe: magnæ enim id argumentum ſiccitatis eſt. Si quis per ſomnum avidè quid edere, aut bibere velle videtur, alimenti vel potionis ſignificatur inopia. Aquam puram, potari videri, bonum: cætera pocula, malum. Monſtra verò apparere, aut armatos hoſtes, unde ingens terror dormienti incutitur, morbum oſtendit, & inſaniæ metum. Ex editiſſimo loco præcipitari videri, vertiginem minatur morbumque vel comitialem, vel attonitum; utique ſi tum quoque caput multo humore oneratur.

Præſagia ex ægri vultu.

Sed omiſſis nunc mentis erroribus, exteriora ægri intuemur, in quibus vultus locum habere præcipuum poteſt: is enim ſignis minimè dubiis affectum principum partium commonſtrat. Ergò in omni morbo bene ſperare licet, ſi quis non nimium diſſimilem vultum ſani ho-

minis retinet. In magnis malis, facies bona metum morbi minuit: in parvis autem non bona, exauget. Extremum periculum ostendunt oculi vitio morbi concavi, collapsaque tempora, & nares acutæ, inversæque imis partibus ac frigidæ, aures & cutis circa frontem intenta atque dura, color lividus, aut niger, palpebrarum denique, & labrorum & narium pallor. Hæc facies, si vim morbi, non autem effrenatam secuta exinanitionem est, periturum ægrum intra triduum ostendit, maximèque si simul dejectiones, urinæque pingues exierint. Frequentissimus hic vultus est, cum maxima febris corpus extorret, colliquatque: præcipuè, si juvenis est, qui laborat, & negotiis implicitam vitam degit. Sive autem morbus acutus, sive longus ac magnus, ut tabes, faciem sic violavit, idque sive inter initia factum est, sive posterioribus temporibus: mortem, etsi non æquè ubique celerem, semper tamen certam præsagit.

Præsagia ex præcordiis. Multum etiam observationis haberi ex præcordiis per morbos potest. Ea enim sine ullo sensu doloris, æqualiter utraque parte mollia, magnam salutis spem faciunt. At verò metum auget, si

inflammata, & dolentia, & dura intentaque sunt: si inæqualiter dextrâ parte sinistrâque affecta. Quod si sic tumida sunt, ut digitis tamen cedant compressa, & non doleant, morbum quidem ut non periculosum, ita longum fore significant. Præcordiorum venæ si pulsant, aut turbationem, aut delirium portendunt. Æquè verò in omni morbo utile fuerit, partes circa umbilicum & pubem observasse.

Bonum enim crassitudinem eas habere, planamque ibi cutem esse; at verò emacruisse, atque liquatas esse, valde malum.

Præsagia ex decubitu corporis.

Circa decubitum ista quoque animadvertuntur. Si æger in latus aut dextrum, aut sinistrum pro arbitrio cubat suo, cruribus paulum reductis, & facilè convertitur, convalescere posse videtur. Contrà verò periclitatur, si hians, & semper dormiens supinus præter solitum jacet, expansis manibus pedibusque, aut si has partes dejicit, aut (quod pejus est) si subinde ad pedes delabitur. Pedes autem nudare & manus, quibus vehemens calor non est, malum est, & summæ afflictionis indicium. Pronus decubitus delirium esse, aut dolorem juxta ventrem

ostendit. Haud leve etiam malum portenditur, si æger ex morbo debilis nullum sustinere decubitum potest, sed erigi volens, sessionem expetit: aut si adstantes aversatus, sese in ultimum cubile convertit. Ex manibus etiam aliquid observatur, quas si sine causa æger sæpius naribus admovet, tanquam inde absterfurus aliquid, nihil tamen cum sit, malum id esse judicatur: parque periculum est, si digitis floccos de stragulis vellere conatur, aut quæ in proximo pariete minuta eminent, carpere.

Præsagia ex toto corpore. Jam verò quod totum corpus attinet, id nimiùm celeriter per morbos emacrescere, aut contrà æquè benè habitum, morbo quantumvis diutius trahente, videri, malum est: prius enim magnam naturæ infirmitatem, secundùm longam invaletudinem arguit. Æquè verò inutile est, modò calidum esse corpus, modò his coloribus, modo aliis affectum. Diuturni enim id judicium morbi.

Præsagia ex respiratione. Sed corporis quoque ægrotantis intueri facultates oportet, & ex his utilia præsagia sumere. Spiratio itaque bona cùm in longis morbis, tum maximè in acutis, qui cum febre sunt, & intra quadraginta dies conquiescunt,

promittere ſalutem ſolet: difficilis autem, periculum minari. Imprimis verò horrenda ſpiratio eſt, quæ inæqualiter interciſèque ducitur, ut dupla videatur aëris intra pectus revocatio. Mala quoque & præfocans ea eſt, quæ hominem ſupinum eſſe non ſinit, ſed è cubili cogit conſurgere: ſub qua thorax atque ſcapulæ plurimum attolluntur. Ea autem difficilem deſtillationem, vel anginam, vel ſuppurationem, vel crudum pulmonis tuberculum comitatur. Magna autem & frequens, quâ fervidus vapor ore, naribuſque efflatur, vehementis ſine obſtructione incendii argumentum præbet. Itaque hæc per ardentes febres maximè editur. Frequens autem, & parva, infirmas eſſe vires teſtatur, aut certè impedimentum, quo pulmo urgeatur, arguit. Proin inflammatis pulmonibus, aut lateribus, aut ſepto transverſo, aut jecinore, aut liene, ſubinde talis eſſe deprehenditur. Magna autem, & ex longis intervallis rara, inſaniæ nota eſt. Perniciem autem minatur ea, ſub qua ſpiritus ex ore atque è naribus frigidus fertur: ubi ſpiritus vix ore, ſed totus penè naribus emittitur: magiſque ſi harum contrahi pinnæ, dilatarique

cernantur, certum oppressarum virium judicium est. Incumbente per febres morte, spiratio alta, crebra, & difficilis est.

Præsagia ex pulsu. Nunc de pulsu dicam arteriarum, qui quoniam cordis vitæque nuntius est, magnas ad recta præsagia vires habet. Is enim si per morbos haud multum à natura defecit sua, talisque esse perseverat, validum corporis robur, spemque secundæ valetudinis ostendit. *Optimus pulsus.* Optimus censetur is, qui medius inter magnum est & parvum, inter celerem & tardum, inter crebrum & rarum, inter vehementem & languidum, inter mollem & durum, inter plenum & vacuum, quique bonam ictuum inter se proportionem, æqualitatem, ordinemque retinet. Idem hic variis de causis suæ naturæ legem amittit, prout vis est ægrotantis, aut usus pulsationis, aut effecta arteria. *Magnus pulsus.* Magnus pulsus usum sequitur inauctum, naturæque vim: sed priusquam à naturali statu in magnum degeneret, primùm fit is qui omnium naturæ facillimus est, creber, crescenteque magis usu etiam celer. Si imbecillus sub his casibus homo est, magnus esse desinit pulsus, fitque cum crebro parvus & lan-

guidus. Durâ etiam arteriâ pulsus non admodum esse celer potest. Contrariâ autem ratione de parvo dicendum est: sub quo vis infirma est, & nequaquam urgens usus: hîc primò rarus, dein, crescentibus imbecillitatis causis, tardus, & tùm parvus esse incipit. At tarditatem quoque & raritatem facere siccitas arteriæ potest. Durus etiam pulsus arteriæ notat duritiem, mollis humiditatem. Itaque hic peculiaris esse sopori, lethargo, pulmonis inflammationi, mollibus viscerum tumoribus, aquæ inter cutem, similibusque morbis solet. Robustus vehemensque pulsus, ægrotis spem secundæ valetudinis ostendit: languidus, exitii metum. Scire autem licet, non tantum periculi in pulsu verti maximo, vel celerrimo, vel creberrimo, vel vehementissimo, vel mollissimo, quantum in eo qui minimus est, maximèque tardus, rarus, languidus, durus. Hi enim nunquam sine gravi periculo subsunt. Ex priore ordine, optimus quidem vehementissimus est, dein maximus: pravissimus autem est, maximè mollis. Ex posteriore autem deterrimus, languidissimus: post quem tardissimus, & rarissimus, atque

Parvus.

Durus, itemque mollis.

Robustus:

Languidus.

hinc minimus. Languidus autem omnis semper naturæ significat imbecillitatem, quæ imbecillitas, si longâ vetustate morborum contracta est, reddit eumdem etiam pulsum parvum, rarum, atque tardum, si quidem febris deest: & crebrum, velocemque, si ea subest. Ubi imbecillitatem nimius dolor, aut vigilia, subitæve inanitiones intulerunt, pulsus supra languiditatem parvus est, & celer, & creber. Si autem non in se debilis, sed aliquâ re impedita, oppressaque natura est, ut in magnis fit grandium vasorum obstructionibus, itemque in repentinis humorum in præcordia confluxionibus, & in ipsis denique pestilentialibus febribus: pulsus maximè continenterque est inæqualis, idemque præter languiditatem parvus, tardus, & rarus: tametsi subinde paucis ictibus, vel vehemens, vel magnus, vel celer, vel frequens apparet, qua in re maxima ejus deprehenditur inæqualitas. Semper autem major imbecillitas est, si pulsus intermittit: maximè si is ipse deficit. Idem hic si non recurrit, sed ex toto deficit, (quod ἀσφυξίαν Græci dicunt) horrendissimus est, & certæ mortis index. Is plerisque omnibus vitâ defunc-

Defi-ciens.

turis sub novissimum spiritum accidit: quibusdam aliquot ante eum horis, & interdum, (quod mirum videri potest) pluribus etiam diebus. Minus autem periculi in eo vertitur, qui sensim gracilescens minuitur, (Græci μύουρον appellant.) Hic aliàs reciprocus est, aliàs non est: ut est, magno semper metu terret. Et quidem si non reciprocat, deterior etiam deficiente reciproco judicatur. Haud leve quoque discrimen intermittens pulsus habet, qui, quò, diutius à motu quiescit, eò periculosior est: & cum duarum tempus pulsationum intermittendo transigit, mortem denuntiat, nisi alicui tamen is pulsus secundum naturam est: quanquam in senibus, longa febre, vel anhelatione affectis, itemque aliàs in pueris observatum est, post intermittentem pulsum, vitam mansisse, id quod nulli contigisse juvenum credibile est. Longè hoc pulsu formidabilior, & certior exitii nuntius existimatur, qui in una intermittens pulsatione est. Intercurrens autem pulsus bonam judicationem morbi pollicetur, & futuram salutem: utique si cætera quoque signa respondent. Bis feriens, seu intercisus calidum humo-

μύουρος.

Intermittens.

Intercurrens.

Bis feriens.

rem, eumque vehementer putrem, & facultatem non penitus invalidam sequitur. Undosus, morbos denotat nimio humore corpus irrigantes, febres scilicet quotidianas, & continuas has, quæ perpetuis sudoribus hominem labefactant, τύφωδες Græcis appellatos constat: itemque id genus hydropis, quod ipsi λευκοφλεγματίαν dicunt. Tum in hisce febribus, tum etiam in aliis, undosus pulsus sudorem antecedit judicialem, si quidem plures sunt ictus alti, & vehementes, notæque concoctionis cernuntur. Sub undoso pulsu, neque viscerum subesse inflammatio, neque durus in his sine dolore tumor, minusque vel distensio nervorum, vel nimia ariditas potest. Eundem pulsum in vermiculantem (qui ab illo sola differt parvitate) verti tutum non est. Tum enim vis, etsi nondum deficit, tamen paulatim labascit. Idem vermiculans atritam vacuatione naturam comitatur, itemque pulmonis id vitium, quo ipse totus putris nimio scatet oneraturque humore: utique si jam tum quoque vires corporis infirmæ sunt. Quemadmodum de undoso dixi, ita quoque dicere de vermiculante oportet, quod uterque mol-

Undosus.

Vermiculans.

lem requirit arteriam: neuter deprehendi in tabe, inflammationibus, & duris, sensuque carentibus viscerum tumoribus, & in suppurationibus pectoris, ne propinquâ quidem jam morte, potest. Nulla febris, nisi quæ levissima est, ac lenta, vermiculantem pulsum exhibet: quoniam crescens calor, tardam esse arteriæ distensionem non permittit. Proin post intemperatam inanitionem ortus vermiculans, si febris accedit, tollitur. Ut verò undosus, si debilior fit, à vermiculante excipitur, ita vermiculans à formicante. Quare hic quoque incommodi plus, quàm ille portendit. In febribus autem lentis, quæ non vi, sed spatio, longâque vetustate vires exhauserunt, mortis est nuntius. Tum hic ipse, tum vermiculans, ubi ab iis causis fiunt, quæ vim corporis subitò exsolvunt iterumque corrigi non difficillimè possunt, non æquè magnum metum inferunt. Ad quem casum expositi sunt ii, quibus propter balnei calores anima deficit, aut vires, ob profusum è vulnere, aut naribus sanguinem, subitò collabuntur. Caprizans autem pulsus naturæ notat robur: & secundæ spondet valetudinis expectationem: nisi tamen poste- *Caprizans.*

rior pars distensionis fuerit languidior: tum enim anceps naturæ morbique pugna est. Hecticus pertinacius immoratur, ac morbum longum, siccumque, ac malè sanabilem ostendit: peculiaris est rabidis aut aliqua demum ratione emaciatis. Serratus inflammationes sequitur, præcipuèque partium nervosarum: quare etiam lateris inflammationi familiaris est. Idem eò pejor, quò manifestior est: id quod nimia tensio & durities facit. Est etiam comes crudorum intus tuberum, quæ hominem subinde tollere, ubi multæ vires non suppetunt, solent: nisi si ea tamen tempestivè suppurant. Raro convulsissimus incidit pulsus, idemque periculum habet: præcipuè si post magnam vacuationem, famem, febres ardentes, similesve ærumnas oritur. Tutior est is, qui protinus inter morbi initia repentè incidit. Accedit etiam ad inflammatorios cerebri affectus, & ad id maximè genus insaniæ, quod φρενῖτιν dicunt, itemque ad morbum comitialem, ipsis ægris (contrà quàm in syncope fit) sub corporis calore morientibus. Vibratus autem, seu turbulentus pulsus in ægrotis, qui magnas inflammationes, vel tenacissimas pa-

Hecticus. *Serratus.* *Vibratus.*

tiuntur obstructiones, itemque nervorum distensionem, naturæ cum morbo pugnam ostendit. Tremens pulsus, vel qui verè est talis, vel ex trementibus ad carpum musculis, si vi morbi, non ex natura inest, syncopem præsagire, & mortem solet. Idem semper languidus est, ac parvus. Ordo in bonis pulsibus, bonum: in malis (tametsi quidam non medioeres viri repugnant (malum significat: tantòque semper ordo magis improbatur, quò pulsus simul deteriores sunt. Illud in genere novisse oportet, pulsum morientibus non eundem omnibus esse. Aliis enim prorsus is ante obitum cessat: aliis ad novissimum propè spiritum deficiens est: aliis non talis, sed creberrimus fit, & minimus, & languidissimus: quibusdam μύουρος est: nonnullis intermittens: aliis formicans: aliis vermiculans.

Tremens.

Pulsus morientium.

His etiam animadversis, proximum est, appetentiam, aut fastidium ciborum, omnemque denique victus rationem contemplari, atque inde præsagia, judiciaque morborum depromere. In omni morbo, salutis nota est, bene ad ea sese habere ægrum, quæ vice cibi potionisque offeruntur: contrà male

Præsagia ex appetentia & fastidio ciborum.

habere, periculosum est. Pravis assumtis, si nihilo æger habet deterius, tolerabilis morbus subest, verùm omnibus rectè oblatis, si non modò æger non juvatur, sed etiam offenditur, scire licet id difficilis morbi indicium esse. Si quis per initia morborum cibos aversatur, aut etiam juxta statum, viribus etiamnum sufficientibus, nihil terreri debet; verùm quæ declinantibus morbis, cibi oriuntur fastidia, aut aliàs etiam viribus admodum invalidis, periculo non vacant. Eadem sub longâ invaletudine pessima sunt: sed & in convalescentibus recidivam minantur, magisque si una frequens acidus ructus est. Post morbum, si expetitis & sumptis epulis, homo neque corpore, neque viribus proficit, malum est: nam plus estur, quàm par est. Verùm si idem casus modicè comedente accidit, scire licet inanitionis eum egentem esse: quo auxilii genere nisi succuritur, metuenda recidiva est. Namque ea scilicet tum demum proclivis est, cum quædam in corpore post judicationes relinquuntur. Jam autem in ipso etiam morbo, quicunque initio probè comedit, nec proficit tamen, is tandem ferè

rè ciborum urgetur fastidio : contrà qui magnâ prius usus inediâ, cibum postea concupiscit, is morbo faciliùs liberatur.

Sequitur nunc eorum observatio, quæ corpore excluduntur : sputum dico, alvi excrementum, urinam, sudores, quibus omnibus sic compararum est, ut, cum imbecilliter & diminutè, parvaque portione efferuntur, mala sint; magisque cum propinquè inter se invicem prodeunt. Quin etiam tum ingentem ostendunt metum, cum pravæ quoque notæ comitantur : sin minus, morbi longitudinem. Illud ferè commune est, quicquid exit cujuscunque sit substantiæ, aut molis, aut qualitatis, etiam id fiat vel modo, vel tempore, semper salutem promittere, si post notas fertur concoctionis, si die judiciali, si cum ægri levamento : quod contra vacuatur, id pessimum atque mortiferum est. Sputi, atque ejus, quod vomitu extunditur, animadversio superiore libro proposita est, quare hoc loco dejectionem tantummodo, & urinam, & sudores exequar.

Præsagia ab excrementis.

Ergò optima dejectio est, mollis, cohærens, compactaque, & subrufa,

quæque odore similem alvum sani hominis non excedit: quæ denique justæ molis pro ratione assumptorum est, & eodem tempore quo per secundam valetudinem redditur. Mala autem est, nimium dura, aut liquida, citò diffluens aut consistentiæ inæqualis. Bona quoque non est, vehementer vel rufa, vel alba: hæc enim cruditatem arguit, illa morbum biliosum: tametsi rufa non incommodè eodem declinante morbo editur, abscedente, quæ hunc fecit, materiâ. Viridis quoque dejectio mala est, æruginosæque soboles bilis. Nigra autem atra bilem, livida validum notat in internis frigus. Pinguis item tuta non est: quemadmodum nec viscida, ac tenax. Sub utraque enim (nisi si talia assumpta sunt) corpus liquescit. Quæ verò malè olet dejectio, commoda non est, ut quæ caloris magnæque putredinis habetur nota. Mala quoque spumosa est, aut quæ more stercoris bubuli flatibus plena ac lævis est. Spumosa quoque incommodum magni intus fervoris ostendit. Ad hæc noxâ non vacat, quæ vel pauca vel nimia est; varia item, qualis ramentosa est, & abundè biliosa: cruenta, & purulen-

Præsagia ex dejectionibus.

ta: adhæc prasina, & nigra, mala est. Pejor est, si similem etiam odorem stercoris infantis habet. Quocumque morbo incipiente, si atra dejicitur bilis, vel etiam per os evomitur, lethale est. Sub acuto morbo spumosa alvus, & undique biliosa, admodum mala est. Splendentem sanguinem dejici, maximè si qui antè dolores tenuerunt; periculosum est. Liquida dejectio vel acervatim, vel paulatim incidens nocet: altera enim nimis imbecillum facere hominem, altera vigilem solet. Mala quoque per morbos acutos alvus aquosa est: magisque, si sitis deest. Eadem opere detentis atque torpore, pessima est; itemque his, quibus unà venter in tumorem intenditur. Ex liquida dejectione refrigeratio cum sudore, malum: quæ verò in morem atri sanguinis nigra est, sive cum febre, sive sine hac, admodum mala est. Pestifera etiam esse consuevit, quæ sensum ægri fugiens elabitur, aut quæ subitò præter rationem in eo homine ubertim profluit, quem longus morbus labefactavit. Obiter etiam aliquid de ventris flatu dicam, quem præstat sine strepitu elidi; nam si is acuto in mor-

bo ſtrepit, dolorem arguit vehementem, vel ipſum certè delirium. Malum etiam eſt, flatum jamjam erupturum impeditum eſſe: pejuſque ad ſuperiora reverti ſſe.

Præſagia ex urina. *Urina optima.*

Nunc ad contemplationem veniam urinæ, quam ſcire licet optimam eſſe, cujus ſubaureus color, ſubſtantia mediocris, juſta ſecundum potionem moles, ſedimentum album, leve, & in acutum faſtigiatum eſt. Urina autem alba, cruditatem, aut magnam eſſe in urinariis ductibus obſtructionem docet. Eadem in acutis febribus delirium portendit: aut certè eam inſaniam, quam Græcè Φρενῖτιν dicunt. Ferè etiam ſi hæc ipſa diu nihil variat, frigida prænuntiat vitia capitis, ut vertiginem, ut morbum attonitum, vel comitialem, & hujuſmodi: faſtidia quoque arguit ciborum, & dolores in articulis, & nervorum reſolutionem. Alba remiſſior, ut lactea, & glauca, incipientibus, & increſcentibus febribus reddita, copiam putris materiæ, naturæque laborem demonſtrat. Quod ſi hæc diutius fertur, longi frigidique indicium morbi præbet. Tenuis autem urina, & diluta, verèque aquea, morbi diuturni nota

Urina alba.

eſt, & quidem ſub hoc, ſi diu talis ea cernitur, cæteris ſignis ſalutem ſpondentibus, dolorem, abſceſſumque in partibus fore ſepto transverſo inferioribus indicat: eadem in pueris peſſima eſt. Subaurea, ſeu rufa, ſeu citrina, ut modò retuli, probæ concoctionis notam habet, omniumque (ſi ad colorem ſpectes) eſt media. Hinc ſequitur flava, & mox rubra, exaucti caloris teſtes. Rubra perſpicua, quæ etiam ignescens, flammeaque dicitur, ardentem indicat febrem, aut jecur immodicè calens: eadem ſi nihil habet ſedimenti, vel nubeculæ, febris principium, cruditatemque materiæ commonſtrat. Ac ſi quidem diutius per acutam febrem talis fertur, periculum etiam interitus, priuſquam ſpatio matureſcat, minatur. Rubra autem, ſimulque craſſa & obſcura, qualis obſtructo vitiatoque fieri jecinore, & decedentibus febrium acceſſionibus ſolet, flavam ſubeſſe bilem, aut rubram, aut vitellinam oſtendit. In Synocho itaque putrida, nunquam penè talis mejitur. Rubram urinam ſequitur vinea, & paſſea: illa aſſati ſanguinis, hæc toſtæ bilis nuntia: ambæ ſimilem uvæ nigræ colo-

Rubra.

Rubra perſpicua.

Rubra craſſa.

tem adeptæ. Magna autem ex parte, si sic diutius feruntur hæ, auriginem prænuntiant. *Viridis.* Viridis autem, corruptissimæ bilis nota est: ad quam si vehemens sitis, atque æstus accedunt, periculum à distensione nervorum est. *Veneta.* Veneta autem urina, humoris frigidi, siccique soboles est. *Livida.* Livida pereuntis exhibet nativi caloris indicium: quamquam plagas interdum sequi, & accepta verbera potest. *Nigra.* Nigra urina, si rubram viridemque sequitur, extremi caloris index est: si post cæruleam, & post lividam fuit, summæ frigiditatis. In utraque mortis periculum vertitur, idque eò majus, quò ea ipsa est paucior, quoque id, quod in ea subsidet, nigrius est. Cæterum, ubi morbus ex atra bile natus præcessit, utpote lienis tumor, quartana, melancholia, & hujusmodi: tum profectò nigra urina (maximè sub istorum morborum decessu) certam spem secundæ valetudinis facit. *Cruenta.* Urina cruenta, quæ scilicet cum refrixit, sedimentum veluti sanguinis concreti habet, renes à calculo atteri significat: utique si hi nullo ictu, aut casu percussi fuêre. Quæ mali coloris urina est, quò ea copiosior, hoc minus mala est. Post uri-

næ autem colorem, ejus quoque obſervanda ſubſtantia eſt. Ea ſi tenuis eſt, cruditatem, arctamque eſſe obſtructionem teſtatur: maximè ſi ſimul etiam diluta eſt, qualis ſpectari in quartana, & ingraveſcentibus renum doloribus ſolet: In febribus autem longis, & incertis, & non magnis, ſi diu tenuis urina mejitur, lienem eſſe affectum conſtat. Cæterùm craſſa urina, copiam oſtendit crudorum humorum, qui magna ex parte jecinoris cavum, itemque inteſtina & ventriculum obſident. Crudiſſima eſt tenuis aquoſa ſic permanens: minus hac cruda tenuis eſt, quæ poſt craſſeſcit: hanc ſequitur, & micta, & perſiſtens craſſa: quæ ſub firmis viribus, morbi longioris, ſub invalidis, mortis præſaga eſt. Rurſus minus cruda cenſetur craſſa reddita, quæ poſt ſedimentum deponit: ea nempè breviorem fore morbum ſignificat. Omnia verò genera hæc cruditatem arguunt, & morbi principium, cumque ipſum (ſi quidem diutius hæc immorantur) longum & judicationis non expeditæ. Si accedente primum febre, urina craſſa mejitur: copiam materiæ, virium infirmitatem, & periculum oſtendit. Craſſa & alba crudæ ſoboles pitui-

Tenuis.

Craſſa.

Craſſa alba.

tæ est. Ea si in longis laboriosisque febribus, quæ in abscessu essent abituræ, copiosa profluit, ab abscessu & à dolore liberat. *Crassa subrubra.* Crassa & subrubra urina, magisque si tale quoque nacta sedimentum est, tutum quidem morbum, at longum fore portendit. *Crassa rubra.* Crassa verò & penitus rubra qualis in febribus cernitur continentibus, multitudini sanguinis attestatur: tametsi ea res non usque certa perpetuaque est. Nam sæpè non abundante sanguine talis urina fertur, tùm in quartana & tertiana intermittente, tùm in aurigine. Quod si sine hoc casu, urina crassa rubraque in febre ad quadragesimum usque diem manet, solvi profectò febris ante diem sexagesimum non potest. *Crassa nigra.* Crassa & nigra in totum exitiosa est: eòque magis, quò pauciore redditur mole. Tuta tamen esse interdum, & salutaris potest, ubi declinantibus (ut superius retuli) atræ bilis morbis, noxius humor robore naturæ excluditur. Quò crassior in morbis acutis urina est, eò deterior est. Jam etiam cruditatis nota plus terrere in urinæ consistentia, quàm in colore debet. Quæ urina lentore crassitieque oleum, vel etiam commota, refert, *Oleacea.* liquescere corpus, vel tabe, vel hec-

tica febre vel hydrope significat. Si urina prius ſplendida, externo frigore craſſeſcit,&matulam alba lentaque ſorde onerat, iterumque igne ſoluta, colorem recipit ſuum; in acutis morbis cœptam eſſe concoctionem oſtendit, alioqui nullius præcipuè notæ eſt. Si verò urina ex ſeſe, qualis jumentorum eſt, craſſa turbidaque mejitur, neque igne ſolvitur, & huic multa innatant corpuſcula ex pure aut muco conflata, quæ per quietem ſpecie craſſi ſedimenti deſcendunt, reliquâ tum ferè inclareſcente urinâ, ſcire licet in renibus ulcus, vel in veſica, maximèque calculi cauſa, eſſe: aut certè has partes crudo humore præpediri. Quod ſi integris his, ſic turbida urina eſt, craſſi humoris totis venis abundantiam, morboſque longos & difficiles oſtendit: maximè verò capitis, judice Hippocrate, vel præſentes, vel imminentes dolores. Quin etiam hinc interpoſito tempore ſequi, vel lethargus, vel altus ſopor poteſt. Sæpè cum quartana ſolvitur, itemque jecinoris,& lienis morbi; & quum abſceſſus intus erupit, urina repentè turbida mejitur. *Craſſa turbida.*

Porrò ſi urina ita confuſa eſt, ut nullis ſolvi ignibus, nulla quiete poſſit, ſed nec ſuſpenſum habere ullum, nec ſedi-

mentum videatur, continuas febres, easque periculosas, & malignitate graves commonstrat. Cæterùm molem quoque urinæ observare non inutile est. Multa enim, aut copiam indicare serosi humoris, (ut in hydrope & diabete) potest, aut corporeæ molis consumptionem, ut in colliquantibus febribus, aut certè exiguam alvi dejectionem. Rectè enim Hippocrates animadvertit, ex multa per noctem mictione, paucam dejectionem sequi. Urina pauca redditur bibentibus paucum, aut alia parte corporis abundè vacuatis, aut nimio calore laboreve exhaustis atque siccatis. Sæpè etiam itinera impedita esse, vel crasso humore, vel calculo, paucitas urinæ docet. In acuta febre, quæcumque pauca redditur propter vim morbi, aut deficiente humido, aut expellendi facultate infirma, certæ mortis indicium exhibet. Quæ modò pauca urina est, modò iterum copiosa, & interdum penitus cohibetur in acutis morbis, pessima: in longis, multæ durationis nota est. Aliquid etiam in urinæ odore est. Nam quæ fœtet simulque crassa est, & alba, cum sedimento purulento, renum aut pudendi ulcus ostendit. Quod si hæc

Multa.

Pauca.

Malè olens.

eadem mucum quietè deponit, & multò dolore excluditur, calculum esse in vesica monstrat. Qui fœtor non ab his locis proficiscitur, verùm ex altiore corpore venit, sive in rubra turbidaque urina est, sive etiam (quod rarius fit) in tenui atque clara, semper gravioris alicujus nota putredinis est. Nunc ad urinæ veniam contenta, quæ generis non unius sunt. Sedimentum quod ὑπόστασις Græcè dicitur, incolumem naturæ calorem ostendit: idque eò magis, quò citius in micta urina cernitur. Sed discernere sedimentum ab ea sorde non difficillimum est, quæ à renibus, vel è vesica descendens, urinam turbat, & post in ea ipsa veluti crassamentum quoddam subsidet. Quod in medio suspensum est, (ἐναιώρημα Græci dicunt) infirmiorem naturæ vim arguit: nubes eò adhuc magis debilem. Imbecillissima ostenditur, si nihil urina vel sedimenti, vel suspensi, vel nubecularum habet: estque ea res in ægrotis apprimè horrenda: sanis autem accidere interdum citra magnum incommodum potest. Porrò optimum sedimentum est, quod mole substantiâque mediocri ad imum matulæ subsidens album, leve, & æquale est, idemque latum inferius,

Urinæ sedimentum.

Suspensum urina.

Nubes.

Sedimentum optimum, item

atque suspensum, & nubes. & superius acuminatum. Optima quoque, & suspensum, & nubes sunt, alba, levia, & æqualia. Minus bonum suspensum est, quàm sedimentum: utrumque melius nube est. *Contentum tenue.* Quodcunque autem tenue contentum est, cruditatis & incipientium argumentum morborum præbet: *Crassum.* crassum autem multum esse materiæ non coctæ docet; tametsi id quoque judicationem comitari longarum ægritudinum solet. *Rubrum.* Contentum rubrum, bilis caloris que soboles est. *Venetum, itemque lividum & nigrum.* Venetum & lividum, magisque etiam nigrum, oppressi naturæ caloris. Contenta bona, quò magis ad imum sidunt, maturæ tamen non contacto fundo, hoc meliora sunt. Quibus per morbos citò contenta in urina cernuntur bona, hi citò quoque judicantur. Omnia autem contenta inferiora, priora sublimioribus sunt. Quæ quarto die in febribus nebeculam subrubram urina exhibet, septimo liberat: modò reliqua etiam pro ratione respondeant. Tenuis autem urina ac biliosa, quæ vicissim modò melior fieri, modò pejor videtur, longioris mali nota est: quæ si diutius sic fertur, periculum non leve habet. Urina præter rationem colore, & substantiâ & contentis matura, semper

in morbis, potissimùm acutis, suspecta est. Si quid boni in urina subsedit, idque repentè non amplius sequitur; dolores & mutationes significantur. In febribus incertis nubeculæ nigræ quartanam prænuntiant. Proximum nunc est ea intueri, quæ urinæ permiscentur. Si semen inest, id tenue ac leve est, semperque urinæ innatat: pituita autem crassa, tenaxque, & cohærens est. Pus permotâ urinâ dissolvitur, ac quoquoversum fertur. Utrumque hoc quietè subsidet. Porrò si quædam in urina quasi ramenta cernuntur, tostos esse in venis succos docent. Si similia capillis sunt, extorrentem in renibus calorem, tenacemque esse humorem testantur. Quamquam filamenta albis capillis similia sæpè in Venereo feminis profluvio, & fœminarum albo fluore cernuntur. Si veluti exiguæ innatare carunculæ in urina crassa cœperint, renes docent exulceratos. Scabies autem vesicæ significatur, si cum urina crassa quædam furfuri non dissimilia feruntur. Eadem si in tenui apparent, colliquantem ardorem febris notant. Arenarum autem mictio calculum in rene, aut in vesica arguit. Si in urina fœtida pus aut squamulæ sunt,

Semen in urina.

Pituita.

Pus.

Ramenta.

Capilli.

Caruncula.

Furfuracea.

Arenæ.

Squamulæ.

vesica exulcerata est: sin minus, extorrens ex squamulis febris significatur. Squamulæ tamen tutiores, quoniam tenuiores, quàm furfuracea sunt. Si in urinæ superficie quædam pinguia, ac aranearum telis quid simile, innatant: aut si (quod levius est) divulsa, & quasi ex oleo injecta puncta sunt, scire licet ardentissima febri vel certè hecticâ, vel tabe corpus liquescere. Si verò cumulatim hæc, brevique esse cœperunt, calore renes occupante, eorum subest colliquatio. Pessima ante rigorem oleacea urina est. Corona quoque urinæ observari non sine causa debet. Nam si hæc meliorem, quam reliqua urina colorem exhibet, salutem prænunciat: si deteriorem, periculum. Tenuis, albaque corona, pituitosi: rufa, temperati: rubra, itemque ignea, biliosi & vehementer tosti: livida atque nigra, melancholici. Itaque utraque hæc peculiaris, tum morbo comitiali, tum melancholiæ est. Si Bullæ in corona multæ integra serie circumsistunt, caput dolere ostendunt: idque eò magis, quò illæ coloratiores sunt: & minus, quò magis albæ Bullæ per urinæ sparsæ superficem, nihil super caput significant, solius cruditatis, obstruc-

Pinguia *Urinæ corona.* *Bullæ.*

tionis, imbecilli caloris nunciæ. Quibus in tenui urina, & sedimentis vacua, bullæ cernuntur, ferè hi longa, magnaque renum obstructione affecti sunt. Tum autem bullas hasin crassa urina esse cœpisse melius est Majores bullæ, latèque per urinæ coronam fusæ, dolores minui, qui prius fuerant, docent. Subesse autem destillatio creditur, si bullæ instar exigui grani parvæ in corona hærentes, agitatâ urinâ, deorsum pelluntur, iterumque ad coronam ascendunt. Illud in genere novisse oportet, urinæ colore intemperiem significari: substantiâ crassâ aut turbulentâ, humoris vitium: confusione, putredinem: admistis, certam loci affecti cognitionem.

Præsagia ex sudoribus. Novissimè de sudoribus dicam, quos esse bonos constat, si post notas concoctionis toto corpore erumpunt: itemque si per febres intermittentes decedentibus accessionibus, aut per judicationes continuarum febrium ubertim effluunt, morbumque vel finiunt, vel multum levant: tum qui veluti guttis quibusdam effunduntur. & evaporant, quique expurgatæ alvo succedunt, & jam crassiore dempta morbi materia, id quod reliquum est tenuioris, exhauriunt. Mali verò his con-

trarii ſunt, maximèque ſi ex capite ſolum, aut è fronte cervicibuſve feruntur. Peſſimi autem iidem hi ſunt, ſi ſimul etiam frigent. Siquidem in acuta febri, mortis indices: in mitiore, longæ durationis ſunt. Mali etiam judicantur non continuati, ſed interſecti; parique ratione inutiles nimium multi, quique morbum non minuunt. Hunc enim ipſum tum longum fore, manifeſtum eſt. Horrorem poſt ſudores incidere, tutum non eſt. Sub exſoletis viribus, atque ſyncope, pauco tenacique ſudore frontem madeſcere, valde malum: concidente verò jam tum pulſu, citæ mortis indicium eſt. Copioſi ſudores calidi, frigidive, quique continenter fluunt: frigidi, graviorem morbum; calidi, leviorem teſtantur. Ferè autem ſic incidit, ut cum erupturi ſudores ſunt, primùm ferè à capite incipiant, ac dein paulatim è reliquis membris. Magna autem ex parte, abundantius ſudores poſteriore corpore emergunt, quàm anteriore; & ſuperiore quàm inferiore. Eos etiam magis ſomnus fundere quàm vigilia ſolet.

INDEX

INDEX RERUM

Succinctus, quæ hoc opusculo continentur.

A.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

R

S.

T.

FINIS.

